

ALEXANDRU BOLDUR

conferențiar-suplinitor la Facultatea de Teologie din Chișinău
fost membru activ al Institutului Superior de Arheologie din Petersburg.

AUTONOMIA BASARABIEI

SUB STĂPÂNIREA RUSEASCĂ

în 1812—1828.

STUDIU.

CHIȘINĂU

Tipografia Eparhială—„Cartea Românească“

1 9 2 9.

ĂLEXANDRU BOLDUR

conferențiar-suplinitor la Facultatea de Teologie din Chișinău
fost membru activ al Institutului Superior de Arheologie din Petersburg.

Autonomia Basarabiei

sub stăpânirea rusească

în 1812—1828.

S T U D I U.

CHIȘINĂU
Tipografia Eparhială „Cartea Românească”
1929

Ediția autorului.

Prefața.

Autonomia Basarabiei între anii 1812—1828 a fost mult timp o pagină uitată. Acum putem să ne mirăm de acest fapt. Legile despre autonomie se odihneau în pace în filele „Colecțiunii complete a Legilor” și eră atât de ușor a o răsfoi! Totuși nimeni nu cugetă la acest lucru pentru a extrage o lecțiune folositoare.

Cu revoluția rusească din 1905 renaște ideea autonomiei.

Însă popularitate largă a autonomiei Basarabiei se dezvoltă numai în timpul revoluției din 1917.

Această autonomie a fost unul din factorii activi ai mișcării naționale din Basarabia. Interesul ei istoric este în afară de orice îndoială.

Cu toate acestea despre ea s'a scris foarte puțin și nu există nici o monografie specială.

Afară de aceasta, autonomia Basarabiei nu se cerceta după documentele din arhivele basarabene și nu se pune în legătură cu celelalte măsuri ale guvernului rusesc, cari i-au precedat și i-au urmat, deasemeni și cu istoria administrației locale din Rusia, ceiace este important pentru înțelegerea ei.

Lacuna de mai sus am avut-o în vedere dând publicității prezenta lucrare.

AUTONOMIA BASARABIEI.

CAPITOLUL I.

Administrația în Basarabia în 1806-1812.

Tratatul din București din 1812, prin care s'a anexat Basarabia la Rusia, a fost precedat de ocuparea militară a Basarabiei, timp de șase ani, dela 1806 până la 1812.

Pentru a caracteriza modul cum a fost organizată administrația rusească în Basarabia cu începere dela 1812 mai întâiu este nevoie a spune, câteva cuvinte despre situația în care se găsea această provincie înainte de anexiune.

În capul principatelor Moldovei și Munteniei erau cei 2 Domni.

În fiecare principat mai eră, spre ajutorul Domnului un guvern central sub denumirea de Divan. Divanurile erau compuse din primii demnitari ai țării, laici și clerici.

Fiecare divan își avea cancelaria sa, compusă din câteva zeci de secretari sau logofeți. În sarcina lor eră întreaga corespondență judiciară și administrativă, deasemeni și contabilitatea.

Divanul conducea ținuturile prin ispravnici. În fiecare ținut au fost câte doi ispravnici, pe timp de un an. În mâinile lor se concentra toate ramurile administrației ținutului.

În funcțiunile de ispravnici se numeau boerii cu

vază mare. Ispravnicii aveau la ordine: primarii (căpitanii de târguri), căpitanii de mazăli, vechii pentru localități depărtate, capii de plăși (ocolașii) și primarii de sate.

În aceste funcțiuni, inclusiv până la ocolași, se numeau persoane din boerii de a doua categorie și a treia.

Moravurile și obiceiurile din acel timp au consfințit sistemul vinderii funcțiunilor. Locul se dădea aceluia care plătea mai mulți bani persoanei dela care depindea numirea. Micii funcționari provinciali își cumpărau posturile dela ispravnici, aceștia din urmă dela membrii Divanului, membrii Divanului dela Domn, iar Domnul trebuia să fie agreatul Sublimei Porți dela Constantinopol.

Firește, că sistemul acesta eră o nenorocire pentru popor, deoarece consecințele acestuia erau suportate în primul rând de populație.

Iată cum caracterizează administrația Basarabiei, unul din cercetătorii obiectivi ai trecutului ei—L. Kasso.

Căutând explicația fugii țăranilor peste Prut, dânsul arată câteva cauze speciale: desorganizarea economică a țăranimii în urma impozitelor continue, pierderea speranței în posibilitatea administrației rusești de a ameliora chinurile, știrea despre intrarea lui Napoleon la Moscova, lipsa ordinii în provincie din cauza tembelismului și neputinței administrației de a se lupta cu tâlhari și în fine *șubrezenia extremă a noțiunii de legalitate în Basarabia de curând anexată*. Aceasta șubrezenie depindea, după părerea autorului, sau din cauză că „nu existau de loc legi pentru un șir de cazuri” sau din cauză că „nu se știa ce lege trebuia aplicată¹⁾”. Autorul caracterizează administrația aceluia timp din punctul de vedere al legalității în termenii următori:

„În realitate, ceia ce se numește, „dreptul administrativ” nu există în principatul Moldovei și de sigur nu s’a putut găsi nici în Basarabia: dreptul și îndatorirea administrației locale nu au fost determinate de nici o lege: ispravnicii și ajutorii lor „ocolașii” în ținuturi și

1) *Rusia pe Dunăre și înființarea Oblastiei Basarabia*, Moscova, 1913 pag. 203 și 204.

„căpitani” în târguri, erau cu totul arbitrari și numai destituirea lor putea să aducă un corectiv temporar; iar *responsabilitatea în funcțiune a demnitarilor care nu există în principate, n'a fost deasemeni cunoscută nici în Basarabia*, până când legiurile imperiului n'au fost extinse în această provincie“¹⁾).

Un alt autor, mai puțin obiectiv, care a scris în 1879 despre administrația Basarabiei, Alexei Nacco caracterizează administrația din acest timp în culori foarte urâte²⁾. El spune: „Ocupând toate posturile în Divan și administrație, funcționarii boeri țineau toată țara în mâinile lor și tratau populația ca pe niște robi. Fără a se călăuzi de nici o regulă, nici de legi, ei impuneau populația cu biruri după plac și percepeau aceste biruri îndoit și adeseori chiar întreit mai mult decât se plănuia. Se practică vinderea dreptului de a percepe impozite și instituirea corvezilor în folosul lor, se puneau oamenii să lucreze pe moșiile lor pe gratis și în toate își aveau numai un scop — îmbogățirea... Cauza acestui sistem desastroos a timpului se explică prin lipsa totală în societatea de atunci a idealurilor morale și intelectuale, tendințe naționale, patriotism, priviri superioare asupra datoriilor cetățenești, în fine a omeniei. În locul tuturor acestor tendințe peste tot domniau moravurile primitive, obsesia îmbogățirii și instinctele animate de ambițiuni personale“.

Autorul nu cruță nici o expresiune pentru a pone gri organizarea administrației din acel timp. Toate aceste îi servesc pentru a explica de ce populația principatelor n'a fost mulțumită de ruși și de ocupația rusească. După părerea autorului împotriva șefilor ruși intrigau boerii, deoarece aceștia erau nemulțumiți, din cauză că rușii nu le permiteau să jefuiască populația.

Realitatea însă a fost cu mult mai complexă, decât o descrie autorul. Chiar el însuși recunoaște că dânsul nu se prea adâncea în tratarea chestiunii, deoarece își

1) *Ibidem*, pag. 204-205. Cursivul este al meu.

2) *Notele Societății Imperiale de istorie și antichități din Odessa*, t. XI, 1879, Odessa, A. NACCO. *Schița cărmuirii civile în Basarabia, Moldova și Valahia în timpul războiului ruso-turc 1806—1812*, pag. 281.

intitulează lucrarea „o ușoară revistă administrației civile rusești în Basarabia, Moldova și Valahia“ ¹⁾).

Cauza nemulțumirii se ascunde în acea povară enormă financiară și economică, pe care ocupația militară a pus-o pe umerii populației întregi. În documente se găsesc informațiuni despre venitul și cheltuelile Munteniei pe anul 1808, care ne dă un tablou clar în ce constă această povară. Veniturile ei se urcau la suma de 3.650.415 piaștri. Iar cheltuelile angajate în anul 1808, se urcă la suma de 3.925.254 piaștri. Aceasta sumă se împarte în modul următor: 1) articolul cel mai însemnat — cheltuelile pentru întreținerea armatelor imperiale rusești — 2.626.627 piaștri, 2) cheltuelile pentru armata țării — 154.888 piaștri, 3) cheltuelile civile ale țării 959.547 piaștri, 4) venituri nepercepute dela județe — 184.192 piaștri ²⁾).

Vedem, că cheltuelile pentru întreținerea armatelor rusești întrec cheltuelile pentru toate nevoile țării aproape de două ori și jumătate. Este deci clar că aceasta a fost o povară cu totul insuportabilă.

La aceasta este nevoie să mai adăogăm că armatele rusești și funcționărima afară de cele de mai sus, sărăciau principatele și prin impozitele sale arbitrare. Șeful suprem al armatelor, Principele Prozorovsky, scria la 28 Ianuarie 1808 Guvernatorului civil din Podolia Cevkin: „Basarabia este cu totul pustiită de armatele noastre“. ³⁾ Ceiace se petrecea în Basarabia, se repetă aproape în total în restul Moldovei și în Muntenia.

De aici nu decurge că administrația în principate a fost bine organizată. Sistemul de răscumpărare răsvrătea pe funcționari. Cumpărând funcțiunea pe bani, fiecare tindea să câștige de două și de trei ori ceea ce plătit. Se creia, după expresia aceluiaș Principe Prozorovsky. „girul general de a tâlhări pe toate căile populația“ ⁴⁾).

Din ce fel de funcțiuni se compunea pe atunci admi-

1) *Ibidem*, pag. 310.

2) *Lucrările Comisiunei Arhivelor Basarabene*, Chișinău, 1900, vol. I. Arhiva Senatorilor, dosarul No. 1, pag. 330.

3) *Ibidem*, Arhiva senatorilor, dos. No. 5, pag. 333.

4) *Ibidem*.

nistrația se vede din registrul de lefuri pe anul 1808 din Muntenia ¹⁾, unde se menționează următoarele funcțiuni: 1) boerii Divanului; 2) funcționarii visteriei; 3) funcționarii Divanului; 4) judecătorii departamentelor Divanului; 5) polițaii șefi (spătarii); 6) ceilalți funcționari polițienești (agii); 7) logofătul pașapoartelor și biletelor de libere petrecere; 8) primarul orașului (aga); 9) funcționarii cu însărcinări speciale (medelniceri); 10) șefii spitalelor și medicii orașelor; 11) tulumbații (funcționarii pompieriei); 12) gerolzii (fustașii); 13) postelnicii; 14) mahalagii (comisarii); 15) translatorii; 16) ispravnicii și zapcii plășilor, registratorii, judecătorii și alte funcțiuni.

Funcțiunile administrative din acel timp compuneau un sistem complex și încurcat de administrare, în rădăcinile căruia se pierdeau originea monarhiei de scurtă durată, țesută într'un păenjenis de clase boerești și funcțiuni discreționare.

Particularitatea fundamentală acestui sistem complex constă în confundarea și nedivizarea funcțiilor administrative de cele ale justiției. Aproape fiecare funcțiune eră în acelaș timp și administrativă și judecătorească.

Acesta a fost un sistem de centralizare extremă. Totul isvora dela centru și totul se reîntorcea în matca dela poalele isvorului. Domnul a fost punctul central al ei.

În distribuirea atribuțiunilor funcționărești lipseă orice logică. Uneori o singură persoană exercită prin cumul diferite funcțiuni, numai pentru simplul motiv că persoana respectivă a fost capabilă pentru acel cumul de funcțiuni. Organizarea administrației din acele timpuri poartă semne evidente de aporturi istorice.

Cu instituirea ocupației militare, guvernul rusesc a simțit nevoia de a stabili o legătură mai intimă cu administrația românească. Aceasta a condus la ideea de a numi ca președinte al ambelor Divanuri pe un funcționar rus. Numirea a avut loc în ziua de 17 Februarie 1808, prin Rescriptul Împăratului, fiind numit ca Președinte al Divanurilor Munteniei și Moldovei senatorul rus Cușnicov. În Rescript se spuneă: „Scopul principal al gri-

1) *Ibidem*, Arhiva Senatorilor, dos. No. 1, pag. 328.

jilor d-voastre trebuie să fie ca la aprovizionarea armatelor Mele din acele regiuni, populația să nu sufere poveri inutile și pentru ca în genere, buna lor stare să fie păzită prin păstrarea severă a dreptății integrale din partea guvernului local“¹⁾. În instrucțiile date apoi senatorului Cușnikov de către șeful suprem al armatelor Generalul Prozorovsky au fost citate unele informațiuni, necesare pentru ca senatorul Cușnikov să facă cunoștință cu acele împrejurări și acel mediu în mijlocul cărora urma să acționeze. Acolo se spuneă despre morală următoarele: „robia înjositoare în care populația acestor principate se întreține în permanență servește de cauză acelui fapt că boerii s’au învățat a fi isteți și intriganți. Singurul țel al faptelor lor este pofta de îmbogățire, care este considerată de ei ca acumulatorie a inteligenței, cinstei și virtuții; iar folosul comun—pentru ei, este de interes secundar. Ispravnicii cumpără protecția membrilor Divanului și de aceia toate faptele lor rele rămân fără urmări și fără pedeapsă; iar funcționarii Divanului sunt jefuiți de Domn, care are putere despotică și care în mod discreționar acordă în schimbul banilor, titluri, demnități și posturi... Chiar însuși Domnul, nefiind altceva decât cumpărătorul temporar al Porții Otomane, știind că copiii lui nu-l vor moșteni, nu are alt scop decât îmbogățirea și consideră toate căile spre atingerea acestui scop ca juste și legale. Și de aici este clar că scăderea moralei a ajuns deci la culme“.

„Nu este nimic mai greu—se spune ca încheere—decât a ridică moravurile populației... până la tratatul de pace“.

În timpul senatorului Cușnicov a fost organizată cancelaria compusă din secretarul sau dirigintele cancelariei și din funcționarii cu însărcinări speciale.

Din caracterul însărcinării senatorului Cușnicov se vede că atribuțiunile lui erau temporare și că problema dată lui constă în a-și face datoria fără a schimba caracterul local al administrației. Pe cât se poate judecă

1) *Lucrările Comis. Arh. Basarab.* t. 1. Arhiva senatorilor, dos. No. 4 p. 331 și NACCO, *Ibidem*, pag. 285—286.

după împrejurări în acel timp, Cușnicov primise însărcinarea ceva mai larg cu scop de a îndepărta cu totul fraudele din administrație. Din această cauză el a ridicat împotriva sa pe boeri și funcționari, și a fost înlocuit în Martie 1810 prin senatorul Krasno-Milașevici. Dela aceasta dată „guvernul rusesc pare că a început să fie mai tolerant cu defectele administrației locale. Cel puțin urmărirea fraudelor funcționarilor locali nu avea caracterul acut de mai înainte și păcatele boerilor erau privite printre degete“ ¹⁾). În căutarea mijloacelor de a strânge bani, „senatorul Krasno-Milașevici a decis chiar să recurgă la sistemul ocupării posturilor cu plată și a început să vândă posturile avantajoase“ ²⁾).

Una din măsurile însemnate a administrației rusești din acel timp a fost efectuarea unor mutări a grupurilor separate a populației în scopurile de colonizare. De exemplu în acest timp au început să se mute în Basarabia de peste Dunăre necrasovții (descendenții cazacilor dela Nipru), bulgarii, sârbii, albanezii, armenii, și grecii. Tătarii au fost expulsați din Bugeac pe „Apele de Lapte („Молочинъа Vodâ“) a guberniei Taurida. În fine au început să se așeze țărani nemulțumiți în Rusia.

Aceasta este în linii generale caracteristica administrației în Basarabia în timpul ocupației militare rusești a principatelor în 1806—1812.

Vom vedea ce au făcut rușii în administrație locală după ce a fost încheiat tratatul din București, din 1812, prin care Basarabia se anexa la Rusia.

CAPITOLUL II.

Legiuirea interimară din 1812.

Generalisimul amiral Ciciagov, curând după încheierea păcii, a însărcinat pe contele Capodistria ¹⁾ să întocmească proiectul regulilor despre administrarea provizorie a Basarabiei. Proiectul întocmit de acesta din

1) NACCO, *Ibidem* pag. 302.

2) NACCO, *Ibidem*, pag. 303--304.

1) KASSO, *Rusia pe Dunăre*, pag. 196—197.

urmă a fost supus sancționării împăratului în ziua de 2 August 1812 și pus în aplicare sub titlul: „Inființarea administrației provizorii în Oblastia Basarabiei“. ¹⁾ Guvernator civil al Basarabiei a fost numit Scarlat Sturdza, fiul unui vornic moldovean, comis și vel-logofăt.

Potrivit legilor provizorii, șeful militar al cetaților n'avea căderea să se amestece în administrația internă a provinciei, dar era dator să pună la dispoziția guvernatorului civil, după cerere, un ajutor armat (§ 1—3). Guvernatorul civil are sub supravegherea sa toate ramurile administrației locale interne. (§ 7). Populația Basarabiei își păstrează legile ei (§ 6). Guvernatorul civil este însărcinat să întocmească proiectele instituțiilor judecătorești și administrative în provincie și să hotărască ce drepturi și prerogative pot fi atribuite locuitorilor acestei provincii (§ 8). Până atunci rămâne divizarea actuală pe județe în cari guvernatorul trebuie să numească ispravnici după chibzuirea sa (§ 9). Ispravnici pot fi numai moldovenii, cari au jurat credință Rusiei, sau rușii, prin urmare nu coloniști. Toți cari nu s'au așezat în această provincie, sau cei cari n'au adus cu ei la mutare nici o avere, se consideră ca străini. Industria, știința și arta, capitaluri bănești, creșterea vitelor, și alte ramuri productive dau dreptul de încetățenire. Aceste drepturi se confirmă prin jurământul de credință către Rusia (§ 10).

Cancelaria administrației civile se împarte în două departamente. În cel dintâiu intră: legile, afacerile religioase, executări judecătorești, poliția și învățământul. În cel de al doilea intră: statistica, populația, veniturile, vămile, industria și comerțul (§ 11). Guvernatorul civil are dreptul să aleagă dintre moșieri persoane capabile de a face parte din departamente și să arate atribuțiunile lor (§12). Toate afacerile trebuiesc rezolvate în limbile rusă și moldovenească (§ 12). În caz de nevoie de a crea legi noi, guvernatorul civil propune șefilor superiori spre

1) „Образование временнаго правленія въ Бессарабской области“. S'a publicat în „*Notele Comitetului de statistică a provinciei Basarabiei*“ sub redacția lui Egunov, vol. III, Chișinău, 1868, un articol fără arătarea autorului: „*Materialele pentru istoria contemporană a Basarabiei*“ pag. 108-110. Este confirmată de împărat după cum se arată tot acolo în pag. 113. În „*Collecțiunea completă a Legilor*“, aceasta lege lipsește.

aprobare (§13). Guvernatorul civil are legături directe cu șefii guberniilor vecine, cu gospodarul moldovean și cel muntean în toate chestiunile ce îl privesc (§18). Este supus numai șefului suprem al armatelor dela Dunăre (§ 20)

Pentru locuitorii provinciei, la formarea administrației provizorii, s'a prevăzut următoarele avantajii: 1) scutirea pe timp de trei ani de ori ce impozit personal sau agricol către stat (§ 22) și scutire de serviciul militar (§ 23). Aceste prerogative sunt prevăzute nu numai pentru populația actuală, dar și pentru cei ce *„în viitor se vor așeza în provincia aceasta“*.

Guvernatorul Scarlat Sturdza a primit și instrucțiuni relativ la regulile de cari trebuie să se călăuzească la guvernarea acestei provincii ¹⁾.

În primul rând se recomandă a lua orice măsuri pentru „a păstra afecțiunea popoarelor dela granițe (adică a moldovenilor, muntenilor, grecilor, bulgarilor, sârbilor ș. a.) și a le păzi de influența vrăjmașilor“ Rusiei. Pentru acest scop sunt două mijloace: 1) procurarea fericirii adevărate locuitorilor provinciei; 2) tendința de a excita la popoarele cu cari sunt în legătură dorința acestei fericiri. Dar fericirea adevărată a poporului nu poate fi ajunsă într'un timp scurt. Este nevoie mai întâiu a afla starea poporului, iar apoi a întocmi un plan pentru a-l duce spre perfecțiune....

Basarabia „cere mărirea populației“. Pentru aceasta, bulgarilor, sârbilor, moldovenilor și muntenilor ce caută o patrie, li se asigură aci proprietatea și dreptatea.

În organizarea viitoare a administrației în această provincie se recomandă a arăta „drepturile politice ale locuitorilor, cari ar putea fi atribuite provinciei“. Moșierii pot să ocupe funcțiuni în administrația locală.

„Tot ce ar putea să uimească vederea și închipuirea supușilor acestei provincii, trebuie să fie pus în mișcare, pentru a sădi printre ei iubirea către patrie și guvern“. Ar fi bine să se organizeze vre-o școală primară. Pentru protejarea comerțului „se recomandă a atrage în Basarabia vre-o casă bogată din străinătate, de

1) *Ibidem*, pag. 111.

pildă, greacă din supușii Porții Otomane. În fine această provincie, după împrejurările războiului actual, poate să devie o rezervă de alimentare și depozit de alte nevoie militare“. Se recomandă a se măsura posibilitatea de a fi de folos și în această privință.

Din instrucțiuni vedem, că Scarlat Sturdza avea în sarcină să facă din Basarabia o provincie „înfloritoare,“ și un centru de atracție pentru vecini.

Ceva mai târziu, în ziua de 2 Februarie 1813, pe baza Regulamentului provizoriu și a instrucțiunilor, s'a elaborat și Legea pentru instituțiile de stat din provincia Basarabiei ¹⁾.

Administrația, potrivit acestei legi, se compune din două departamente și din adunarea lor comună. Adunarea comună se compune din președinte, care este guvernatorul civil, și din toți consilierii departamentelor ca membri. Adunarea comună ia în deliberare și hotărăște toate afacerile venite în apel dela departamente, deasemeni și cele propuse de guvernator.

„Primul departament al guvernului provinciei se divide în trei Secțiuni, care sunt conduse: 1) pentru afacerile judiciare, de către patru consilieri din moșierii ce locuiesc în provincie; 2) pentru afaceri penale și cercetări, tot de patru consilieri, din cari trei din moșieri moldoveni și unul din ofițerii superiori ruși; 3) pentru supravegherea poliției urbane și rurale înăuntrul provinciei, condusă de un consilier din ofițerii superiori ruși“. Afacerile „judiciare“ trebuie să fie instruite „după deciziunile și obiceiurile locale, deasemeni și cele penale, până când nu se va constata ca necesar în viitor de a introduce legiurile penale rusești. Afacerile poliției interne se vor decide potrivit modului de guvernare actual“.—Departamentul întâiu trebuie să concentreze și afacerile religioase, cârmuite de o lege specială, care însă nu s'a elaborat.

Nici o Secțiune n'are dreptul să dea deciziuni în afacerile curente. Secțiunile fac numai lucrări pregătitoare. Hotărîrea se va da de către adunarea fiecărui

1) *Ibidem*, pag. 113 și urm.

departament cu majoritatea de voturi. Cei cari fac opinie separată, pot să atașeze această opinie la dosarul afacerii. Dacă părțile litigioase sunt mulțumite de hotărîrea departamentului, această hotărîre se execută numai decât. În caz contrar afacerea este supusă ultimei instanțe, adunării comune.

Departamentul are dreptul să dea ordine tuturor isprăvnicilor, șefilor de poliție și celorlalți funcționari administrativi.

Al doilea Departament deasemeni este compus din trei Secțiuni. „Fiecare din ele se conduc de către un consilier din ofițerii superiori ruși, sau din moșierii moldoveni; cari vor fi recunoscuți capabili de către Guvernator“. Prima Secțiune are statistica provinciei, a doua finanțele, a treia comerțul (intern și extern) și industria. Secțiunile își propun dezideratele departamentului. Departamentul le supune spre rezolvire guvernatorului.

În fiecare trimestru consilierul Secțiunii finanțelor întocmea „darea de seamă generală despre cheltuelile și veniturile provinciei“ și o supunea aprobării adunării comune.

Particularitatea principală a Regulamentului din 1812, după cum just afirmă Kasso, este o „subordonare exclusivă a Guvernatorului basarabean față de comandantul armatei de Dunăre, care reprezintă pentru cel dintâiu guvernul central al imperiului“¹⁾. Prin urmare actul din 1812 trebuie considerat ca provizoriu, ca fiind în strânsă legătură cu starea de războiu. Guvernul rusesc a păstrat peste tot în Basarabia ceva asemănător cu ceiace a fost înainte: guvernul provinciei „amintea după competența sa Divanul moldovenesc“, iar în județe s’au păstrat funcțiunile anterioare ale ispravnicilor, cari întruneau în mâinile lor puterea administrativă și judecătorească „cu arbitriul nelimitat de mai înainte și astfel rămâneă“, — după cum spune autorul de mai sus, — „neobservată plaga principală în viața provinciei“²⁾.

Fiind după natura sa provizoriu, acest act deschidea

1) *Ibidem*, pag. 198.

2) *Ibidem*, pag. 199.

posibilitatea luptei. În curând în jurul acestui act s'a și conceput o luptă aprigă.

Se pare că introducerea în practică a Regulamentului provizoriu nu satisfăcea guvernul rusesc. Scarlat Sturdza era considerat ca prea moale și având voința slabă, ceea ce permitea boerilor locali moldoveni, fiind acoperiți de dânsul, să transforme serviciile publice în deservirea intereselor lor personale. Guvernul rusesc a delegat în 1813 în Basarabia pe un funcționar al său— anume Laicov, pentru a controla pe loc tot ceea ce i se imputa lui Sturdza. După anchetă dânsul a întocmit un raport pe care l'a înmănat Ministrului de Interne, Principele Kurakin, care apoi a fost trimis la Ministru Poliei, Generalul Viazmitinov¹⁾.

În acest raport se impută lui Scarlat Sturdza „lipsa de experiență, bătrâneța și slăbiciunea caracterului“, și se denumeste guvernul local „prea moale“. „Conducerea internă este în sarcina“,—spune autorul—, „exclusiv a ispravnicilor moldoveni, aleși după arbitrariul guvernului, cari n'au în regulament nici o călăuză și prin urmare datori să conducă după obiceiurile lor. În ambele Principate nu există alte legi decât voința guvernului și câteva porunci ale împăratului Justinian, de care se călăuzesc numai în cazuri importante la judecățile civile și corecționale și, numai atunci, când vor să acopere arbitrariul lor cu legi, pe cari însă nu numai membrii Divanurilor, dar și secretarii principali ai lor nu sunt obligați să le știe și pentru aceasta există în Divanul judecătoresc așa zisul „nomikos'ul“ sau cunoscătorul de legi plătit cu o leafă specială, la care, în aceste cazuri, se adresează Divanul și sancționează dacă vrea, hotărârile lui, pe baze legale care sunt cunoscute numai de el. Iar obiceiurile constau în dreptul celui mai tare și în lozinca cine dă mai mult“. Autorul descrie o caracteristică foarte negativă a administrației, arătând abuzurile, păstrarea veniturilor ilegale din trecut a ispravnicului, înființarea impozitului nou, nemaiauzit până atunci de pe vinul cald adus, etc. Din partea sa el recomandă ca modele de admini-

1) „*Notele Societății Imperiale a Istoriei și a Antichităților din Odessa*“, vol. XXII, 1900, pag. 119—122.

strare „administrarea Tauridei și a Georgiei“ unde există câteva de instituții rusești.

În ziua de 17 Iunie 1813 „din cauza boalei“ Scarlat Sturdza a fost pus în disponibilitate din funcția ce a ocupat „până la însănătoșire“. Îndeplinirea acestei funcțiuni a fost încredințată Generalului-maior Harting, un funcționar zelos, care a întrunit în mâinile sale atât autoritatea militară cât și cea civilă ¹⁾.

Cu două săptămâni înainte de aceasta, în ziua de 31 Maiu 1813 a fost adus la cunoștința Senatului de către Ministrul Justiției Înalțul Ordin, potrivit căruia Guvernatorul civil al Basarabiei este însărcinat „ca toate afacerile cari cer o deciziune, să le prezinte Ministerului ca și ceilalți guvernatori civili, însă, să nu se facă nici o modificare în modul actual de guvernare a Basarabiei până la noi dispozițiuni“.

În ziua de 10 Decembrie 1813, generalul Harting cerea Ministerului Justiției să i se admită a judeca pe funcționarii moldoveni, „din cauza lipsei totale de legi în Moldova, afară de dreptul celui mai tare,.. după legiurile de baștină ruse“ ²⁾, deoarece aceasta, după părerea lui, era singurul mijloc de a opri sistemul pecuniar de vindere a funcțiunilor. Harting cerea introducerea în provincie a legilor rusești și a instituțiilor rusești.

La începutul anului următor, 1814, Viazimitinov a prezentat raportul lui Baicov la Consiliul de Miniștri. În acelaș timp Harting cerea Șefului Ministerului de Poliție să-i aprobe schimbarea Consilierilor moldoveni ai departamentului prim, cari au fost numiți în această funcțiune de către Scarlat Sturdza, căci îi găsea nepotrivii. Neprimind nici un răspuns, el și-a reînnoit cererea în ziua de 23 Decembrie 1814 ³⁾. Iată ce le impută: „unii din cei șapte consilieri vechi... neglijează orice îmbunătățiri... Folosindu-se de majoritatea voturilor lor și apărându-se de obi-

1) „*Lucrările Comisiunii Arhivelor Guberniale din Basarabia*“, vol. II, pag. 34--35.

2) „*Notele Societății Imperiale a Istoriei din Odessa*“. Ibidem, pag. 122--126.

3) Ibidem, pag. 116-118.

ceiurile lor variate și cari nu pot fi bănuite, despre cari însă nu fac nici un act necesar, ei se dedau mai mult la călcarea decât la păstrarea dreptății; văzând că după un an de slujbă ei nu sunt înlocuiți și crezând că nici nu vor fi înlocuiți, dâșii ies chiar din subordine și nu-mi îndeplinesc dispozițiunile... Eu sunt în imposibilitate să enumăr toate faptele lor nepotrivite, contrarii chiar bunului simț, făcând chiar abstracție de legile ruse, cărorora ei nu se supun de loc“.

Ca încheierea el cere aprobare „de a înlocui pe Consilierii moldoveni, și dacă nu se poate invoca motivul adevărat, să se invoace motivul vechimii de un an, instituit în Moldova“.

Totuși această cerere a lui Harting n'a avut succes. Origina ei eră în defectuoasa organizare provizorie a administrației din 1812. În Regulamentul de organizare nu s'au prevăzut termenele de serviciu al consilierilor și modul lor de înlocuire sau de punere în disponibilitate.

Însă din practică timpului posterior vedem că pentru numirea în funcțiune de ispravnic se respecta termenul de un an.

Harting a prezentat guvernului din Petersburg o *schîță scurtă a administrației* interne a provinciei basarabene cu un *proiect de regulament* al administrației civile, întocmit în 1814¹⁾.

Voiu remarca pasagiile mai interesante ale acestei schițe.

Afacerile în departamente se instruesc în limbile rusă și moldovenească, și deaceia fiecare departament avea două cancelarii: una rusească, compusă din funcționarii ruși și cealaltă din funcționarii moldoveni.

Basarabia în acel timp se împărțea în 9 ținuturi, și anume: 1) Orhei, 2) Hotin, 3) Soroca, 4) Iași, sau Fălești, 5) Bender, 6) Hotărniceni, 7) Codru, 8) Greceni, 9) și Tomarov sau Ismail. „Orașul gubernial Chișinău se afla în județul Orhei.

În fiecare ținut au fost câte o isprăvnicie sau două, în raport cu mărimea ținutului. Ispravnicii „numiți pe un

1) *Ibidem*, pag. 118-146. Autorul real al acestui proiect a fost Somov, funcționarul cancelariei lui Harting.

an, după obiceiul moldovean, se confirmau de guvernator, ei făceau parte aproape toți, din moșierii moldoveni ai provinciei“. În fiecare ispravnicie este câte un vameș (secretar) sau casierul ținutului, care deasemeni se numește din funcționarii moldoveni sau din moșieri. Fiecare ținut este împărțit în câteva părți sau ocoluri sub conducerea ocolașilor și căpitanilor de măzi (sau șefilor boerilor clasei inferioare). În târguri se află căpitani de târguri. În aceste funcțiuni ispravniciei numesc pe moșierii mici sau pe mazi. Toți aceștia depind exclusiv de ispravnic. Ispravnici hotărăsc în litigii „după obiceiurile pământului, în limba moldovenească și în majoritatea cazurilor verbal, după cum se face în principatul moldovenesc“. Alte funcțiuni nu există în ținut. Ispravniciei se supun nu numai guvernatorului ci și departamentelor.

În ceiace privește orașul Chișinău și cetățile Hotin, Bender, Akkerman, Kilia și Ismail, în toate aceste orașe s'au instituit poliții ruse din funcționarii ruși. Ei sunt supuși nu numai guvernatorului ci și departamentelor și se află sub ordinele directe ale comandanților cetăților. „Aceste poliții se călăuzesc numai de legile rusești și de regulamentele speciale făcute pentru ei de Ministerul poliției“.

Din aceasta se vede că administrația locală de atunci eră un amestec prost a câtorva principii diferite. Cărmuirea ținuturilor, deci a satelor, aveă la bază principiul național. Ea a fost moldovenească. Din contră orașele, atunci chiar, au fost oglinda ordinii din întreaga Rusie. Pe de altă parte sătenii să găseau sub privegherea administrației civile, pe când orașele erau supuse șefilor militari. Aceasta eră poate ramașițile rânduiei turcești de odinioară, când cetățile se aflau sub comanda directă a forței armate turcești, în timp ce restul țării se cărmuia de autoritățile civile ale Moldovei.

La schițele Generalului Harting este anexată „enumărarea incomodităților modului de guvernare actual și a urmărilor rele acestei situații“. Din enumerarea aflăm următoarele defecte ale administrației în provincia Basarabiei.

Adunarea comună a departamentelor are doisprezece

consilieri și un secretar special, ceiace face impresia unei instituții complete. Dar această adunare este foarte imperfectă, căci iă în deliberare numai ceiace i se propune de guvernator. Adunarea se convoacă numai atunci când aceasta o va găsi cu calea guvernatorul. Deaceia, „în provincia basarabeană”, — spune autorul, — „nu există vre-o instituție asemănătoare cu Direcțiunea gubernială („Gubernscoe Pravlenie”), care fiind întotdeauna în funcțiune și în compunerea completă, ar cârmui în virtutea legilor... toată provincia sau gubernia în mod uniform... Consilierii moldoveni și ruși depind numai de guvernator, care în virtutea puterii ce i s’a acordat, poate să le confirme singur, fără aprobarea guvernului central“. Deaceia în realitate, guvernatorul dă ordine departamentelor și nu propune numai, ca în Rusia, unde consilierii Direcțiunii guberniale au dreptul să contrazică pe guvernator, să depună la Direcțiune păreri scrise și să raporteze Senatului ocârmuitor. Un alt neajuns este că nu s’a deschis încă o cale de a se plânge împotriva hotărîrilor adunării comune și a apelă hotărîrile ei în afaceri particulare și litigioase. De aici decurge, că deși este defectuos organizată, adunarea comună „seamănă cu o instanță, care pare că nu ar fi supusă nimănui și hotărîrile căreia nu ar fi supuse la nici o nouă deliberare și schimbare“. Apoi, în lipsa guvernatorului, sau în timpul bolii lui, provincia rămâne aproape fără nici o guvernare, căci lipsește un funcționar care ar putea să-l înlocuiască.

In departamentul prim, autorul găsește următoarele defecte:

1) Nu există un președinte stabil, care ar supraveghea mersul lucrărilor și cancelaria în permanență. În treacăt autorul vorbește despre legiuirile moldovenești următoarele: „Se pare că nici nu există legiuiiri moldovenești, căci nicăeri nu există nici cărți cu legile moldovenești, nici acte din cari ar rezulta că s’a introdus vre-o legiuire în Moldova; povestesc numai boerii moldoveni și funcționarii, în mod verbal, că în Moldova există obiceiuri cari se întrebuintează dela caz la caz“. Aici se vede clar nepotrivirea dintre viața juridică rusă

și cea moldovenească. Prima a fost bazată pe dreptul scris, iar cea de a doua în mare parte pe obiceiuri.

2) S'au conexasat obiecte cu totul diferite: afaceri civile, penale și executări la un loc.

3) Din cei 9 membri, 7 sunt moldoveni și numai 2 ruși. Autorul spune că este „o inegalitate enormă”. El se plânge că la deliberare consilierii moldoveni tind a-și forma o părere. El vede la dâșii „intenția rea — cu toate mijloacele și în toate cazurile să se susție unul pe altul împotriva rușilor, chiar și în detrimentul celor din urmă, pe cari îi tratează foarte inamical, având desgust pentru supunere la legiurile rusești”.

Autorul îi învinuiește că ei tind să ascundă de ruși situația și împrejurările locale pentru a proceda mai cu succes spre avantajul lor propriu,.. să nască în mijlocul rușilor o stimă către obiceiurile lor false,.. să contribuie ca rușii să aibă cât mai puțin funcționari în provincie“ etc. Consilierii moldoveni „având cancelarie moldovenească, răpesc chiar și consilierilor ruși posibilitatea de a participa cât de puțin în instrucția cauzelor în limba moldovenească nu numai în afacerile civile și penale dar și în cele executive“. Cancelaria moldovenească nu are nici o ordine. Dosarele încep și se termină aproape fără nici o hârtie scrisă, în cancelarie lipsesc nu numai registre, hârtii dar și arhiva; multe hârtii se distrug, iar cele cari rămân, funcționarii moldoveni le țin acasă. Multe afaceri se instruesc oral.

4) Consilieri moldoveni deseori își schimbă părerile, făcând trimiteri la obiceiuri necunoscute. Din această cauză dau deseori ordine contradictorii funcționarilor locali. Uneori în aceiași afacere se dau părților două hotărâri contradictorii, ceea ce face ca litigiile adeseori să renască. În litigiile agrare, dificultățile cresc din cauză că părțile litigante arată deseori diferite acte de proprietate, uneori false, făcute cu câteva sute sau zeci de ani înainte și este imposibil a le controla. Autorul învinuiește pe consilierii moldoveni de faptul că ei tind pe cât este posibil să-și întindă moșiile lor și ale rudelor lor precum și ale prietenilor, eliberându-și unul altuia acte de proprietate, substituindu-se înșiși ca judecători

în afaceri proprii. Au fost cazuri când consilierii moldoveni au cutezat să adjucece în folosul particular moșiile statului sau veniturile lui. Uneori se puneau în libertate criminalii, iar hârțiile oferente se distrugneau.

Omisuni analoage, defecte și fraude găsește autorul și în *departamentul al doilea*.

Defectele *ispravnicilor* autorul le evidențiază pe cale de comparație cu ordinea din Rusia. Ispravnicii nu au o supraveghere imediată. Ei nu sunt numai ispravnici, ca cei ruși, ci stăpâni deplini ai ținuturilor, întruchipând funcțiunile: „mareșalilor județeni ai nobilimii, judecătorii județene, șefilor poliției rurale în județ, primarilor târgurilor, magistraților orașenești și a târgurilor, primăriilor, administratorilor casieri și a judecăților orale“. Ispravnicii cari se numesc numai pe timp de un an, știind că după trecerea acestui termen vor fi înlocuiți pentru a face loc altora, nu se gândesc la folosul populației. Ei își satisfac dorințele și interesele lor personale fără nici o jenă. Populația e în robie la dâșii.

Nevoile populației cresc datorită poftelor de îmbogățire a vameșilor, ocolașilor, căpitanilor de mazăli, căpitanilor de târguri și altor funcționari zemstvăli și funcționari ai ispravnicilor—executori orbi și exacti ai conduitei ispravnicilor. Și ei jefuesc populația. „Acești asupritori sunt atât de indiferenți față de nevoile populației, cât sunt ei singuri neomenoși și aspri, crezând că clasa inferioară a populației nu merită altceva din partea clasei superioare decât dispreț... Această convingere își are cuibul în mintea moldovenilor;... ei nici nu doresc să se gândească altfel“.

Locuitorii chiar fiind dispensați pe timp de trei ani de impozite către stat, dar ispravnici și ceilalți funcționari administrativi „prin diferite manopere iscusite și mașinațiuni perverse“ le storc unele sume. Afară de aceasta, ispravnicii iau și așa zisele „împlineli“ sau zeciueală din orice sumă de bani, adjudecată asupra cui-vă la hotărîrea litigiilor particulare.

Ispravnicii se folosesc asemenea și de alte venituri „sub pretextul urmăririi obiceiurilor moldovene“. Dâșii nu refuză și plocoane sau servicii în natură etc. Toate

afacerile se instruesc de dâșii oral și de aceia lipsește orice posibilitate de a le controlă. Uneori se tănuesc chiar și crimele. Față de oamenii simpli ei aplică pedepse corporale, „poruncesc chiar și chinuire“ etc. „Fugile dese ale locuitorilor de pe pământurile statului“ peste graniță în Turcia servesc de dovadă clară dacă le este avantajos să rămăe și mai departe să trăiască în Basarabia și dacă le este bine să trăiască acolo?

În fine, partea ultimă a proiectului este dedicată „lipsei de instituții“, iar lipsa cea mai importantă este faptul că, după părerea autorului, nu s'a creat funcțiunea Procurorilor, funcționarii afacerilor de interes al statului cari ar putea să supravegheze legalitatea administrației.

Ca încheere, autorul arată din nou imposibilitatea remediului sub starea de mai sus, deoarece boerii moldoveni „contrazic orice ordine și combat introducerea în provincie a legiurilor rusești cari, numai ele, pot să pună capăt fărădelegilor, asupririlor etc.“ Și, cu toate că locuitorilor Basarabiei „li s'au conferit legiurile lor, dar nu pentru totdeauna ci numai temporar“. Autorul proiectului recomandă a se începe reorganizarea generală.

Aceasta este conținutul proiectului, foarte interesant, care caracterizează așezarea administrativă a Basarabiei din acel timp.

CAPITOLUL III.

Lupta între generalul Harting și boerimea moldovenească.

Harting nu se osteneă să scrie la centru despre necesitatea introducerii în provincie a legilor rusești. Energia lui a început să alarmeze în mod serios populația, care se temeă să-și piardă drepturile și prerogativele. Mai ales s'a alarmat nobilimea. Nobilimea a înaintat o serie de cereri la centru, recurgând la intermediul Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. În epistola „cu lacrimi“ pe numele lui¹⁾ boerii exclamau: „Turma ta se îneacă

1) *AUXENTIE STADNIȚCHI. Gavriil Bănulescu-Bodoni, Chișinău, 1894, pag. 281--285.*

în valurile, ce emană din întunerecul invizibil pentru suprimarea obiceiurilor noastre“. În epistolă boerii arătau ce li se impută de către funcționăria rusească: „Despre noi se scrie, că noi după natura noastră suntem înclinați spre apucături rele, că noi — boerii moldoveni — am fi pedepsiți de obicei de către fanarioții domni..., se cere permisiune azi să fie pedepsiți pentru călcări boerii moldoveni, nobili, supuși credincioși și ortodoxi și se propune ca această pedeapsă să fie observată după regulile cele mai severe ale legiurilor vechi rusești.“ Epistola numește propunerile autorităților superioare Împăratului și Ministerului „minciuni.“ „Se poate oare crede“ — se întreabă petiționarii — „că Moldova nu a avut și nu are legi și regulamente? Oare nu există toate obiceiurile vechi moldovenești și reguli obligatorii? Nu există oare pravile tipărite a lui Vasile Voevod? Nu există oare... legiurile gospodarilor, porunci și diate? Nu se instruesc oare treburile după legile lui Justinian și alți împărați? Oare se poate să fim atât de calomni-ați ca acum în situația noastră actuală?“

Boerii îl rugau pe mitropolit să fie apărătorul lor și i-au dat spre înaintare trei cereri pe numele împăratului, în Consiliul de miniștri și Consiliul de stat („Gosudarstvennâi Sovet“) și separat pe numele Președintelui Consiliului de stat Conte Saltâcov. În cererea pe numele împăratului ¹⁾ ei cereau să nu se creadă pe cei ce le doresc rău, „să se depărteze urechea dela cei ce gândesc rău“ și să fie ascultați în manifestarea credinței față de împărat.

„Moldovenii“ — scriau ei — „fiind încă sub stăpânirea tiranică a Porții Otomane așteptau cu nerăbdare soarta lor norocoasă actuală ca să devie supușii Tăi, pentru ca să aibă pe un Dumnezeu în cer și pe un singur Împărat ortodox pe pământ. Moldovenii azi, în bucuria sufletelor lor, exclamă, că ei în fine au găsit pe pământ ceiace implorau către ceruri“. Ei cer să le fie păstrate legile firești ale provinciei, să se dea posibilitate mitropolitului

1) *Notele Societății Impărătești de istorie și antichități din Odessa*, 1900 vol. X\II, pag. 127—128.

să fie președinte și prima persoană în judecați și în fine să li se dea ca guvernator civil pe unul din moldovenii de baștină.

În Consiliul de stat¹⁾ boerii scriau, că „expiră a șasesprezecea lună de când această provincie dată arbitrarului guvernatorilor lacomi, geme sub povara abuzurilor și a influenței vătămătoare a unor funcționari ai guvernului provinciei“. În scrisoarea către contele Sal-tâcov²⁾ ei comunicau: „Însăși natura regulilor și obiceiurilor cerea ca Scurlat Sturdza să îndeplinească cu exactitate aceste și să explice amănunțit, după cum i-a fost prescris, dar dânsul, sau fiind slab fizicește sau din alte cauze, nu și-a îndeplinit aceasta îndatorire obligatorie a lui, fără care nu poate să domnească bună rânduială și liniștea“.

Mitropolitul a înaintat cererile boerilor ober-procurorului sinodului, principile Golițan, cu o scrisoare a sa³⁾. El îi scria: „Moldova ca o colonie română se cârmuiă din timpurile străveche de legiuirile române; în cursul timpului ea a devenit o provincie a imperiului Constantinopolului și atât domnii creștini cât și musulmani nu-i răpeau drepturile. Divanul moldovenesc și azi are pentru călăuzire legiuirile lui Justinian și afară de aceasta câteva reguli, alcătuite de Principii moldoveni dimpreună cu clasa clericală și a boerilor; și că dacă au fost uneori abuzuri, și unii din boeri, după situația timpului, eșeau din granițele legilor, aceasta nu poate face dovadă, că Moldova nu aveă de loc legi“.

Pe baza acestor legi, nobilimea nu puteă fi pedepsită cu pedepse corporale.

Mitropolitul cerea să li se îndeplinească cerința și a consimțit să participe la departamentul justiției.

Citând aceasta scrisoare în extenso, A. Stadnițchi, autorul monografiei despre persoana Mitropolitului Bănulescu-Bodoni, adaogă: „Intervenția mitropolitului a avut succes“⁴⁾.

1) *Ibidem*, pag. 129.

2) *Ibidem*, pag. 128.

3) A. STADNIȚKY, *Ibidem*, pag. 285—283.

4) *Ibidem*, pag. 28.

Acest lucru este just, dar nu în totul. Guvernul rusesc înainte de a rezolvi cererile a trimis în Basarabia pentru a lua cunoștință de starea lucrurilor de acolo pe un funcționar al Ministerului de externe—Sviniin. Acesta și-a îndeplinit misiunea în 1815-1816 și a întocmit descrierea provinciei Basarabiei¹⁾. El nu se întemeieă pe punctul comun de vedere al funcționarilor ruși de pe atunci, acel al Guvernatorului Harting, cum că moldovenii n'au legi²⁾. El lămurește isvoarele dreptului fiind de acord cu arătările boerilor și ale Mitropolitului Gavril Bănulescu. Nu se raportă negativ nici la nivelul moral al moldovenilor, ci recunoaște, că „moldovenii sunt de un caracter liniștit, blând și bun; oamenii cu starea de mijloc și din cea de sus sunt simpli, primitori, tari în credință religioasă și către patrie și ascultători ai autorităților, din cauza abuzurilor dese au devenit timizi și neîncrezători în guvern... Sistemul guvernului moldovenesc, bazat pe mișelie, hoție și violență, a avut o înrăurire enormă asupra caracterului boerilor moldoveni“. Autorul nu crede că aceste însușiri să le fie înăscute și nu se îndoește că „prin exemple ar fi foarte ușor să fie aduși la o moralitate mai bună și mai justă“³⁾.

Raportul lui Sviniin a fost adus la cunoștință de către Viazmitinov Consiliului de Miniștri la 22 Februarie 1816. Consiliul a hotărît să numească pe un funcționar superior nou pentru conducerea provinciei și „pentru trasarea situației în viitor“, să se înființeze în ajutorul lui la Chișinău, sub președinția lui, un comitet special și să se compue de miniștri un comitet pentru a hotărî asupra rapoartelor ce vor veni din provincie. Împăratul a hotărît să numească pentru administrarea provinciei pe senatorul Moderah, iar ca ajutor pe Guvernatorul civil din Ecaterinoslav Kalagheorghie. Dar a avut loc numai numirea celui de al doilea. În locul lui Moderah, ca Guvernator general al Podoliei a fost numit Generalul Bahmetiev⁴⁾.

1) *Notele Soc. Ist. și antic. din Odessa*, vol. IV.

2) *IBIDEM*, pag. 223 și 224.

3) *Notele Societății din Odessa* vol. XXII, pag. 150-151.

4) *IBIDEM*, pag. 135-136.

În acelaș timp Împăratul a trimis Mitropolitului Bă-nulesu un rescript binevoitor, în care, între altele îi comunică: „intențiunea mea constă în a dăruî Basarabiei o administrație civilă corespunzătoare cu drepturile ei, obiceiurile și legile; toate stările sociale ale locuitorilor au drepturi egale asupra succesiunii strămoșilor lor și asupra binevoinței a mele. Eu vreau ca această țară roditoare să reînvie la o viață nouă și aceasta o aștept dela împuternicitul meu¹⁾ și dela conlucrarea într'un suflet cu toți locuitorii Basarabiei“²⁾). După cum remarcă just Kasso, în aceste din urmă cuvinte, cari confirmă ideea Mitropolitului Gavriil, par că ar fi recunoașterea unei populații speciale în Basarabia, deasemeni și amintirea despre legătura ei de sânge cu depărtata Romă³⁾).

În prezent, în perspectiva istorică, toate certurile de mai sus, ne desenează starea administrativă a Basarabiei din acele timpuri,—ca un haos complect. Dacă se certau despre ceiace este principal, există sau nu există sfâlpii societății—legile,—mai departe nu trebuie să pășim.

Firește, în primul rând responsabilitatea este în sarcina guvernului rusesc, care nu a luat măsuri ca aceasta situație îndoelnică, care dănuia chiar dela începutul anexării Basarabiei, să înceteze de îndată. „Guvernul Provizoriu“—a fost o cioarnă scrisă în grabă, deoarece nu eră timp de gândit. Dar acest „provizorat“ a durat patru ani și ar fi durat și mai departe, dacă certurile moldoruse din acele timpuri n'ar fi luat proporții.

Pe de altă parte, abuzurile, caracteristice guvernului provizoriu al provinciei și al ispravnicilor din acele timpuri, ar fi fost numai rezultatul firesc al regimului fanariot. Aceste rezultate ar fi putut nimicite dacă s'ar fi introdus o organizație cuvenită a provinciei, căci nu numai moravurile influențează instituțiile, dar și vice versa. Guvernul rusesc a întârziat cu aceasta organizație.

Însăși psihologia certeî este foarte clară. În Basarabia tindea pe atunci să-și găsească aplicarea în dome-

1) Se are în vedere Generalul Bahmetiev.

2) A. STADNIȚCHI, *Ibidem*, pag. 289.

3) KASSO. *Dreptul Bizantin în Basarabia*, pag. 8.

niul dreptului public starea de drept rusească în dauna celei de drept moldovenești. Paralelismul existenței lor nu a putut să nu creeze în mintea funcționarului rus ideea, care din aceste are avantaje. Abuzurile boerilor moldoveni au fost acea aparență care se luă ca argumentul cel mai veritabil împotriva ordinii moldovenești. În certuri însă, după cum aceasta se întâmplă foarte ușor în focul disputelor, funcționarul rus a mers mult mai departe decât s'ar cuveni și a ajuns pur și simplu la negarea acestei stări de drept. Cusururile mecanismului guvernamental se răsfrângeau asupra întregii populații.

Dacă n'ar fi existat șovăiala administrativă, dacă n'ar fi existat certa provocată de ea, n'ar fi existat nici aceste exagerări.

Mult mai târziu, când patimile s'au potolit, când certurile moldo-ruse s'au uitat, când a venit timpul pentru raporturile între buni vecini și raporturi de obiectivitate, în 1864, iată ce scria despre calitățile poporului moldovenesc unul din moșierii Basarabiei, anume Brjovovschy : ¹⁾ „Spre cinstea țăranilor din localitate (moldoveni) trebuie să le atribuim următoarele calități excelente. Obiceiurile lor sunt bazate pe cea mai sinceră stimă față de religie, cinste și conștiință ; cinstea lor în îndeplinirea obligațiunilor ce și-au luat asupra lor, fără deosebire de faptul cine este contragentul lor—evreu, țigan, nobil sau altcineva—este gratuită.

Eu am trăit în Rusia în multe puncte ale vastului său teritoriu, am studiat diferite popoare ce o compun, dar un popor mai simpatic, cinstit, bun și moral, cum sunt moldovenii locali, nu am întâlnit nicăieri“.

CAPITOLUL IV.

În drum spre noul act de autonomie.

Noi am făcut cunoștință, cu starea administrativă a Basarabiei din acel timp. Proiectul lui Harting ne-a des-

1) Volostea (plasa) Climouți jud. Soroca în 1864 (*Notele Comitetului de statistică ale provinciei Basarabiei*, sub redacția lui Egunov, vol. II, Chișinău, 1867, pag. 217).

văluit un tablou caracteristic al vieții administrative. Din toate aceste se pot trage următoarele concluziuni.

I. Moldovenii nu aveau nici un motiv să prefere legiuirile rusești, pe cari, de altfel, nici nu le cunoșteau, în detrimentul celor cu cari erau obișnuiți.

II. Funcționarii ruși, educați în legile rusești, considerau că numai legiuirile lor sunt în stare să asigure ordinea legală în provincie. Harting, foarte des repetă această idee, fiind el însuși oglindirea acelei idei care predomină pe atunci în rândurile întregii funcționării rusești din provincie.

III. Nici una din părți nu făcea încercări de apropiere și înțelegere între ele. Ambele semănau cu a două elemente, cari nu se puteau contopi în nici un mod în acel timp. De fapt conflictul vederilor și vieții juridice eră înverdat chiar dela anexarea Basarabiei. Neînțelegerea reciprocă eră prea mare și conflictul trebuia să ia proporții. Nu eră greu de prevăzut, în folosul cui va fi această creștere a conflictului. Se aștepta că va fi în folosul celui mai tare, adică în folosul funcționării ruse și a legiuirilor imperiale ruse.

IV. Este evident că administrația din acel timp avea într'adevăr cusururi, poate firești pentru acel timp, dacă vom avea în vedere că Basarabia până atunci, în cursul celor 6 ani de războiu a fost teatru arbitrariului și al ilegalităților. Afară de aceasta trebuie să avem în vedere și faptul că acei oameni cari au rămas în Basarabia pentru ca apoi să o cârmuiască, probabil erau molipsiți de spiritul arbitrariului anterior.

În tot cazul, tabloul schițat mai sus nu putea să dispue guvernul rusesc să statornicească în total rânduiala administrativă de pe atunci.

Deaceia s'a pus la punct încercarea de a organiza autonomia altfel și a o apropiă de exemplele ruse.

Primul pas spre aceasta s'a făcut în anul 1816 cu înlocuirea cârmuirii supreme din Basarabia. Din anul 1812 până la 1816, administrația provinciei, inclusiv și guvernatorul civil, se supuneau amiralului Ciciagov, fost șef suprem al armatelor de Dunăre. În 1816 Basarabia a fost supusă Guvernatorului plenipotențiar militar al Podoliei,

„Namestnic“-ul provinciei Basarabiei, generalului-leutenant Bahmetiev.

Din acest timp și încep încercări de a organiza administrația Basarabiei pe principii noi, în locul celor găsite într'însa ca rezultat al ocupației militare.

În această privință, chiar este important unul din primele ucazuri (decrete), ce se referă la acest timp, și anume—extrasul referatului confirmat de Împărat, ce servea de călăuză Guvernatorului-namestnic, investit cu puteri depline în Basarabia, pentru făurirea administrației provinciei basarabene, din 21 Maiu 1816 ¹⁾.

Acest referat corectează acea divizare anormală a țării în administrație militară (pentru orașe) și civilă (pentru restul teritoriului provinciei). Din acel timp orașele se supun autorităților civile. Pe de altă parte el face un corectiv anumit la prerogativa oferită populației provinciei--scutirea de serviciul militar.

Extrasul din referat sună astfel :

Suburbiile cetăților Ismail, Chilia, Hotin, Bender și Akkerman trebuie să fie sub administrația civilă și nu cea militară, cu excepția cazurilor de războiu, a rebeliunii, incendiului sau a epidemiei.

„Poporul moldovean a fost odată însuflețit de spiritul războinic. Aceasta înclinare războinică i-a slăbit în cursul celor două veacuri ce s'au scurs. Au fost multe cauze din pricina cărora au secăt forțele lui morale și el a venit iarăși la stare de dependență. Nu se poate spera ca să se redeștepte brusc înclinările ce s'au stins de mult“. Deaceia împăratul a scutit pe toți locuitorii basarabeni de orice serviciu militar pe timp nelimitat.

Dar li se putea încredința serviciul de grăniceri pe linia Prutului și a Bucovinei. Aceasta le putea da deprinderea de a fi apți pentru războiu. „Guvernatorul-namestnic trebuie să facă toate eforturile însă cu precauțiunile necesare pentru a nu stingheri pe locuitori printr'o formă prea directă“.

Cu cinci zile mai târziu, în ziua de 26 Maiu 1816

1) Colecțiunea completă a Legilor, No. 26.271.

s'a publicat decretul împărătesc, adus la cunoștința Consiliului de miniștri de către contele Aracceev¹⁾).

Acest decret a fost semnul că asupra Basarabiei s'a îndreptat o atenție deosebită. Autonomia provinciei basarabene se păstră și se confirmă. Legătura cu administrația Rusiei întregi s'a stabilit numai cu Ministerul de Interne în privința coloniștilor, deasemeni și în privința judecării cauzelor, în care erau amestecați funcționarii.

Prin acest decret se ordonă a face cunoscut tuturor miniștrilor despre numirea generalului—leutenant Bahmetiev ca Guvernatorul-- „namestnic“ plenipotențiar al provinciei basarabene, și de a i se preda toate lucrările cari înainte trebuiau să fie înmânate unui senator (Moderah).

Raporturile administrației din restul Rusiei cu Basarabia se exprimă în termenii următori:

„Miniștrii nu mai trebuie să considere această provincie în aceiași dependență în care se găsesc guberniile interne ale Rusiei, afară de Ministrul de Interne, care trebuie să continue corespondența cu Bahmetiev în privința colonizării sârbilor, bulgarilor și coloniștilor din Varșovia cât și în privința acordării creditelor necesare pentru aceasta, până când acordarea sumelor va înceta din cauză că se vor găsi credite proprii în provincie.

Pentru abuzuri comise în exercițiul funcțiunii, dosarele se vor trimite ca și înainte la Curtea penală din Cherson.

Bahmetiev, trebuiă să adreseze rapoartele sale cu mențiunea „în chestiunea Basarabiei“, pentru ca aceste plicuri să nu ajungă la Miniștri.

Amestecul Ministrului de Interne în treburile provinciei în privința coloniștilor, amestec ce se legifererează prin acest act, ca excepție dela regula generală de nesupunere a Basarabiei autorității ministerelor ruse, peste doi ani aproape căpătă o dezvoltare continuă. Amestecul ocazional și sporadic, devine permanent. Pentru aceasta se creiază organul special — Direcțiunea generală a coloniștilor din Regiunea de Sud pe baza legii înalt confirmată la 22 Martie 1818²⁾).

1) *Colecțiunea completă a Legilor*, No. 26.289.

2) *Colecțiunea completă a Legilor*, Nr. 27.312.

Conținutul ei este următorul:

Se creiază un comitet de protejare a coloniștilor regiunii de sud a Rusiei. Fiind sub ordinele directe ale Ministerului de Interne acest comitet trebuie să aibă în sarcină instituțiile pentru administrarea coloniilor, pe alocuri prin autorități, în guberniile: Ecaterinoslav, Cherson și Taurida și în oblastia (regiunea) Basarabiei.

Obiectul principal al acestei direcțiuni trebuie să fie coloniștii străini. Coloniștii însă de supușenie rușă sunt supuși cârmuirii comitetului numai până ce vor fi predați administrației generale a guberniei. Comitetul are sub supravegherea sa biurourile de tutelă a strainilor. El mai are sub supraveghere toate pământurile pentru coloniști. Sediul comitetului este orașul Cherson. Comitetul este în subordinea Ministerului de Interne.

Comitetul are legătură cu guvernatorul militar din Cherson și cu alți guvernatori în toate cazurile când va avea nevoie de ajutorul lor. Aceștia din urmă trebuie să satisfacă toate cererile legale ale comitetului și a încunoștiință despre dispozițiunile date. Cu guvernatorii civili și cu instituțiunile superioare, comitetul intră în relațiuni ca dela egal la egal cu ei. La caz dacă nu primește răspuns favorabil, raportează Ministerului de Interne. Biurourilor în subordine, comitetul le dă ordine sub formă ministerială.

Curatorul general, sau unul din membrii comitetului este dator să viziteze coloniile și în timpul acestei vizite să primească cererile și plângerile coloniștilor și să le soluționeze. În acest caz este nevoie de ratificarea măsurilor lui de către comitet.

În Basarabia se supuneă comitetului ocrotitor „biuroul basarabean al coloniștilor străini“.

Fiecare biouro se compune dintr'un membru superior și doi inferiori. Măcar unul din ei trebuie să știe bine limba germană. Biurourile au legături de acelaș grad ierarhic, numai cu polițiile urbane, cu judecătoriile zemstviale și județene și cu alte autorități de acest fel.

În cazurile cari nu suferă întârziere biurourile pot face propunerile lor către guvernatorii civili respectivi, raportând în acelaș timp și comitetului ocrotitor.

Acesta este conținutul acestui act atât de important pentru istoria provinciei, pe baza căruia s'a creiat un domeniu aparte de administrație, supusă dispozițiilor ministeriale ruse.

Cât de mare era importanța organelor ce se creiau din nou, ne putem face idee după faptul că locul Generalului leutenant Bahmetiev, Namestnicul provinciei basarabene. temporar (1820—1823) îl ocupă Generalul leutenant Inzov, care a fost curatorul general al coloniștilor regiunii de sud.

CAPITOLUL V.

Așezământul administrativ al guberniilor interne ale Rusiei.

Pentru a evalua în mod just autonomia Basarabiei, din 1818, este necesar a resuma în mod sumar, chiar așezământul administrativ al guberniilor interne ale Rusiei. „Așezământul” din 1818, despre care este vorba în capitolul următor, nu este de loc restaurarea sau confirmarea instituțiilor moldovenești. El este un produs al liberei creieri a guvernului rusc. Dela sine înțeles este, că în această creare, guvernul se învățea în cercul principiilor și ideilor ce i-au fost cunoscute. Volens-nolens a trebuit deci să copieze tipicele sale rusești. Altfel vorbind, problema legiuitorului care dorea să dea o autonomie nu constă în a copia cât mai fidel tipicele moldovenești, ci în a da Basarabiei un sistem al organelor rusești, în care putea să-și găsească aplicație dorința firească a populației de a înfluența mersul administrației provinciei. Iată de ce, studiind „Așezământul” din 1818, este așa de greu a-i găsi analogii printre legiurile străine despre autonomie; ba din contră, la fiecare pas, întâlnim într'insul instituțiuni rusești și fără greutate găsim principiile administrative ruse.

Câteva pagini ce urmează mai departe, vor trebui să dea o caracteristică generală a așezământului administrativ al Rusiei în acel moment, când se introducea autonomia în Basarabia.

Monarhia absolută rusă, chiar dela începutul existenței sale, și-a propus să introducă o reformă radicală a administrației locale. Dar masele nu erau pregătite și eforturile lui Petru cel Mare au rămas infructuoase. Unul din istoricii ruși spune: „Acela ce ar descrie activitatea administrației lui Petru cel Mare, limitându-se la un program sistematic și multilateral al instrucțiunilor, ar aminti foarte mult pe acel reporter gazetăresc, care citind afișul a scris reportajul despre un concert care n'a avut loc“. Incercările lui Petru de a creă o diviziune între capetele administrației, a le separa unul de altul, au suferit o deplină înfrângere chiar sub urmașii lui imediați: din nou, ca și în trecut, toate funcțiunile locale (administrație și justiție) au fost încredințate guvernatorilor în gubernii și voievozilor în județe.

O astfel de așezare simplificată a dăinuit cu unele modificări aproape o jumătate de veac, până la reforma cea mare a administrației locale care a avut loc sub domnia Ecaterinei a II-a. Necesitatea acestei reforme se simțea de mult. Răscoala lui Pugaciov, căruia nu i-a putut rezistă deocamdată provincia, a confirmat încă odată urgența introducerii ei. Posibilitatea introducerii reformei eră deplină. Cu dispensa de serviciu obligator încă sub predecesorul Ecaterinei II—Petru al III-lea, nobilimea s'a risipit prin satele lor, prin orașele județene și guberniale. Ei au fost un material liber, de care folosindu-se ar putea să se schimbe sistemul și competența instituțiunilor locale. Reforma este înfăptuită în „Legiuirea pentru administrarea guberniilor“, editată la 7 Noembrie 1775¹⁾.

Reforma gubernială a Ecaterinei II-a a fost confecționată pe următoarele baze principale: 1) pentru ca gubernia „să fie administrată în mod satisfăcător“, trebuie să aibă nu mai mult de 300—400 mii locuitori; în locul numărului mic de gubernii din trecut, apar acum un număr de 40 gubernii; gubernia trebuie să fie împăr-

1) *Colecțiunea completă a Legilor*, vol. XX, No. 14.392, „Учреждение для управления губерній“. GRIGORIEV. *Regulamentul despre guberniile din 1775, în timpul domniei Ecaterinei a II-a*, 1910. A: FILIPPOV. *Istoria dreptului rusesc*, Iuriev, 1907, p. 716 și urmat.

țită în județe (dela 20 până la 30 mii locuitori de fiecare județ). 2) Reforma introduce decentralizarea administrației; pentru aceasta se trec instituțiile centrale-colegii din centru în gubernie; deaceia administrația decentralizată are de regulă caracterul colegial. 3) În administrație se introduce delimitarea funcțiunilor activității publice, dar nu delimitarea autorităților, ci numai a obiectelor activității: unele instituții au administrația generală și poliția, altele — finanțele, a treia — justiția. 4) În fine participă la administrația locală și reprezentanții stărilor sociale și îndeosebi nobilimea. Caracterul reformei se determină prin rolul însemnat ce s'a conferit nobilimii.

În capul guberniei, potrivit cu legiuire, se află comisarul împăratului sau guvernatorul plenipotențiar ¹⁾, numit direct de Majestatea Sa Imperială. Comisarul a fost concomitent și reprezentant al monarhului în gubernie și șeful direcțiunii polițienești. Ca reprezentant al guvernului suprem, îi aparține dreptul la supraveghere asupra tuturor instituțiunilor guberniale. El eră dator „să ceară exactitate și punctualitate din partea instituțiunilor și funcționarilor ce-i erau subordonăți în ceiace privește îndeplinirea legilor ce li se incumbă după titlu sau funcțiune, dar fără judecată să nu pedepsească pe nimeni: pe călcătorii legilor și a funcțiunilor îi va trimite unde se cuvine până la judecată, căci comisarul împăratului nu este judecător, ce apărător al Majestății Sale Imperiale, a legilor, protectorul folosului comun și a împăratului, apărătorul celor prigoși și cel care va descoperi fapte ascunse“.

Ca șef al direcțiunii polițienești, comisarul este dator să oprească orice abuz și luxul fără măsură și risipitor, să înfrâneze exagerările, purtările rele, risipă, tiranie și ferocitate, să previe lipsa de pâine, alimente etc.

Pentru ajutorarea comisarului în administrarea guberniei, pe lângă dânsul există Direcțiunea comisarială sau gubernială ²⁾, care se compune dintr'un director sub

1) Rusește: „государевъ намѣстникъ или генераль-губернаторъ“

2) „Намѣстничье или губернское правленіе“.

denumirea „guvernatorul“ și doi consilieri. Potrivit legiurii, direcțiunea gubernială „este o instituție, care administrează în puterea legilor și în numele Majestății Sale Imperiale întreaga gubernie, publică și propaga peste tot în localitățile ce-i sunt supuse, legile, ordinele, poruncile și decretele Majestății Sale Imperiale cât și cele eșite din Senat și celelalte instituții de stat cari au această cădere“. Direcțiunea gubernială eră prezidată de guvernatorul plenipotențiar. În caz de lipsa acestuia prezida guvernatorul, iar în caz de lipsa acestuia — viceguvernatorul, care avea sub conducere „palatul haznalei“ ¹⁾). Consilieri se numesc „pentru ajutorarea guvernatorului“. „Ei“ spune legiuirea — „iau în deliberare mai întâiu afacerea și apoi execută legile guberniale“. Astfel hotărârile Direcțiunii guberniale nu au fost colegiale și aveau numai o însemnătate consultativă pe lângă guvernator și comisar. Consilierii au numai dreptul în caz de necorespundere cu legile a dispozițiunilor guvernatorului să dea în Direcțiune în scris opinia sa și opinia guvernatorului plenipotențiar și să încunoștiințeze despre aceasta Senatul. Afară de aceasta, guvernatorul nu putea să facă nimic fără consultarea Direcțiunii. Este deci o cedare mică în folosul hotărârii colegiale a afacerilor.

Astfel după schema Legiurii, comisarul este organul suprem în gubernie și reprezentantul guvernului, pe lângă dânsul există un director al cancelariei, care conduce Direcțiunea gubernială. Dar acest plan eră abandonat la punerea în aplicație a Legiurii. Lista comisariatelor întocmită în 1781, nu le conține pe toate 40, adică câte unul de fiecare gubernie, ci numai 17. Unele gubernii n’au căpătat comisar, unele s’au unit la un loc și s’au pus sub conducerea unui singur comisar. Acest lucru a modificat în mod vădit planul Legiurii. Comisarul care întrunea conducerea câtorvă gubernii nu putea să influențeze în mod activ administrarea. Datorită acestui fapt se ridica situația guvernatorului. El devine nu numai directorul cancelariei dar și reprezentant al guvernului, adică împrumută trăsăturile caracteristice ale comisarului. Toto-

1) „Казенная Палата“.

dată vice-gubernatorul se atrage la o participare mai intimă în treburile Direcțiunii guberniale. Deaceia a fost firească trecerea ce s'a operat în urmă sub domnia lui Nicolae I a funcțiunii vice-gubernatorului din palatul haznalei în Direcțiunea gubernială.

Organele administrative au fost „Tribunalul de jos zemstviial” în cap cu ispravnicul zemstviial sau căpitan, iar la orașe primarul sau comandantul¹⁾. Tribunalul zemstviial de jos eră prezidat de ispravnicul zemstviial, ales de nobilime și confirmat în funcțiune de către guvernator, din doi sau trei membri permanenți din partea nobilimii și din partea locuitorilor rurali liberi. În sarcina „tribunalului zemstviial de jos” se puneă poliția moravurilor, ordinei, executarea hotărîrilor Direcțiunii guberniale și a tribunalelor etc. Astfel denumirea acestei instituții ca „tribunal” nu corespundea caracterului competenței lui.

Primarul se numea de Senat în urma propunerii Direcțiunii guberniale în acele orașe, unde nu eră comandant. Funcțiunea lui corespundea cu funcțiunea ispravnicului zemstviial în județ.

Pentru partea financiară a guberniei în sensul larg, s'a înființat palatul haznalei, compus din vice-gubernator, ca președinte, directorul economiei, administratorul financiar al guberniei și alți funcționari.

Însărcinarea principală a lui, este perceperea veniturilor și revizuirea dărilor de seamă, concesiuni și antreprize, supravegherea edificiilor publice etc. Reprezentantul haznalei în județ este administratorul financiar, care are în sarcină primirea, păstrarea și eliberarea sumelor statului.

Justiția în gubernie este încredințată unei serii de instituții²⁾. Toate tribunalele se pot diviza în cele de stări sociale și ale coroanei. Cele ale stărilor sociale au fost înființate pentru fiecare stare socială în parte câte unul de fiecare județ sau oraș și gubernie.

1) Rusește: „Нижній Земскій судъ”, „земскій исправникъ”, „городничій или комендантъ”.

2) Nu amintesc despre tribunalele speciale la capitale, care nu prezintă nici un interes.

Pentru nobili și oameni eșiți din diferite stări sociale în județ există tribunalul județului, în gubernie — tribunalul zemstviial de sus.

Locuitorii orașelor (comercianții și burghezii) în privința jurisdicției erau atribuiți în orașe în competența „maghistrat’ului” orașului, iar în gubernie — „maghistrat’ului” gubernial.

Pentru „odnodvorți” (mazâli), foști funcționari, țărani ai statului, curteni și de pe moșiile statului, au fost înființate în județ „răfuiala de jos”, iar în gubernie „răfuiala de sus”¹⁾. După regula comună tribunalele stărilor sociale se compuneau dintr’un președinte numit de guvern și aleșii dela fiecare stare socială (nobili, orașeni și țărani liberi) care în „maghistrat’ele” orașenești purtau denumirea de „ratmani”, iar președintele „burgomistru”. Dar membrii din partea țăranilor liberi se puteau alege nu numai din numărul lor, dar și din nobili și diferite stări sociale.

Pe lângă tribunale existau două instituții tutelare deasemeni compuse pe jumătate din funcționari numiți, iar pe jumătate de aleși : pe lângă tribunalul județean — tutela nobililor pentru văduve și orfanii nobililor,²⁾ pe lângă „maghistrat’ul” orașenesc tribunalul tutelar pentru văduve și orfanii comercianților și burghezilor.³⁾

Toți membrii aleși ai tribunalelor (ca și instituțiilor administrative) se alegeau prin vot secret pe timp de trei ani.

Deasupra acestor două instanțe ale tribunalelor stărilor sociale, se înălțau tribunalele coroanei, ca o a treia instanță, din persoane după numirea guvernului : palatul tribunalului corecțional și palatul tribunalului civil. În cel dintâiu intrau spre revizuire din tribunalele stărilor sociale afacerile penale, în cari inculpatul este condamnat la moarte sau la pierderea drepturilor, iar în cel de al doilea treceau afacerile civile, dacă valoarea acțiunii nu eră mai mică de 100 ruble.

1) „Нижняя расправа”. „Верхняя расправа”.

2) „Дворянская опека”.

3) „Сиротский судъ”.

În fine de un tip cu totul deosebit au fost în fiecare gubernie tribunalele de conștiință („Sovestnâe sudâ“).

Pentru fiecare afacere tribunalul se completează din judecător și doi membri ai acelei stări sociale din care aparține inculpatul. Tribunalul acesta este înființat „pentru ca să dea o mână de ajutor celor cari suferă uneori din cauza unei întâmplări nenorocite“.

În competența tribunalelor s'au dat afacerile penale despre demenți, minori și vrăjitorie, „căci în aceste toate se conține nebunia, înșelăciune și ignoranța“. În afaceri civile tribunalul avea în competență litigii între părinți și copii despre avere și deliberare la caz de judecată arbitrală. Dar fenomenul cel mai interesant și nou (și vom adăoga — care nu s'a adaptat pe terenul rus) a fost în competența tribunalului un drept special care este răsunsetul inamovibilității englezești a persoanei cu garantarea ei după așa zisul „Habeas Corpus“. Potrivit legii oricine este deținut în închisoare fără să i se spună motivele mai mult de 3 zile putea să reclame la tribunal care de îndată ordonă, ca cel deținut, dacă el nu eră pârît pentru crima de les majestate, înaltă trădare, omor, furt sau tâlhărie — să fie trimis de îndată la tribunal cu arătarea cauzei pentru care eră deținut. Ordinul tribunalului trebuia să fie îndeplinit fără întârziere, sub sancțiunea aplicării amenzii. După prezentarea celui deținut în fața tribunalului, dacă se va constata, că petiționarul nu se deține în închisoare pentru crimele ce i se impută, tribunalul îl eliberează în schimbul cauțiunii, și afacerea lui se trimite la alt tribunal, după destinație. Pentru apelurile asupra hotărîrilor tribunalelor de conștiință se înființează pentru întregul imperiu Tribunalul Suprem de conștiință.

Un loc special printre instituțiunile guberniale ale legiurii Ecaterinei II-a ocupă organul administrativ, care poartă denumirea de „Pricazul asistenței sociale“¹⁾. Pricazul este prezidat de guvernator și se compune din șase membri (câte doi dela tribunalul zemstviial de sus, „maghistratul“ gubernial și răfuiala de sus); afară de

¹⁾ „Приказъ общественнаго призрѣнія“.

aceasta după invitația Pricazului putea să iă parte la ședințele lui mareșalul județean al nobilimii și primarul orașului. Pricazul se îngrijește despre școlile primare, înființează orfelinate, spitale, ambulanțe, aziluri de bătrâni și le supraveghează.

Tribunalele de conștiință și direcțiunile asistenței sociale au existat până la reformele împăratului Alexandru al II-lea, când au fost desființate. Direcțiunile asistenței sociale au fost păstrate numai în unele locuri la marginele imperiului. În celelalte gubernii funcțiunile lor au trecut la instituții noi, în guberniile zemstviiale — la instituții zemstviiale.

Afară de organele administrației și ale justiției, în gubernie s'a asigurat și supravegherea administrației. Pentru acest scop s'au înființat procurorii. Pe lângă Direcțiunea gubernială și cele trei palate, eră procurorul gubernial. El a fost șeful parchetului în întreagă gubernie și avea ajutor în persoana a doi „striapcii” (procurori de secție) unul în afaceri penale, iar altul în afacerile statului. În fiecare din cele trei tribunale superioare de stări sociale erau procurorii cu doi „striapcii” pe lângă fiecare din ei. În fiecare județ se află „striapcii” județean. Indatorirea procurorilor și a ajutorilor constă în faptul că „ei veghează și observă păstrarea ordinei hotărîită de legi și în tehnica lucrărilor și în hotărîri”. Despre cele observate procurorul raportează Direcțiunii guberniale.

Partea bună a reformei ecateriniene a fost restrângerea întinderilor guberniilor, o oarecare decentralizare a administrației și divizarea competenței guberniale printre diferite instituții după felul afacerilor.

Cusurul așezării guberniale eră complexitatea sistemului. Electivitatea compunerii unor instituții nu aducea însă stabilirea autoadministrării locale, deoarece și sub Ecaterina II-a persoanele ce se atrăgeau în compunerea instituțiilor guberniale locale după alegere din partea stărilor sociale, îndeplineau o obligațiune „sui generis” în folosul statului, nu erau reprezentanți ai intereselor publice, ci instrumentele ordinelor guvernului și deaceia au fost puși în dependența completă de el.

Sub Împăratul Pavel s'a introdus o nouă diviziune

în gubernii și s'au făcut unele modificări în sistemul complex al instituțiilor predecesoarei sale.

Împăratul Alexandru I a restabilit instituțiile guberniale ale împărătesei Ecaterina II, cu unele excepții. Afară de aceasta, domnia lui este importantă pentru o serie de acte cari organizează administrarea provinciilor periferice. Astfel s'au editat reguli pentru administrarea Georgiei (în 1801), Constituția Polonă (1815), Legiuirea pentru administrarea guberniilor Siberiei (în 1822), Regulamentul despre administrarea popoarelor alogene, Regulamentul despre kirghizii sibirieni și Regulamentul despre cazacii orășenești din Siberia, și alte acte. Unul din asemenea acte a fost și Regulamentul înființării Oblastiei Basarabiei în 1818, editat aproximativ cu trei ani mai târziu de Constituția poloneză.

CAPITOLUL VI.

Așezământul organizării oblastiei Basarabiei din 1818.

§ 1. Principiile generale.

Guvernatorul plenipotențiar Bahmetiev a primit însărcinarea de a elabora o legiuire nouă despre administrarea provinciei. Ajutorii lui în acest scop au fost guvernatorul Calagheorghie și Comitetul. Comitetul a fost întocmit din zece membri, nobili basarabeni, sub președinția guvernatorului. Dar elaborarea proiectului legiurii noi mergea foarte lent și a fost trecut apoi în adunarea generală a departamentelor. Pentru Calagheorghie, om moale, munca era peste puterile lui și dânsul a demisionat. În Septembrie 1817 în locul lui a fost numit ca guvernator Katakazi. Dar și acesta n'a reușit să dea muncii tempol dorit. Deaceia, la urma urmelor, scheletul era întocmit principalmente, datorită colaborării unui funcționar din cancelaria guvernatorului plenipotențiar și anume Krinițky. Proiectul a fost gata în ziua de 6

1) Tipărit în „*Notele Comitetului de statistică basarabeană*“, vol. III. Chișinău, 1868, pag. 146 și următ.

Aprilie 1817¹⁾). Textul rusesc al lui a fost semnat de guvernatorul plenipotențiar, guvernatorul, și consilierii ruși, iar traducerea moldovenească, sub titlul: „Proiectu pentru cele mai de frunte temelii la obrazovania ocârmuirii politicești din luntru a oblastei Basarabiei“ — de către consilierii moldoveni²⁾).

În 1818 aproape peste o lună după editarea Legiurii despre coloniștii părții de sud, proiectul lui Bahmetiev a fost sancționat de Împărat și publicat³⁾).

Acest act este prima lege nouă rusească pentru Basarabia, elaborată pe baza recunoașterii particularităților locale.

Legea este precedată de o introducere, ce constă din rescriptul împăratului Alexandru I pe numele lui Bahmetiev. Are următoarele capitole:

1. Proiectul principiilor generale pentru organizarea administrației interne civile din provincia Basarabiei, în care își găsește locul nu numai arătarea instituțiilor, a drepturilor lor și îndatoririlor, dar și expunerea drepturilor și prerogativelor locuitorilor.

2. Despre guvernatorul civil.

3. Schițarea îndatoririlor Secției a doua a guvernului provinciei basarabene.

4. Despre funcțiunea procuratorului provinciei.

5. Despre ispravnicul zemstviei.

6. Despre funcțiunile și drepturile judecătoriilor ținutului.

7. Instrucțiunile administratorilor financiari ai ținuturilor.

8. Reguli despre biouroul de hotărnicii.

9. Compunerea funcționarilor provinciei basarabene.

Prin înaltul rescript se confirmă proiectul lui Bahmetiev, pus mai întâiu în deliberarea consiliului „compus din bărbați cărora le sunt cunoscute situația și nevoile actuale ale acestei provincii“. Instituțiunile noi sunt „expresiunea dorinței sincere și drepte ale acestei provincii“. „Eu ași dori“ — spune împăratul — „s'o văd (do-

1) „Notele Societății din Odessa“, vol: XXII, Ibidem, pag. 158.

2) *Colecțiunea completă a Legilor*, No. 27, 357 Așezământul organizării oblastiei Basarabiei („Уставъ образования Бессарабско области“).

rința) îndeplinită pe cale de dispozițiuni cari... sper vor ajunge la înflorire sub ocrotirea cârmuirii, care se distinge prin libertatea regulelor sale și prin imparțialitate severă, necesară pentru realizarea punctuală a acestora“.

„Provincia basarabeană își păstrează compunerea sa națională și deaceia capătă un mod de administrare special. Dar intențiunea mea nu se îndreaptă spre a face ca acest bine nemăsurat și toatele celelalte cari decurg de aici să fie proprietatea unei singure stări sociale a populației; toți trebuie să participe într-o măsură justă. Mai ales agricultorii să-și găsească aici mijloace pentru îmbunătățirea treptată a soartei lor. Ei sunt sub jugul ce le este pus de demult al poftii de îmbogățire și al ignoranței. Grija permanentă și fermă a guvernului trebuie să tindă a-i elibera de acest rău mare“. „Propunerea asupra desființării scutelnicilor o aprob cu toată tăria“. În aceasta împăratul vede „simptomul acelor măsuri cari se vor lua de guvern pentru a deschide acestei provincii căile spre succesele adevărate a culturii“.

„Această provincie se va chema oblastia Basarabiei“.

Ea este sub supravegherea guvernatorului militar din Podolia. Rezidența oblastiei este Chișinăul cu presupunerea de a cumpăra acest oraș dela mănăstire spre a fi al statului¹⁾ Ținuturi sau județe sunt șase: Hotin, Iași, Orhei, Bender, Akkerman și Izmail. Instituțiunile ținutale vor avea sediul în următoarele orașe: Hotin, Bălți, Chișinău, Bender, Akkerman și Izmail.

În provincie se creiază Sfaful Suprem—„Verhovnâi Sovet“. El este compus din președinte, patru membri ai guvernului provincial și șase deputați.

Președintele Sfatului va fi șeful principal al oblastiei Guvernatorul plenipotențiar militar al Podoliei. Membrii lui: Guvernatorul civil, Vice-guvernatorul, doi președinți ai tribunalelor penal și civil și șase deputați aleși din partea nobilimii pe timp de trei ani cu confirmarea Guvernatorului-plenipotențiar. În numărul acestor deputați trebuie să fie mareșalul nobilimii provinciei.

1) Materialele pentru istoria orașului Chișinău, adunate de Ion Halipa, vezi în „*Lucrările Comisiunii Arhivelor Guberniale din Basarabia*“. vol. I, pag. 170—233, 397—400, vol. II, pag. 231—340 și vol. III, pag. 321—394.

Sfatul Suprem al provinciei supraveghează în genere toate afacerile din provincie ca: dispozițiunile administrative, executările, cele ale fiscoi, financiare și economice; deasemeni și cele venite în apel, penale și în instrucție, cât și civile, cele litigioase despre ori ce avere mobilă și imobilă și despre hotărnicii.

Hotărârile se dau cu majoritatea voturilor. Quorumul—nu mai puțin de 6 prezenți.

Hotărârile Sfatului nu sunt supuse apelului și sunt imediat executorii. Persoanele nemulțumite de hotărâri, pot să recurgă la Consiliul de stat al Rusiei („Gosudarstvennâi Sovet“) prin Ministrul justiției sau prin Procurorul general.

Sfatul Suprem în adunarea generală deliberează în genere în toate chestiunile provinciei basarabene, extraordinare sau cele cari au importanță mare și cari cer hotărâri noi pentru abrogarea sau complectarea celor existente, sau cu totul noi, după propunerea Guvernatorului plenipotențiar. Părerile Sfatului, pentru a fi confirmate de autoritatea supremă, se depun în Consiliul de stat al Rusiei cu raportul guvernatorului plenipotențiar prin Procurorul general.

În treburile de o importanță secundară, poate să prezideze membrul cel mai vechi.

Toată corespondența în Sfat se face în limba rusă și moldovenească, în modul următor: 1) cele de dispoziție, ale fiscoi, penale și de instrucție în rusește și în moldovenește cu executarea legiurilor Imperiului Rus și cu păstrarea drepturilor și obiceiurilor pământului în privința apărării proprietății private; 2) iar afacerile civile litigioase și de hotărnicie se fac în limba moldovenească numai și se judecă pe baza legilor și obiceiurilor moldovenești.

Șeful provinciei este guvernatorul civil. El este pus în sub ordinele directe ale guvernatorului plenipotențiar militar al Podoliei. Autoritatea, raportul guvernatorului cu alte autorități și îndatoririle lui se stabilesc prin decizie separată. În Așezământ se face mențiune specială pentru aceasta, prin care se deschide calea pentru accesul sistemului administrativ din Rusia în provincia ba-

sarabeană. Acolo se spune: „Ca o complectare la aceste trebuie să servească de călăuză legiurile existente în Rusia despre funcțiunea guvernatorului civil“.

Autoritățile civile ale provinciei se împart în două. Prima — sunt afacerile Direcțiunii guberniale și a celei fiscale, adică administrația generală și finanțele. A doua — judecata. Prima parte se chiamă guvernul provinciei Basarabiei, în compunerea căruia intră: guvernatorul civil, vice-guvernatorul, consilierii, administratorul financiar gubernial și asesorii.

Guvernul provincial constă din două Secții: prima sub președinția guvernatorului civil (cu doi consilieri și doi asesori). Are în sarcină toate afacerile de dispoziție pe baza regulilor prescrise pentru Direcțiunile guberniale rusești. A doua Secție, fiind în supravegherea vice-guvernatorului cu doi consilieri și administratorul financiar al provinciei are în sarcină afacerile fiscale și economice, călăuzindu-se de o instrucție specială întocmită pentru dânsa¹⁾.

Fiecare Secție are dreptul să instruiască, hotărască și să execute toate afacerile de o importanță secundară ce intră în guvernul provincial. Afacerile importante, cari necesită o cercetare minuțioasă trebuiesc puse în deliberare și hotărâte de adunarea generală a guvernului provincial, după majoritatea voturilor. În mod obligatoriu trebuiesc deliberate de adunarea generală: darea în antrepriză a lucrărilor statului, afacerile despre pretențiile persoanelor particulare la averea statului, afacerile despre impozite și perceperea impozitelor statului, dărilor și datoritiilor zemstviale.

În guvernul provincial toate afacerile se fac în limbile rusă și moldovenească, după necesitate. Toate anunțurile, ordinele și publicațiile în ramura administrativă generală trebuiesc scrise în rusește și în moldovenește.

Guvernatorul civil și Vice-guvernatorul se numesc cu aprobarea Împăratului, iar consilierii, administratorul financiar al provinciei și asesorii cu aprobarea Guverna-

1) În competența Secției a doua intră: perceperea birurilor către stat, a vămii, întreagă avere a statului, monopolurile și concesionările, revizuirea conturilor, drepturile haznalei și recensământul.

torului plenipotențiar militar. În fiecare Secție câte un consilier, iar în cea dintâi și un asesor, se numesc după alegeri din partea nobilimii pe timp de trei ani. Ceilalți doi consilieri, administratorul financiar al provinciei și un asesor se numesc din partea coroanei.

Sumele statului ce se percep din provincie, se împart în două părți, și anume: 1) unele—destinate pentru provincie și 2) altele—atribuite la veniturile generale ale statului. Divizarea se face în modul următor. După acoperirea tuturor cheltuelilor fixate pentru provincie după buget, din suma rămasă, $\frac{9}{10}$ merge în folosul veniturilor generale a administrației financiare a statului, iar $\frac{1}{10}$ se atribuie pentru nevoile provinciei.

Necesitățile ce întrec cuantumul de mai sus pot fi satisfăcute numai în urma delegării creditelor de către Ministrul finanțelor.

Sfatul Suprem al provinciei înaintează darea de seamă guvernatorului plenipotențiar militar pentru a fi comunicată Ministerului finanțelor.

Plângerile asupra guvernului provincial se îndreaptă la Sfatul Suprem al provinciei și aici capătă *rezolvirea definitivă*¹⁾.

A doua parte a autorităților provinciei se compune din tribunalele penal și civil al provinciei.

Primul are în sarcină afacerile penale și de instrucție ce vin din tribunalele ținutale. Se compune dintr'un președinte, trei consilieri și un asesor.

Tribunalul civil provincial pentru rezolvirea diferitelor litigii, deasemeni și a cererilor statului către persoane particulare, este compus dintr'un președinte și patru consilieri.

Ambii președinți se numesc din partea coroanei, cu aprobarea împăratului. Doi consilieri, câte unul pentru fiecare din aceste tribunale, se numesc deasemeni din partea coroanei cu aprobarea guvernatorului plenipotențiar militar al Podoliei, iar restul de cinci consilieri și un asesor se aleg de nobilime pe timp de trei ani cu aprobarea guvernatorului plenipotențiar.

¹⁾ Cursivul al meu.

Tribunalul penal provincial deliberează și hotărăște în afaceri pot ivit legiuirilor rusești. Pentru aducerea la îndeplinire a hotărîrei este nevoie de aprobarea guvernatorului civil. Guvernatorul civil are dreptul a propune afacerea Sfatului Suprem pentru a hotărî în mod definitiv.

Afacerile penale și de instrucție se fac în limba rusă și cea moldovenească, și anume: 1. Interogarea băștinașilor moldoveni se face în limba moldovenească, iar procesul verbal se dresează în limbele rusă și moldovenească. 2. Hotărîrea se va ceti justițiabililor în limba moldovenească. 3. Membrii tribunalului penal găsind dificultăți în a-și expune părerea în limba rusă, au dreptul să o scrie în limba lor maternă-moldovenească.

În litigiile civile „întrebuințarea limbii moldovenești se confirmă pe baza și în confirmarea drepturilor, prerogativelor și legiuirilor locale, conferite milostiv *pentru totdeauna* provinciei Basarabiei“¹⁾).

Tribunalul civil provincial, în litigiile private, se va călăuzi „de drepturile și obiceiurile moldovenești și le va exprima în limba moldovenească“. În hotărîrile date în afacerile haznalei el trebuie să se călăuzească de legiuirile rusești în privința procedurii. În ceiace privește apărarea proprietății private „trebuie să se țină de drepturile, prerogativele și obiceiurile pământului“. În vederea celor de mai sus, hotărîrile tribunalului civil în litigiile haznalei se înaintează mai departe cu traducerea în limba rusă.

Hotărîrea tribunalului civil în litigii, dacă una din părți nu este mulțumită de ea și dacă tribunalul a admis apelul fără execuție provizorie, se propune Sfatului Suprem. Dacă însă tribunalul civil, ținându-se de puterea legii, a respins apelul, hotărîrea devine imediat executorie, iar partea nemulțumită are dreptul să facă plângere în Sfatul Suprem după regulile enunțate la apel.

În litigiile fiscului însă tribunalul civil nu hotărăște în ultima instanță, dar își dă numai părerea pe baza

1) Cursivul este al meu.

legiuirilor rusești și o trimite guvernului provincial¹⁾.

În județe procesele se hotărăsc de către tribunalele ținutale, cari sunt de prima instanță. În afacerile mai puțin importante, în special în afaceri bănești ce nu întrec suma de 1000 lei, aceste tribunale hotărăsc în primă și ultimă instanță. În afaceri mai importante se admite apelul la Tribunalul provinciei. Tribunalul ținutal eră independent de ispravnik.

Se înființează posturi noi, a Procuratorilor provincial și județean. Ei trebuie să se călăuzească în activitatea lor de regulele prescrise în Rusia pentru procurorii guberniali și sripcii județeni, „adaptându-se la împrejurările locale ale provinciei și la modul de guvernare a ei pe baza instrucțiunii speciale”. Procuratorul provincial se numește din partea coroanei, după aprobarea împăratului, iar județeni (ținutali) tot din partea coroanei, după propunerea procuratorului provincial cu aprobarea Sfatului Suprem.

Funcțiunea de arhitect provincial ce a existat înainte, care conținea în sine și funcțiunea de inginer hotarnic al provinciei, se modifică acum. În provincie se numesc: un arhitect provincial, un inginer hotarnic provincial, câte un ajutor pentru fiecare din ei, câte un inginer hotarnic în fiecare ținut. Arhitect provincial și inginerul hotarnic se numesc după propunerea guvernului provincial cu aprobarea guvernatorului plenipotențiar al Podoliei. Iar ajutoarele lor și inginerii hotarnici ținutali se numesc de Sfatul Suprem al oblastiei.

În genere afacerile lor se fac pe baza legiuirilor rusești, cu excepția ocupațiilor în afacerile litigioase ale

1) În Septembrie 1818 Sfatul Suprem a dat indicațiuni Tribunalului civil al provinciei relativ la modul cum trebuie să se folosească de legiuirile și obiceiurile Moldovei la hotărîrea litigiilor, potrivit cu dispozițiunile Așezământului din 1818, și anume: în primul loc stau obiceiurile Moldovei, ca legiuri ferme; în lipsa obiceiului, trebuie să se călăuzească „de legiuirile romane — Basilicale” (împărătești). În ceiace privește legiuirea lui Armenopulo „el nu este altceva decât un extras din obiceiurile Moldovei și a Basilicalelor” și deaceia „justiția nu va greși de loc dacă se va folosi la hotărîrea litigiilor și de cartea lui Armenopulo”. „*Notele Societății Istorice și a Antichităților din Odesa*”, vol. XXII, pag. 180. În „*Arhiva Inaltului Sfat*” dosarul respectiv din pach. 22, Nr. 8, an. 1818 (Raportul judecătoriei civile prin care întreabă cu care legi a judeca) acumă lipsește.

proprietarilor privați, cari trebuiesc „adaptate la obiceiurile : ământului și făcute în limba moldovenească.“

Se creiază pentru oblastia biuroul de hotărnicie.

În locul instituțiunii asistenței sociale, toate afacerile în privința asistenței sociale se vor conduce după legiurile rusești în guvernul provincial, fără a se face o instituție specială.

Se înființează un organ nou sanitar — Direcțiunea sanitară, iar în fiecare ținut se numește câte un medic ținutal cu un ajutor. Acești funcționari acționează pe baza regulilor sanitare rusești. Ei sunt numiți din partea departamentului sanitar al Ministerului Poliției.

În orașul provincial se înființează Biuroul Poștal, iar în fiecare oraș ținutal câte o expediție poștală. Ei lucrează după regulile și în limba rusă. Ei se numesc din partea coroanei.

Mai departe este vorba despre funcțiunile și instituțiunile județene și orășenești.

În fiecare din cele 6 ținuturi se crează câte isprăvnicie zemstviâlă, numindu se în fiecare câte un căpitan ispravnic și patru membri („zasedateli“) sau comisari, după alegerea nobil mii, cu aprobarea guvernatorului plenipotențiar al Podoliei. Isprăvnicia are autoritatea poliției zemstviiale (rurale). Afacerile trebuiesc organizate după o deciziune specială despre isprăvnicii, păstrând acele reguli cari sunt stabilite în Rusia pentru așa zise „judecătoria zemstviiale.“¹⁾ În fiecare parte de ținut, sau în plasă, se cuvine câte un *ocolaș*. Iar în sate se numește câte un hargat „*dvornic*“. „*Dvornicii*“ se numesc de către isprăvnicii „numai în unire cu obștia, dintre locuitorii, așezați și cari au în ținut proprietatea lor, iar nu din oameni străini“, cu limitarea autorității lor prin indicarea atribuțiunilor lor.

În ținuturile pentru litigiile penale și civile se creiază tribunalele ținutal, compuse dintr'un judecător și doi membri. Membrii acestor tribunale se aleg de nobilimea, cu aprobarea guvernatorului plenipotențiar al Podoliei.

1) Vezi mai sus pe pag. 37—„Tribunalul de jos zemstviâl“

Pe lângă fiecare isprăvnicie se instituște câte o administrație financiară ținutală.¹⁾

Mai departe, se dă atențiune poliției urbane.

Pământurile ocupate de târgurile Basarabiei, afară de Reni și Căușani, deasemeni și de forstadtele cetăților, toate aparțineau pe atunci proprietarilor privați, mănăstirilor și clerului.

Deaceia, transformarea lor în orașe eră legată cu mari dificultăți. Dar guvernul s'a crezut dator, din cauza imposibilității de a face toate orașele numai pe pământurile statului, să transforme în orașe două târguri ale proprietarilor privați: Bălțile și Chișinăul. În acestea, ca și în orașele statului, trebuiau să fie numiți prefectii de poliție (politzmeister) pentru conducerea poliției urbane după regulile prescrise de legiurile rusești.

În ajutorul lor se numesc comisarii particulari, subcomisari și celelalte funcțiuni polițienești — de către guvernatorul plenipotențiar al Podoliei.

Afară de funcțiunile polițienești, în orașe se mai introduc și altele. După divizarea locuitorilor provinciei în stări sociale se creiază în fiecare oraș „Dumele orășenești” (consiliile comunale) și Direcțiunile breslelor. Aceste instituțiuni trebuie să se călăuzească de legiurile rusești. Toate orașele statului se vor bucura de drepturile și prerogativele acordate orașelor rusești. În venitul orașului se va trece o cotă anumită din impozitul agricol și din alte articole de venit, iar dacă vor fi insuficiente, se mai adaugă o cotă din veniturile băuturilor spirtuoase ce le are statul.

În orașele Chișinău și Bălți, cheltuelile orașului se împlinesc de către locuitori.

În fine proiectul principiilor de organizare ale administrației în Basarabia conține, în câteva cuvinte, cum că toate instituțiunile nu trebuiesc să iasă din limitele autorității ce li s'a conferit și anticipează asupra intro-

1) Potrivit instrucțiunei speciale, administratorul financiar ținutal, este „un funcționar subordonat direct guvernului provinciei, pus în funcțiune după alegerea nobilimii, cu aprobarea Sfatului Suprem al oblaștiei pentru perceperea impozitelor către stat, a impozitelor zemstviale în bani și ale altor venituri ținutale.

ducerei apropiate în provincie a legiuirilor rusești, în ceiace privește direcțiunea vămilor și a carantinelor.

§ 2. Drepturile stărilor sociale.

Așezământul se preocupă foarte pe larg despre drepturile și prerogativele locuitorilor.

t Locuitorii provinciei basarabene se divid în următoarele stări sociale: 1) Clerul. 2) Nobilimea. 3) Boerinașii. 4) Mazălii. 5) Ruptașii. 6) Comercianții și burghezii. 7) Țăranii. 8) Țiganii ce aparțineau coroanei și moșierilor și 9) Evreii.

Drepturile clerului în ceiace privește manifestarea publică a ritualului se păstrează în toată puterea. Clerul religiunii dominante greco-orientale se va bucura de toate privilegiile și drepturi câpătate de el după hrisoavele Domnului moldoveni, sau după înaltele decrete. Orice avere care aparține așezămintelor și mănăstirilor tuturor riturilor rămâne pentru totdeauna în folosința lor și se va apăra ca avere a statului.

Nobilimii îi se recunoaște deplinătatea drepturilor și privilegiilor, dăruite nobilimii ruse, cu păstrarea privilegiilor vechi moldovenești. Fără o hotărâre judecătorească nici o răspundere personală și nici o urmărire a averii nu poate să-i atingă.

Nobililor li se recunoaște dreptul de a face adunări pentru alegerea funcționarilor și pentru alegerea, cu aprobarea guvernatorului plenipotențiar, a mareșalului nobilimii provincial. Atribuțiunile lui sunt—intervențiile în ceiace privește treburile societății nobililor și apărarea văduvelor și orfanilor.

Trebuie să se facă o carte a nobilimii pentru întreaga provincie, unde trebuiesc trecute toate generațiile nobililor. Mareșalul nobilimii va fi membrul Sfatului Suprem.

Pentru ordine la alegeri se dau anumite reguli. Dreptul *activ* li se recunoaște numai nobililor ce au nu mai puțin de 300 desetine pământ, iar fiii lor, dacă au vârsta de 22 ani, și dacă au aceiași cantitate de pământ.

Dreptul *pasiv*, dreptul de a fi ales, li se recunoaște funcționarilor ce au titluri de rang, nobililor ce nu satisfac regulele de mai sus (posesiunea celor 300 desetine), boerinașilor și mazâlilor. Din cele trei grupuri din urmă, adică nobilii, boerinașii și mazâlii, pot fi numiți, numai în posturile ținutale.

Pentru fiecare post erau aleși câte doi candidați. Alegerile aveau loc la fiecare trei ani.

Boerinașii este o stare socială care nu are o obârșie nobilă și care n'a ajuns până la funcțiuni înalte boerești. Ei se bucură de drepturile nobilimi personale, dar moștenitorii lor nu păstrează acest drept, intrând în starea mazâlilor. Boerinașii sunt scutiți de pedeapsă corporală și, pe baza hrisoavelor domnești, de toate impozitele către stat în genere. Afară de aceasta, pe baza foilor de punere în dispnibilitate date de Domnii Moldovei, sau pe baza obiceiurilor, ei sunt scutiți de unele impozite agricole.

Mazâlii sunt o stare socială privilegiată. Ei și moștenitorii lor păstrează pentru totdeauna prerogativele ce li s'au conferit de către Domnii Moldovei. Ei și moștenitorii lor sunt scutiți de pedepse corporale fără hotărâre judecătorească. La stat plătesc un impozit sub denumirea de dajdie, iar în impozite agricole iau parte după vechiul obicei moldovean.

Ruptașii—o stare socială deasemenea privilegiată. Ei sunt urmașii clericilor. Copiii protoiereilor și ai presbiterilor intră în starea ruptașilor. Ei sunt scutiți de pedepse corporale fără judecată și plătesc impozite pe aceleași baze ca și masâlii.

Comercianții și burghezii au dreptul la libertatea comerțului, supunându-se legiurilor rusești. Impozitele către stat le plătesc pe baza hrisoavelor domnești, iar corvezile publice le execută pe rând.

Țăranii păstrează dreptul independenței personale față de proprietarii pământurilor. Toți țăranii sunt obligați să plătească statului un impozit sub denumire de „bir“ și fac corvezi la rând pentru întreținerea armatelor, pentru întreținerea poștelor și drumurilor publice.

Pentru folosirea islasurilor statului, țăranii trebuie

să plătească statului un impozit după convenția încheiată cu ei la facerea licitațiilor pentru toate întreprinderile statului. De bază, pentru calcul, trebuie să servească obiceiul vechiu, care constă: 1, în plata în bani câte un galben de fiecare familie și câte o jumătate de galben de holtei; 2, în plata dijmii în grăunțe sau unei zecimi de pâine, deasemeni și în plata unei zecimi din fân; 3, în plata gostinei de oi; 4, în plata dijmii de albine și porci; 5, în plata vădrăritului de pe grădina de viță de vie și în plata unei zecimi de pe grădinele de viță de vie și cu pomi fructiferi; 6, în plata pogonăritului de pe semănăturile tutunului.

Țăranii cari locuiesc pe pământurile private, deasemeni sunt datori să plătească la stat goștina de pe oi, dijmă de pe albine și porci, vădrăritul de pe viță de vie și pogonărit de pe semănăturile de tutun. Pentru pământurile ce lucrează trebuie să presteze munca și corvezi în folosul proprietarilor, potrivit cu obiceiurile moldovenești.

Țiganii se împart în două clase. Unii aparțin statului și se supun guvernului provinciei. Alții sunt robii clerului, nobilimii, boerinașilor, mazărilor și ai comercianților. Țiganii statului plătesc la stat dajdie pe baza hrisoavelor ce posedă. Iar țiganii-robi ai proprietarilor privați nu plătesc nici o dajdie și nu prestează nici o muncă.

Evreii erau în starea comercianților, burghezilor și a agricultorilor potrivit cu ocupațiunea lor și după aceste stări sociale plăteau impozite și îndeplineau corvezi la stat. Se menționează, că privilegiile, acordate lor de către domnii moldoveni, se vor păstra întocmai.

Boerinașii, mazălii, ruptașii, comercianții, burghezii și țăranii își păstrează dreptul de a cumpăra averi nemîșcătoare: locuri populate și nepopulate și pământuri arabile. Dar evreii pot cumpăra numai loturile virane dela stat, pentru agricultură și instalarea fabricelor. Afară de aceasta, toate stările, afară de evrei, pot avea înarendă temporară orașele statului și particulare, târguri, comune rurale, sate și pământurile virane. Evreii nu au dreptul să țină cu chirie vânzarea băuturilor spirtuoase, să aibă mori, fabrici de spirt, fabrici de bere și așeză-

„minte analoage „căci nu au dreptul de a stăpâni poporul de rit creștin“.

Locuitori străini „coloniștii“ se stabileau în provincia Basarabiei pe baza regulilor rusești. Dacă ei se stabileau pe pământurile proprietarilor privați, ei se foloseau de libertatea cerățenească și personală. Statul îi scutea de plata impozitelor către stat și județ pe timp de 4 ani. Iar dacă se vor stabili pe pământul statului, ei se bucură de toate avantajile din legea despre coloniștii ce se așează pe pământurile statului.

Toate stările sociale afară de țigani și evrei, se bucurau de dreptul de a intra în funcțiunile statului, atât cele militare cât și cele civile și să câștige titlurile și distincțiile.

În fine o ultimă deciziune e cea relativă la rezeși, pentru cari se confirmă drepturile lor.

§ 3. Funcțiunile Guvernatorului civil, Ispravnicilor și Procuratorilor.

Trecem la examinarea dispozițiunilor separate despre funcțiunile guvernatorului civil, ispravnicilor și procuratorilor.

Mai întâiu de toate trebuie să ne oprim la examinarea funcțiunii guvernatorului civil. El este guvenatorul provinciei, subordonat guvernatorului plenipotențiar militar din Podolia și este dator să execute toate ordinele guvernului suprem rusc. El este membrul Sfatului Suprem al provinciei în prezența guvernatorului plenipotențiar și președintele acestui consiliu în lipsa guvernatorului plenipotențiar. Guvernatorul civil este președintele guvernului provinciei și șeful direct al primei Secțiuni din cele două existente.

Prin intermediul acestui guvern acționează de obicei guvernatorul. Prin puterea sa proprie, adică independent, guvernatorul civil acționează numai în „afacerile ce nu suferă întârziere, în cazurile când este nevoie de forță polițienească și privitoare la executarea însărcinărilor speciale a șefilor superiori“.

Atribuțiunile funcțiunii guvernatorului se defineau

astfel: 1. El „nu este judecătorul, ci paznicul legiurilor și deciziunilor existente“; 2. el este garda drepturilor și prerogativelor tuturor stărilor sociale ale provinciei; 3. intervenientul pentru binele obștesc; 4. apărătorul celor prigonți și 5. animatorul treburilor confidentiale. El este dator ca în activitatea sa să arate poporului bunăvoința, iubire și compătimire.

În competența guvernatorului intră: păstrarea legilor, poliția, moravurile, grija despre popor, finanțele provinciei, apărarea de epidemii, măsuri preventive în contra lipsei de alimente, statistica recoltei cerealelor, prețurile comerciale, industria, comerțul, instrucția publică etc.

Vedem deci că programul activității guvernatorului civil eră extrem de vast. El cuprindea întreaga viață a provinciei fără nici o excepție. Firește, animat chiar de intențiile cele mai bune, el n'ar fi putut să îndeplinească acest program, căci îndeplinirea lui ar fi fost peste puterile unui om. Dar fixarea competenței atât de largi a guvernatorului civil a fost pe atunci în tradițiunea administrativă rusă.

Firește că guveratorul civil putea să realizeze toată activitatea prescrisă numai pentru că nu acționa peste tot personal, ci prin intermediul instituțiunilor sau al funcționarilor.

În acel timp, din ce în ce mai mult se accentuă, așa zisul, principiu individual, principiul răspunderii unei singure persoane pentru tot mersul Administrației, în locul principiului colegial, care își are începutul încă la Petru cel Mare. Principiul individual își are preferințele sale față de cel colegial, căci datorită lui toate treburile se hotărau repede; și eră cunoscut cine răspunde în caz de lipsuri sau greșeli. Dar sub Ecaterina încă eră lupta între aceste două principii. Pe alocurea principiul colegial și-a căpătat sfera nouă de aplicare.

Pe măsură ce se făcea corectări ale legii despre guvernii, biruința principiului individual asupra celui colegial se făcea tot mai evidentă, până când a căpătat, în fine, la începutul domniei împăratului Alexandru I, triumful său deplin, la fixarea funcțiunilor miniștrilor și organizarea ministerelor. De sigur în mod corespunzător

tor se intensifică influența principiului individual și în gubernii.

Așfel în Basarabia după Așezământul organizării oblaștei Basarabiei, se introducea funcțiunea guvernatorului în acea formă pe care a căpătat-o corespunzător cu curențele noi în administrația rusă. Intreaga experiență trecută a fost utilizată. În Basarabia se așază administrația, cum s'ar zice, după ultimul cuvânt al tehnicei administrative ruse. E drept că aici guvernatorul era pus în împrejurări speciale, deoarece, spre deosebire de guberniile interne, aici el era legat în activitatea sa prin faptul existării Sfatului Suprem. Dar aceasta a fost particularitatea locală, a cărei necesitate se dicta de trecutul provinciei.

Ispravnicul zemstviei („Zemskiy naczalnic“) are în sarcină sa poliția sau vegherea ordinei. Nu are dreptul să depășească cadrul legii. Este interzis să perceapă impozite sau să impună corvezi fără o bază legală sau fără ordinul autorităților superioare.

Ispravnicul luă măsuri în caz de epidemii.

Funcționarii polițienești ținutali „prin puterea lor proprie nu amendează pe nimeni, sau cu atât mai mult nu aplică nimănui pedepse corporale“. Acest lucru depindea numai de autoritățile provinciei, conform legilor și ordinei stabilite.

În ceiace privește pedepse corporale, s'a păstrat totuși o mică eșire pentru arbitriul ispravnicului. I se dă dreptul să aplice pedepse corporale numai în caz de neîndeplinire a vreunei corvezi din partea țăranilor impuse ca impozit agricol, care nu suferă întârziere.

Zemskiy ispravnic veghează starea podurilor, zăgăzurilor și drumurilor, ia măsuri de prevenirea incendiilor, își dă ajutorul său autorităților vamale și are în sarcina sa registrul prețurilor de comerț din ținut.

El nu are dreptul a pretinde vre-o plată dela populație pentru vre-o treabă făcută sau pentru vre-o deplasare, ci trebuie să se mulțumească cu salariul său. Afară de aceasta el nu are dreptul, ca funcționar, „să fie în asociație sau să participe la venituri“ cu locuitorii ținutului.

Zemskiy ispravnik face cercetări în cazuri de infracțiuni penale și instrucția terminată o trimite la tribunalul ținutal, dar în afacerile civile ispravnicul nu are nici un amestec.

Funcțiunea ispravnicului zemstviial este deasemeni întrucâtva copiată din legiuirile ruse. Dar după legiuirea Ecaterinei II-a, această funcțiune era pusă în forme colegiale.

În Așezământul din 1818, potrivit cu nouile dispozițiuni împotriva ordinii colegiale, funcțiunea ispravnicului zemstviial era mai independentă și mai liberă, în comparație cu modelul ei rusesc, cu toate că pe lângă ispravnic exista ca și în Rusia „tribunalul ținutal zemstviial“.

Așezământul introduce în administrația provinciei o funcțiune interesantă, aceea a Procuratorului provinciei, funcțiune care n'a avut precedent până atunci în Basarabia.

Funcțiunea de procurator constă în a veghea ca peste tot să fie ordine, fixată prin legi, și să se îndeplinesc treburile.

„El păstrează integritatea autorității, a legilor și a interesului Majestății Sale Imperiale“. Veghează ca să nu se perceapă impozitele oprite și să nu se iă mită. Dar el nu acționează singur prin puterea sa proprie pentru curmarea ilegalităților. El este pus numai pentru ca autoritățile provinciei să aibă posibilitatea printr'însul să constate desordinea și abuzurile. Deaceia procuratorul înaintează raporturile sale guvernatorului plenipotențiar militar pentru ca acesta să dea ordinele sale.

Procuratorul veghează ca instituțiunile să nu iasă din limita competenței lor.

El are dreptul să intre oricând în orice instituție. Dacă el observă călcări, făcea raportul verbal acelei instituții la care a avut loc călcarea, cerând îndreptarea. Dacă cererea procuratorului nu se luă în considerație, el era dator să raporteze guvernatorului plenipotențiar de aceasta.

Procuratorului provinciei i se supun procuratorii ținutali. Ei trebuiau să-i raporteze, iar el la rândul său

pe baza acestor rapoarte trebuia să ceară dispoziții corespunzătoare ale autorităților provinciei.

La procesele civile, procuratorul nu participă la judecată. În afaceri penale, în atribuțiunile lui intră să concure la descoperirea infracțiunii sau să apere pe cei nevinovați. În procesele statului, adică atunci când reclamantul sau pârîtul eră statul, procuratorul provinciei eră apărătorul intereselor statului. El nu poate asista în cancelarie în timpul când se dă hotărîrea pentru a se evită presiuni sau influență asupra celor prezenți.

Procuratorul provinciei nu aveă nici o legătură cu Sfatul Suprem al oblastiei. Ca excepție se admiteau cazuri când procuratorul puteă să supravegheze o cauză pendinte la Sfatul Suprem, în urma ordinului special al guvernatorului plenipotențiar militar.

Despre cele observate, procuratorul provinciei aveă dreptul să raporteze Ministrului de justiție sau procurorului general.

Funcțiunea procuratorilor provinciali și ținutali este copiată de pe funcțiunea procurorilor guberniali și celor județeni, cari existau pe atunci în Rusia. S'au introdus numai unele modificări neînsemnate potrivit cu așezarea caracteristică administrativă a oblastiei Basarabiei. Afară de aceasta s'a schimbat întrucâtva denumirea, în loc de „procuror“ — „procurator“, probabil pentru a se adaptă mai ușor limbii locale¹⁾

În tot cazul, introducerea acestei funcțiuni, răspunde unei nevoi actuale a pazei și asigurării legalității. Țara gemea de abuzuri. Înainte nu există o funcțiune specială care ar aveă atribuțiunea de a apăra legalitatea.

În Rusia această funcțiune există de mult, fiind introdusă sub Petru cel Mare la începutul secolului XVIII.

În momentul răpirii Basarabiei de Rusia erau în vigoare reguli despre procurorii guberniali și județeni, stabilite de împărateasa Ecaterina II în „Legea despre gubernii“ a ei din 1775²⁾, reguli la cari s'au adăogat

1) Dar în *indicele alfabetic al „Colecțiunii complete de Legi“*, sub cuvântul „procuror“, procuratorii Basarabiei sunt denumiți „procurori“.

2) *Legea despre gubernii „Colecțiunea completă a Legilor“*, vol. XX No 14312 §§ 404 405 și 410.

un șir de legiuiri posterioare, cari precizau și perfecționau funcțiunea de mai sus.

Potrivit regulilor editate la începutul domniei împăratului Alexandru I, în 1802—1805, procurorii guberniali se numeau de către Senat, în urma propunerii Ministrului justiției, iar procurorii județeni se numeau de Direcțiunea gubernială, în urma propunerii procurorilor guberniali ¹⁾.

Pentru Basarabia s'au introdus unele modificări în ordinea numirii procuratorilor. După cum am spus mai sus, procuratorul provincial nu se numea de către Senat, ci „din partea coroanei după confirmarea înaltă“, iar procurorii ținutali se numeau în urma propunerii procuratorului provinciei nu de guvernul provinciei, după cum ar trebui după analogie cu ordinea din toată Rusia, ci de Sfatul Suprem.

Afară de aceasta, procuratorul provincial era supus guvernatorului plenipotențiar militar, ceiace nu era în restul Rusiei.

În celelalte, procuratorii au fost copia procurorilor.

§ 4. *Biuroul de hotărnicii.*

În fine Așezământul de înființarea oblastiei (provinciei) Basarabiei din 1818 conține reguli relativ la îndatoririle *biuroului de hotărnicii* al Basarabiei pentru efectuarea hotărnicilor.

Biuroul de hotărnicii se compunea dintr'un președinte, patru membri din partea nobilimii și din inginerul hotarnic al provinciei. Președintele și membrii se alegeau de nobilime pe timp de trei ani, cu aprobarea Sfatului Suprem al oblastiei.

În compunerea biuroului de hotărnicii intrau, afară de aceasta, șase ingineri hotarnici ținutali, arbitrii, ce se alegeau de părțile litigante la instruirea afacerilor de hotărnicii, și secretarul biuroului. Activitatea biuroului de hotărnicii se întindea în mod temporar numai asupra a trei ținuturi: Orhei, Iași și Hotin, deoarece în restul celor trei județe ale Basarabiei, Bender, Akkerman și Izmail,

1) Colecțiunea completă a Legilor. No. 20.608 al. 6 și 7.

cari aveau mai mult pământuri de ale statului, lucrările de hotărnicii se executau de funcționarii speciali ai guvernului. Toate afacerile de hotărnicii trebuiau să se execute prin intermediul comisiunilor de hotărnicii instituite în ținuturi.

Comisiunea de hotărnicie trebuia, ca la darea hotărării, să țină seamă de „forța exactă a drepturilor, prerogativelor și a obiceiurilor moldovenești“. În curs de patruzeci de zile dela darea hotărării se putea face apel la Biuroul de hotărnicii al provinciei. În Biuroul oblastiei erau trei feluri de afaceri: 1) afaceri despre pământurile statului, bisericești și mănăstirești; 2) afaceri particulare, ce intrau fără contrazicerea părților pentru confirmare; 3) particulare contradictorii.

În privința primului fel de afaceri, Biuroul de hotărnicii „ținând seamă de drepturile și obiceiurile moldovenești la hotărîrea lor“, în ceiace privește apărarea dreptului de proprietate, trebuia să se călăuzească de reguli editate în Rusia despre averile statului. Adjudecarea acestor feluri de pământuri persoanelor particulare, cerea, pentru a fi definitivă, sancționare împărătească. În afacerile statului, ale bisericilor și ale mănăstirilor cu particularii, hotărîrea definitivă se lua în Sfatul Suprem al oblastiei. Din această cauză, astfel de afaceri se trimiteau de Biurou la Tribunalul civil al provinciei pentru a hotărî.

În a doua categorie a afacerilor, adică în afaceri grațioase, Biuroul de hotărnicii confirmă hotărîrile comisiunii de hotărnicii, corectând greșelile tehnice, de vor fi. În fine, în afacerile de a treia categorie, se cercetează deplin afacerea din nou, pe baza „legilor, drepturilor și a obiceiurilor moldovenești“. Hotărîrea Biurourului de hotărnicii se consideră ca „prima hotărîre în afacerea de hotărnicie“. Partea nemulțumită avea dreptul la apel la Tribunalul civil al provinciei în curs de 60 de zile.

§ 5. *Caracteristică generală.*

Chiar o comparație cât de superficială a instituțiilor create prin Așezământul din 1818 cu instituția din gu-

berniile interne ale Rusiei ne arată cât de multe puncte comune sunt între ele. Deaceia nu fără o oarecare bază Lipovschi afirmă încă în 1842, că Basarabia „a fost aranjată, cât permiteau condițiunile locale, după modelul celorlalte gubernii interne“ ¹⁾.

Dar totodată este justă și o altă afirmare, ce aparține condeifului fostului vice-guvernator al Basarabiei Wighel, care scria în 1823: „Oblastia Basarabiei, nu numai în virtutea asemănării cu provinciile și guberniile sud estice anexate din nou la Rusia dela Polonia, are drepturi speciale, dar asemenea cu Regatul Poloniei și Marele Ducat finlandez are o existență specială politică. Ea este situată între trei împărății, despărțindu-se de Austria și Turcia, precum și de Rusia prin liniile de carantină și de vamă; dar ceiace o caracterizează mai mult față de celelalte teritorii ale noastre, ea își are instanță supremă de judecată proprie. Aceasta instanță de judecată este împodobită cu denumirea splendidă de „*Sfatul Suprem*“; acest Sfat trebuie să fie compus din barbații cei mai iscusiți ai provinciei“ ²⁾.

Cu toate că s'ar părea că aceste două concepțiuni sunt contradictorii—ele se pot foarte bine împacă între ele.

Așezământul din 1818 introducea Basarabia în angrenajul instituțiunilor rusești. Afară de Sfatul Suprem, pentru care în guberniile interne nu eră analogie, celelalte instituții, în majoritate, copiau experiența administrativă rusească. Actul din 1818, în ace'aș timp deschidea calea aplicării dreptului public rus în Basarabia. În această privință acest regulament diferă foarte mult de legiuirea provizorie din 1812.

Legiuirea provizorie din 1812 fixa ordinea ce există pe atunci în provincie. Această lege recunoște ca legal și pentru viitor aplicarea în Basarabia pe deaîntregul „a dreptului public și privat al Moldovei“ ³⁾. Iar sistemul instituțiunilor basarabene din acele timpuri amintează si-

¹⁾ LIPOVSKI—*Despre legiurile locale basarabene*, Odessa, 1842, pag. 16.

²⁾ WIGHEL—*Notele asupra stării actuale a Basarabiei*, anexă la partea a șasea a „*Insemnărilor*“, („Замѣтки“) pag. 5 și următ

³⁾ După cum just a remarcat baronul B. NOLDE, *Schițele dreptului public rus*, St. Petersburg 1911, pag 436

stemul Divanurilor Moldovei și ale organelor de subordine-i ¹⁾). Guvernul rus tindea numai, ca să asigure elementului rusesc în mod *personal* conducerea provinciei.

Cu totul altfel se prezintă Așezământul din 1818. În unele privințe el a fost mai strâmt ca legiuirea din 1812, iar în altele mai larg.

El a înlocuit sistemul administrativ al Divanurilor prin sistemul instituțiilor administrative rusești și dreptul public moldovenesc prin dreptul public rusesc. Acest fapt a fost reducerea bruscă a practicei administrative ce există până atunci în Basarabia.

Este curios că această schimbare bruscă a fost marcată în însăși viața provinciei și nu a trecut fără incidente. O indicațiune în această privință o găsim în dosarul locuitorilor din Chilia Manuilov, Parasulov și Chirioglu ²⁾. Primul este acuzat că a ajutat pe Parasulov și pe Chirioglu să se transporte pe teritoriul turc, iar aceștia din urmă pentru intenția de a fugi.

În cursul procesului, constatându-se că s'ar putea bănuî călcări în serviciu din partea polițiștilor Fedianovici și Adamovici, tribunalul ținutal de Cetatea-Albă nu a știut cum să procedeze și s'a adresat tribunalului corecțional al provinciei Basarabia, cerându-i indicațiuni. Totodată tribunalul ținutal eră în fața unei alte dificultăți. Dosarul se cercetă numai de către un judecător „*iar ceilalți doi membri au refuzat categoric să semneze și să facă cercetări în limba rusă*” ³⁾).

Tribunalul regional al Basarabiei a dat indicațiunile necesare în chestiunea urmăririi infracțiunilor comise în exercițiul funcțiunii. Iar a doua chestiune despre membrii tribunalului, considerându-se necompetint, a supus-o Sfatului Suprem.

Sfatul Suprem s'a exprimat în aceasta chestiune numai peste un an (în 1820), când valoarea practică a de-

¹⁾ După cum a remarcat KASSO. *Dreptul bizantin în Basarabia*. Moscova, 1907, pag. 5.

²⁾ *Arhiva Înalțului Sfat*, pach. 19, No. 7, an. 1819. Dosar privitor la raportul tribunalului Oblastiei pentru aceea că membrii tribunalului ținutului Cetatea Albă stau în inacțiune în procesele și refuză de a proceda și a iscăli în limba rusă.

³⁾ Cursivul este al meu.

ciziunii era nulă, căci în acest timp membrii tribunalului ce n'au voit să se supuie au fost puși în disponibilitate.

În deciziunea Sfatului din 27 Iulie 1820 se spune: „Având în vedere că în legiuirea Înalt sancționată în privința afacerilor corecționale și de instrucție se fixează limba rusă și ca bază—legiuirile din întreaga Rusie, membrii tribunalului ținutului Cetatea-Albă nu sunt în drept să se sustragă de cercetarea și hotărîrea afacerilor. Dar Sfatul crede, că asemenea desordine nu mai există în Basarabia, căci membrii tribunalului ținutului Cetatea Albă sunt înlocuiți încă, în 1819, iar alții cari continuă serviciul în tribunalele ținutului Cetatea Albă și în alte ținuturi Sfatul nu are cunoștință dacă sunt tot atât de îndărătnici și deaceia ar fi fără trebuință a se face în această privință reveniri“.

Așezământul din 1818 tratând în mod negativ sistemul administrativ anterior și dreptul public de înainte, în acelaș timp tratează cu bunăvoință persoanele, populația locală.

Spre deosebire de Legiuirea Interimară, Așezământul din 1818 a asigurat elementului local influența preponderentă asupra treburilor locale, deoarece în Sfatul Suprem, boerii locali trebuiau să fie în majoritate, pe când în departamentele anterioare ale guvernului provinciei, ei nu aveau majoritate. Afară de aceasta, Sfatul Suprem a căpătat dreptul, care înainte nu avea guvernul provincial, să hotărască în chestiuni administrative și litigioase în mod definitiv. Hotărîrile lui nu pot fi apelate la Senat.

Intorcându-mă la caracteristica generală juridică a sistemului administrativ al Așezământului din 1818, trebuie să notez, că competența Sfatului Suprem a fost tot atât de largă în domeniul administrației și al judecății, pe cât de strâmtă a fost în domeniul legiferării.

El a fost numai un organ consultativ în ceea ce privește legiferarea. El avea dreptul de inițiativă în ceea ce privește confecționarea legilor. Toate afacerile cari necesită deciziuni noi, el le discută în urma propunerii președintelui său (guvernatorului plenipotențiar militar), după care părerile Sfatului, pentru a fi sancționate de

autoritatea supremă, se introduceau în Consiliul de Stat. Astfel inițiativa legislativă a lui se compunea din două momente: propunerea președintelui și hotărîrea Sfatului¹⁾.

Deaceia ori cât de strîmtă ar fi participarea Sfatului în procesul legiferării pentru nevoile Basarabiei, totuși putem denumi însărcinările lui ca „autonomie“. Caracteristica acestor însărcinări ca „unui nou fel de autogovernare provincială“²⁾ ar fi fost vădit insuficientă.

CAPITOLUL VII.

Activitatea Sfatului Suprem.

Am făcut cunoștință în cele ce preced cu trăsăturile fundamentale ale autonomiei Basarabiei, în acea formă în care a voit să o toarne legiuitorul. Dar cum se prezintă în realitate Sfatul Suprem? Corespunde el oare denumirii sale de Sfatul Suprem al provinciei?

Vom încerca să luminăm această chestiune cu ajutorul materialului păstrat în Arhiva Sfatului Suprem al Basarabiei³⁾. Spre regretul nostru, multe dosare din această arhivă nu mai există în prezent, ceea ce este și natural: în epocile de tranziție, asemănătoare acelei prin care a trecut Basarabia de curând, arhivele suferă întotdeauna. Dar și după materialele ce s'au păstrat, ne putem da foarte bine seama de caracterul activității Sfatului Suprem. În total pînă la reorganizarea acestui Sfat în Sfatul Oblastiei s'au înscris în registru 1707 dosare⁴⁾. Dosare sunt repartizate în 51 legături (pachete). Fiecare pachet în parte nu este un ceva omogen. În unul și același se găsește adesea chestiuni foarte diferite. În ge-

1) Voiu nota pentru comparație, că în Constituția polonă din 1815, drepturile inițiativei legislative s'au conferit numai guvernului local, președintele caruia era guvernatorul plenipotențiar (art. 90). *N. Serghievschi. Hartia constituțională din 1815 și alte acte ale fostului stat polon (1814-1881)*, 1907 (în rusește).

2) După cum face aceasta *BATIUSCOV, Basarabia, S-Petersburg, 1892*, p. 150 și *L. A. KASSO. Dreptul Bizantin în Basarabia, Moscova, 1907*, pag. 9.

3) Denumirea lui oficială, după traducerea acelui timp—„*Arhiva Inaltului Sfat al Basarabiei*“.

4) Din acest număr nu a ajuns pînă la noi, 436 dosare, adică 25 la sută. Nu s'a păstrat deasemeni nici registrul de ședințe al Sfatului.

nere nu există nici un sistem. Se observă numai o oarecare predominare a vreunui gen de afaceri în pachet¹⁾.

De aceea, pentru a ne face o idee despre caracterul activității Sfatului Suprem, a trebuit ca dosarele să fie împărțite după materie. Cetitorul va găsi mai la vale²⁾ încercarea mea de a grupa dosarele Sfatului Suprem după materia lor.

Mai întâiu de toate este necesar a notă, că în toate dosarele Sfatului Suprem ce s'au păstrat, nu am găsit nici o urmă de înfăptuire de către Sfatul Suprem a funcțiunilor legislative³⁾. Trebuie să credem, că această funcțiune, fiind dependentă în totul de Guvernatorul pleni-potențiar, ca inițiator, în practică de loc nu se înfăptuia.

Dosarele Sfatului se divid în două mari grupuri: cele administrative și judiciare. În primul grup intră: afaceri pur administrative la număr—402, afaceri despre drepturile populației—222, fiscale și ale statului — 215, economice—94, financiare, bugetare, contabilitatea și registratura—199, statistice—26. În total 1158, adică aproape 68% din numărul total al afacerilor Sfatului. În grupul afacerilor administrative am găsit și câteva dosare ce se referă la interpretarea legilor⁴⁾ întrebarea unui tribunal, de ce legi să se călăuzească⁵⁾, dosarul despre înființarea tribunalului comercial la Reni⁶⁾, întrebările biuroului de hotărnicii⁷⁾, etc., afaceri cum s'ar zice de directivă, pentru cari nu eră rațional a se creia o rubrică separată din cauza numărului mic al lor. În genere însă grupul dosarelor administrative se compune

1) Vezi revista scurtă și totodată departe de precizie, a pachetelor în „Lucrările Comisiunii Arhivelor Guberniale a Basarabiei”, vol. II, pag. 268—270, printre informațiunile despre „Arhiva Direcțiunii Guberniale a Basarabiei”.

2) Vezi Anexă.

3) O urmă vagă în această privință dosarul *Pach. 25 No. 164* din 1820—„propunerea deplin împuternicitului Basarabiei despre completarea, interpretarea sau schimbarea unor articole pentru organizarea Basarabiei”, dar dosarul nu s'a păstrat.

4) De exemplu *Pach. 26, No. 203—1820* sub denumirea: „Raportul Tribunalului ținutal din Orhei despre interpretarea paragrafului 76 al Statutului pentru organizarea Oblastiei Basarabia”.

5) *Pach. 22. No. 8—1818* „Raportul judecătoriei civile prin care întreabă cu care legi va judecă”.

6) *Pach. 26. No. 195—1820.*

7) *Pach. 36. No. 87—1828.*

din dosarele despre numiri în funcțiuni și alegeri și ordine de direcție.

Afacerile despre drepturile populației se divid în 2 părți după conținutul lor: de grup—despre drepturile și îndatoririle păturilor separate ale populației, de exemplu țigani, polonezi-coloniști, bulgari, etc. și individuale despre recunoașterea în folosul unei persoane a dreptului la origină nobilă, la înscrierea în clasa mazârilor sau a ruptașilor etc. Cele din urmă întrec cu mult la număr pe cele dintâiu.

Grupul următor al afacerilor—dosarele fiscale, în majoritate despre micșorarea sau scutirea unor persoane sau a unui grup de persoane de un fel de impozite sau dări și dosarele fiscale. Printre cele din urmă, o importantă preponderență au dosarele despre „concesiuni“. În acele timpuri, perceperea impozitelor statului se concesionă persoanelor particulare. Concesiunile creiau relațiuni juridice triple: dela guvernant la concesionar, dela concesionar la populație și dela guvernant la populația. Diferendele sau deficitele creiau bazele dosarelor. Afară de aceasta, în categoria dosarelor fiscale intră și antreprizele și furnizările pentru stat.

Pentru a vedea cât timp și câtă muncă răpeau câteodată Sfatului Suprem aceste dosare și ce raporturi se creiau între administrație și populație pe acest tărâm, voiu redă mai la vale pe scurt conținutul unui dosar caracteristic¹⁾.

Fostul Căminar, Consilier de Curte („Nadvornîi Sovietnic“) Ivan Pruncul s'a făcut vinovat de nereguli în furniturile statului în 1810—1811, din care cauză, în urma ordinului Senatului Ocârmuitor i s'a aplicat sechestru asupra moșiei sale. În mod accidental s'a pus sechestru și asupra sumei de 17.773 galbeni ce-i aparținea (suma egală cu 248.822 lei), care s'a găsit la comisionarul comisariatului Voeicov, care a fost dat în judecată pentru delapidare. Pruncul a intervenit pentru ca să i se înapoieze acești bani, oferind în schimb ca garanție în unire cu moșierul Zamfirachie Raly moșiile

1) *Pach.* 5, No. 5 din 1818.

acestui evaluat la 360.000 lei. Totodată se obligă, că în caz când judecata în afacerea lui Voeicov va găsi că suma de 17.773 galbeni trebuie să fie confiscată, se restituie această sumă cu 6 la sută pentru tot timpul cât se va folosi de ea. Este curios pentru moravurile aceluia timp faptul că Kamerherul Balș, care nu avea nimic comun cu această afacere, când a aflat de ea, a intervenit. El a scris o scrisoare procuratorului provinciei Bașot, în care îi comunică, că Sfatul ar fi hotărât să acorde un împrumut lui Pruncul în suma de 360.000 lei pe timp de trei ani cu 6 la sută pe an. Dânsul cerea să nu se dea acești bani lui Pruncul, ci lui, câte 12 la sută și nu cu 6 la sută, calculându-se 6 la sută în folosul statului și 6 la sută în folosul cassei invalizilor. În aceste condițiuni, dânsul era gata să ia dela stat și mai mult, până la un milion lei chiar.

Sfatul Suprem al provinciei, în ziua de 24 Septembrie 1818 a hotărât să i se elibereze lui Pruncul banii săi în condițiunile oferite de acesta, iar cererea lui Balș, după cum era și de așteptat, a fost respinsă.

La executarea hotărârii sale, Sfatul Suprem a trebuit să revie de câteva ori la afacerea aceasta. S'a constatat că isprăvnicia ținutală Orhei, în urma ordinului Secției economice a statului a pus sechestrul pe întreaga avere a lui Zamfirachie Raly și nu numai pe acea parte care trebuia să fie sechestrată ca garanție în afacerea lui Pruncul. El, în ziua de 14 Martie 1819 a reclamat cazul Sfatului Suprem, spunând că punerea sigiliilor pe întreagă avere a lui îi aduce pagube, îl duce spre ruină și că abuzul este evident. Sfatul a cerut lămuriri dela guvernul provincial. Răspunsul a venit în ziua de 3 Aprilie 1819. La baza răspunsului stă interpretarea largă a obligațiunii lui Raly (că el s'ar fi obligat să răspundă cu întreagă avere a lui în lipsa moșiilor date ca garanție).

În 1822 Sfatul a ridicat sechestrul de pe averea lui Raly, dar în urma altei intervenții a lui, despre participarea lui în furniturile și antreprizele statului. Intervenția anterioară a fost discutată mai târziu în 1826. De sigur că în acest timp, Sfatul a trebuit să constate numai că

reclamația a fost deja satisfăcută în urma altei intervenții.

Grupul următor al afacerilor — dosarele economice. În majoritate sunt dosare în privința închirierii localurilor pentru diferite autorități.

Caracterul celorlalte două grupuri este destul de clar după însăși denumirea lor.

Trecem la afacerile judiciare. Sunt la număr 549, adică 32 la sută din numărul total al dosarelor. Divizarea lor după genuri este următoare: civile—123, corecționale—421 și de hotărnicii (cari în rare cazuri veneau la Sfat)—5.

Pintre afaceri civile, locul de frunte este ocupat de litigii în privința dreptului de proprietate, asupra averii imobile și mobile, afaceri răzeșești, succesorale, zestre etc.

În ce privește afacerile corecționale, majoritatea zdrobitoare o prezintă afacerile în privința infracțiunilor comise în funcțiuni.

După anexarea Basarabiei la Rusia aici n'au venit elementele cele mai bune ale funcționării ruse. Mulți erau mânați de pofta îmbogățirii. Kasso spune cu drept cuvânt: „Eră greu chiar a decide, ce categorie de funcționari eră mai premediosă pentru interesele provinciei: moldovenii locali... sau funcționari veniți din guberniile interioare ale Rusiei“ ¹⁾. Au venit să organizeze provincia nouă, oameni în mare parte molipsiți de cusururile vieții, pentru cari stăvilarele legale existente pe atunci în Basarabia erau insuficiente. Nivelul lor cultural prea scăzut se întâlnea cu masse cari nu au ajuns încă la echilibru. Și ca rezultat: arbitrariul general, violențe fizice, perceperea de taxe ilegale și mita înfloreau în viața publică a provinciei. Despre nivelul moral al funcționarilor aceluși timp ne putem face idee după acele reclamațiuni ale populației și afacerile penale ce se nășteau dintr'însele, cari veneau spre rezolvare la Sfatul Suprem. Iată câteva exemple: asesorul din ispăvnicia de Orhei Vasilie Roșca se învinuiește că a furat doi boi ²⁾; asesorul colegial Ro-

1) KASSO. *Rusia la Dunăre*, Moscova, 1913, pag. 221.

2) *Arhiva Întăului Sfat*, pach. 26, No. 187, anul 1820.

tenberg—că a violat pe fiica a călărașitei Magdalina de 7 ani ¹⁾, asesorul colegial Varfolomeev a bătut pe fiul mazâului Ion Purcel, ²⁾ consilierul titular Ion Lugovschi a cauzat loviri soției unui supus austriac ³⁾, registratorul colegial Grigorașenco a furat din biserica Sf. Haralambie din Orhei o candelă de argint ⁴⁾; registratorul colegial Grigorie Severinovschi din Ismail a violat pe fiica preotului ⁵⁾ etc. Mitele se pare că n'aveau margini. Aceste sunt câteva dosare luate la întâmplare. Numărul lor s'ar putea mări după dorință considerabil. Spre regret, pentru întronarea legalității în provincie și acei cari erau chemați să păzească legalitatea n'au fost întotdeauna cinstiți. Despre aceasta ne putem face idee după reclamațiunile populației din Cetatea Albă asupra procuratorului ținutal Bubleinikov ⁶⁾, după reclamațiunea tribunalului ținutal de Orhei asupra procuratorului ținutal Melnicov, cum că acesta îngreuiază mersul afacerilor civile ⁷⁾, deasemeni și după reclamațiunea răzeșului căpitan Corne cum că asesorul și judecătorul tribunalului ținutal de Orhei Buzdugan și Paninopulo i-au luat lui și lui Ursu suma de 400 lei pentru a le ajuta în procesul lor ⁸⁾.

Nu întotdeauna se putea lua măsuri severe față de abuzurile săvârșite în exercițiul funcțiunii de funcționari și chiar către Sfatul Suprem, căci mediul impunea într-o măsură oarecare. Iată un exemplu de cedare față de cerințele mediului înapoiat ca cultură.

Polițaiul particular al Ismailului Turcianinov a cauzat loviri împricinatului Torgașov ⁹⁾. Tribunalul corecțional al provinciei Basarabia, judecând procesul lui Torgașov despre furtul de bani și mărfuri dintr'o prăvălie, a lăsat chestiunea despre loviri comise de polițaiul Turcianinov fără urmare, bazându-se pe faptul că potrivit regulamen-

1) *Ibidem*—pach., 15 Nr. 77, anul 1821.

2) *Ibidem*—pach., 16 Nr. 107, anul 1823.

3) *Ibidem*—pach. 20, Nr. 99, anul 1825.

4) *Ibidem*—pach. 20, Nr. 100, anul 1825.

5) *Ibidem*—pach. 20, Nr. 102, anul 1825.

6) *Ibidem*—pach. 21, Nr. 157, anul 1826.

7) *Ibidem*—pach. 28, Nr. 306, anul 1823.

8) *Ibidem*—pach. 29, Nr. 356, anul 1824.

9) *Pach. 14 Nr. 40*, Privitor la baterea acuzatului Torgașov de către comisarul de poliție.

tului de formarea oblastiei Basarabia în secțiunea despre tribunale ținutale (§ 9), se spune că afacerile despre infracțiunile comise de funcționari sunt de competența guvernului provinciei. Acest guvern decide darea în judecată, care deciziune se supune confirmării definitive a Sfatului Sûprem al Provinciei. Turcianinov nu negă faptul de lovire. În explicațiunea sa dânsul comunică, că într'adevăr dânsul „intimidă pe acuzat cu bețe la locuința sa“, dar că aceasta s'a făcut numai „pentru a-l opri de necuviință și injurii pe cari mi le adresa anterior interogatorului și instrucției“.

Sfatul Suprem al provinciei a luat spre cercetare această afacere în ziua de 18 Ianuarie 1821. În hotărârea sa, Sfatul a luat în considerație, că Torgașov a fost pedepsit nu cu 250 lovituri de baston, ci numai cu câteva, că acuzatul și-a permis să se poarte nepoliticos la adresa polițaiului și că pedeapsa cu bastonul nu avea în vedere să se stoarcă dela Torgașov recunoașterea faptului, deoarece dânsul a recunoscut înainte, etc. Sfatul a decis să achită pe Turcianinov de această afacere, care „să fie dată vecinicei uitări“. Dar hotărîrea Sfatului continuă: „deorece cu toate aceste Turcianinov nu avea dreptul să pedepsească în mod arbitrar pe Torgașov pentru nepoliteța acestui“—Sfatul a găsit de cuviință să facă o observație severă lui Turcianinov și pentru ca în viitor să fie mai cu băgare de seamă și să simtă măsura responsabilității legale, să fie amendat în folosul instituțiilor de binefacere cu suma de 25 lei.

În realitate toată impoliteța acuzatului Torgașov constă în faptul numai, că atunci când Turcianinov a ordonat să se aducă bețe, Torgașov a spus: „Nu aveți dreptul să mă pedepsîți singur, ci trebuie să mă înaintați autorităților superioare pentru judecare“. Nici un martor nu și-a putut aduce aminte de vre-o altă impoliteță.

Această afacere este de sigur caracteristică pentru moravurile administrative de atunci. Eră foarte greu de așteptat darea în judecată pentru câteva lovituri de baston, dacă acest baston se aplică adeseori în viață și în majoritatea cazurilor chestiunea nu mergea până la judecată.

Este de remarcă faptul, că Sfatul Suprem al pro-

vinciei, dând hotărîrea, funcționă și în calitate de cameră de punere sub acuzare și în calitate de instanță de judecată în acelaș timp, nu fără o contradicție internă. În calitate de cameră de punere sub acuzare s'a hotărît în mod negativ darea în judecată a lui Turcianinov, iar ca instanță supremă de judecată dânsul a hotărît să i se facă observație și amendarea lui.

După caracteristica scurtă a afacerilor cu cari se ocupă Sfatul Suprem al provinciei Basarabia, este locul a menționa că obiectul principal al ocupațiunilor sale eră dreptul public. Intr'adevăr litigiile civile (cari impleună cu cele de hotărnicii sunt la număr 128), constituiau numai 7% din numărul total al afacerilor Sfatului. Restul de 93% prezentau diferite aplicări ale dreptului public.

Aceasta este o trăsătură foarte interesantă, ce aruncă lumină asupra cauzelor eșuării autonomiei Basarabiei. Potrivit Așezământului din 1818, totul ce se referă la dreptul public se supuneă legislației din restul imperiului rus și trebuia să se opereze, în majoritate, în limba rusă. Din contră, interesele particularilor, cari se reglementează de dreptul civil au fost citadelă legiuirilor locale (adică moldovenești) ale provinciei și ale limbii moldovenești.

Pentru a fi organul suprem a conducerii Basarabiei, Sfatul Suprem trebuia să se ocupe principalmente de dreptul public, unde cetățeanul, la fiecare pas, se ciocnea cu guvernul. Prin urmare tendința Sfatului Suprem de a se ocupa de dreptul public eră justă, firească. Ea a fost dictată de însuși mersul vieții și de acel loc, care eră menit să-l ocupe Sfatul. Dar pentru a-și îndeplini cu succes funcțiunile sale în domeniul dreptului public, majorității membrilor Sfatului, deputați ai nobilimii, le lipsea cunoașterea lui. Eră nevoie de a cunoaște legiuirile comune ale Rusiei, pentru a le aplica în provincia anexată, potrivit cu particularitățile și nevoile locale. Lipsa cunoștințelor suficiente în domeniul legislației din interiorul Rusiei a trebuit fatalmente să conducă la faptul, că Sfatul a devenit o jucărie în mâinile administratorilor superiori ai provinciei pe de o parte, cât și

a funcționarilor de rând, educați în această legislație — de altă parte. Așa s'a și întâmplat. Sfatul de obicei accepta hotărârile pregătite de funcționari. Și aceasta a trebuit să aducă căderea prestigiului său în genere și respectul scăzut față de acest organ din partea reprezentanților superiori ai guvernului în provincie. Înă un asemenea tratament atrăgea lupta din partea reprezentanților societății moldovene locale.

Această luptă se accentuă prin faptul că domeniul intereselor particulare și ale dreptului civil a fost pentru funcționarii *terra incognita*. Judecata civilă, ce se făcea pe baza obiceiurilor locale și în limba moldovenească, a fost tot atât de neînțeleasă și străină funcționărimii ruse, ca și legiurile administrative rusești pentru deputații nobilimii. Existența sferei afacerilor, inaccesibilă pentru funcționarii ruși, accentuă vrajba reciprocă.

Și ca rezultat, antagonismul între cele două elemente ale autonomiei Basarabiei — rus și moldovenesc, crește mereu. Sfatul Suprem, care le intruchipa în mod mecanic și care consacră pentru fiecare dintr'însele sfera sa de activitate nu a putut să devină o instituție *integră*. El a fost desbinat de lupta internă, ascunsă, care adeseori se exprimă prin rezistența pasivă și numai uneori luând forme acute, mai mult sau mai puțin deschise.

Despre existența luptei, ne mărturisește Wighel, care a fost într'un timp vice-gubernatorul Basarabiei¹⁾

El scrie: „Cevă în genul guvernării reprezentative s'a introdus în Basarabia sub denumirea de Așezământul înființării („Образование“). Cu ajutorul recomandărilor trimise din Petersburg, eră întocmită de Krinițchi, care, ca fiecare polonez, iubea în mod sincer sau prefăcându-se, libertatea. Polonezii cu cari a umplut dânsul multe posturi în provincie, strigau: republică, iar moldovenii nemulțumiți, și-au închipuit că pot să facă ce vor. Bahmetiev, rus și militar rus, nu a vrut să creadă, că propunând proiectul Așezământului, el își pune capăt zilelor. Guvernarea lui a devenit o *luptă permanentă*, în care însă, dânsul întotdeauna eră învingător.

1) Dela 29 Dec. 1825 până la 21 Iunie 1826.

Dar la Petersburg doi proteguitori ai ordinei noi, Capodistria și Sturdza se uitau cu indignarea la activitatea sa, ca la violarea actului ce li-a fost dăruit. În 1820 a devenit republică adevărată, numai cu un președinte precaut—Inzow, care eră ajutat să fie acoperit de decizii și de legi“¹⁾).

Afară de această mărturie vie a luptei, date din partea unui om care a ocupat un loc anumit în administrația Basarabiei de atunci, am găsit ecourile acestei lupte și în materialele de arhivă a Sfatului Suprem.

Merită atenție acea luptă, care s'a născut în Sfatul Suprem în legătură cu chestiunea despre modurile ameliorării și accelerării lucrărilor Sfatului Suprem.

În 1819, la 26 Aprilie, guvernatorul plenipotențiar al Basarabiei, generalul Bahmetiev, a încercat să introducă o ordine anumită, mai mult sau mai puțin strictă, în mersul lucrărilor Sfatului²⁾. Această încercare a eșuat și a provocat contraziceri foarte serioase din partea Sfatului. Propunerea constă în următoarele: singura dificultate în lucrarea afacerilor litigioase venite în apel, generalul Bahmetiev o vede în faptul că membrii Sfatului Suprem numiți din partea Coroanei, fiind ocupați de funcțiunile lor iau parte la ședințele Sfatului numai de două ori pe săptămână, adică la completul ședințelor; în celelalte zile însă, Sfatul se compune din 6 membri din partea nobililor. Dacă cineva din acești membri va lipsi, nu rămâne quorum'ul membrilor prescris de lege din 6 oameni, afacerile nu pot fi hotărâte și lucrările se târăgănesc. Din această cauză Bahmetiev propune următoarele: o parte — din afacerile de dispoziție, ale fiscoi, clericale și publice se vor desbata de două ori pe săptămână în ședințele complete, adică în ședințe compuse din partea Coroanei și din partea nobilimii, cealaltă parte a afacerilor particulare, litigii și hotărnicii — de patru ori pe săptămână în prezența membrilor din partea nobilimii de asemeni și *a celor din*

1) Insemnări („Zapiski“), VI, 1892, pag. 112.

2) *Arhiva Înaltului Sfat*, pach. 23, No. 67, an. 1819 Privitor la propunerea deplin împuternicitului despre ordinea ședinței membrilor în Înaltul Sfat.

partea coroanei pe rând. Ședințele complete ar putea, dacă ar fi cazul, să hotărască și afacerile particulare, litigii și hotărnicii. Și din contra, ședințele incomplete, nu vor hotărî în afaceri de dispoziție, ale fiscului, clericale și publice. Ele ar putea numai să dea rezoluții particulare, ce ar servi pentru clarificarea obiectului și să *pregătească afacerea pentru a fi supusă adunării complete*¹⁾.

Guvernatorul civil Catacazy și-a dat părerea sa Sfatului, în care opinează pentru participarea permanentă a membrilor din partea coroanei, dar aceasta o spune în mod timid și nehotărît; până la hotărîrea acestei chestiuni într'o ședință specială a adunării complete a Sfatului dânsul propune „să se pună în aplicare fără întârziere ordinul guvernatorului“, căci „nu rămâne altceva de făcut decât a se supune fără contrazicere acestui ordin în toată vigoarea lui“.

În ședința Sfatului din 3 Iunie 1819, la părerea lui Catacazy s'au aliat vice-guvernatorul Crupensky și președintele tribunalului corecțional Curic. Cu totul altfel au privit această chestiune ceilalți membri ai Sfatului. Părerea lor a fost primită de Sfat în întregime. Ei au indicat următoarele dificultăți ai ordinei noi: 1) Aproape fiecare afacere necesită două ședințe, deoarece mai întâiu se citesc extracte din dosar, apoi urmează deliberarea („tractația“), are loc schimbul de păreri și în fine se întocmește „hotărîrea definitivă“. Dacă membrii din partea coroanei vor lua parte la ședințe pe rând, unul va ascultă începutul afacerii, altul continuarea ei, iar al treilea va lua hotărîrea în afacerea pe care el nici nu a ascultat-o. 2) Sfatul se îndoește că participarea membrilor din partea coroanei va aduce vr'un folos în afaceri litigioase, deoarece numai singur vice-guvernatorul „are cunoștinți perfecte de dialectul moldovenesc“. Ce mers normal — se întreabă Sfatul -- vor putea avea afacerile aceste, cari trebuiesc operate în limba moldovenească, când este nevoie ca extrasele din dosar, uneori a le traduce în limba rusă, iar alteori în limba grecească, fă-

1) Cursivul aici, ca și mai sus, este al meu.

când abstracție de ignoranța obiceiurilor pământului și a legiurilor, pe care monarhul le-a lăsat acestei provincii.

3) Apoi Sfatul face trimitere la lege. În Așezământul din 1818, se spune că comitetul ședinței se compune în caz când aceasta se cere de împrejurări extraordinare și cari sunt de o importanță covârșitoare și cari cer decizii noi. În celelalte afaceri însă (aici intră deci afacerile de dispoziție etc.) se cere numai majoritatea voturilor, comitetul celor prezenți fiind de 6 membri cel puțin.

4) În fine afacerile se pun în ordine în ședință, potrivit cu natura lor și cu împrejurările. Fixarea de zile anumite pentru ele este legată cu incomodități. În ceiace privește permisiunea dată membrilor din partea nobilimii ca în ședințele incomplete să pregătească numai afacerile pentru ședințele „complete“, în contra acestei dispozițiuni Sfatul reacționează energic. Printre frazele de cancelarie ale procesului verbal al ședinței se vede patima clocotindă, care abia se poate înfrâna. În această propunere Sfatul vede „subordinarea directă a membrilor aleși de nobilime — celor puși din partea coroanei“ și „mijlocul de a nega fidelitatea Basarabenilor“. Dacă membrii Sfatului „aleși de națiune“ ar semnă aceasta, implicit ar atestă „incapacitatea și infidelitatea lor, *insulta națiunii*“ și în fine „înjosirea prea mare a lor“ la „îndeplinirea voinței acelor cari dimpreună cu dâșii iau parte la ședințe, deasemeni și lipsa ambiției, cinstei și a fidelității“¹⁾

În fine, în chestiunea părerii guvernatorului civil Catkazy, cum că propunerea guvernatorului plenipotențiar este obligatorie pentru îndeplinire, bazându-se pe lege, care prevede sancționarea părerilor Sfatului de puterea supremă prin Consiliul de Stat, Sfatul Suprem al provinciei declară în mod solemn, că propunerea guvernatorului plenipotențiar „nu poate să conțină obligativitatea directă sau o decizie“, cu atât mai mult că este la mijloc „o decizie pentru instanța supremă a guvernului provinciei“.

Răspunsul eră trimis în ziua de 20 August. Din

1) Cursivul este al meu.

dosar nu se vede cu ce s'a terminat conflictul părerilor. Probabil compromisul a avut succes. Bahmetiev a cedat în chestiunea despre pregătirea afacerilor pentru adunarea complectă și nu a insistat în chestiunea participării membrilor dela coroană în desbaterea afacerilor litigioase.

Această ciocnire este foarte curioasă: într'însă, ca într'o oglindă, s'au reflectat toate neajunsurile autonomiei Basarabiei, structura ei șubredă, acordarea pur mecanică a elementelor alese și ale coroanei, simțul de jig-nire prea puțin desvoltat al administrației rusești, etc.

Generalul Bahmetiev urmărea de fapt trei scopuri: 1) a impune membrilor Sfatului, neocupați cu alte funcțiuni, să lucreze, adică a le impune, ca persoanelor mai puțin ocupate, să îngrijească de pregătirea afacerilor pentru așa zisele adunări complete. Prin aceasta s'ar micșora prestigiul „deputaților“, dar poate generalul Bahmetiev nu avea în vedere aceasta; 2) a întări însemnătatea membrilor din partea coroanei în afacerile litigioase și 3) în fine, în genere, să accelereze lucrările în Sfat.

Trebuie să dăm însă dreptate Sfatului, el a înțeles de îndată însemnătatea acestor măsuri și a refuzat să accepte „înjosirea națiunii“. Totodată el tindea să-și păstreze situația sa de fapt, avantajoasă, în centrul administrației provinciei, cari le daforea Așezământului organizării din 1818. Dar prin aceasta nu se rezolvă însă chestiunea despre târăgânirea lucrărilor în Sfat, cusur pe care timpul cerea să fie stârpit. Insuși Sfatul nu a inventat nimic real și comod pentru ameliorarea tehnicei sale de cancelarie.

Afară de delăsarea membrilor în ceiace privește atribuțiunile lor de serviciu, a avut importanță pentru mersul greu al afacerilor în Sfat și o altă cauză cu un caracter mai general. În total au fost 11 membri, din cari 5 au fost ocupați de funcțiunile lor administrative și numai 6 au avut posibilitatea să se ocupe în mod special de treburile Sfatului. Complectul pentru ședințe eră considerat după lege în număr de 6 membri. Este evident că quorum'ul pentru o asemenea organizație eră mare. Una din două: sau trebuia să se micșoreze quorum'ul, sau să se sporească numărul membrilor, neocu-

pați cu alte funcțiuni. Micșorarea quorum'ului, guvernul rus, putea să-l considere primejdios. Prin aceasta s'ar da întreaga administrație a provinciei în mâinile deputaților aleși. Tot atât de primejdios ar fi fost sporirea numărului deputaților din partea nobilimii, păstrându-se quorum'ul de înainte de 6 membri. Deaceia, în 1820, guvernul a decis să creeze doi membri speciali permanenți ai Sfatului, cari ar fi ocupați numai de treburile lui¹⁾. Această măsură aducea preponderența elementului numit de coroană față de cel ales și denatură în mod evident ideea liberală inițială a împăratului Alexandru I.

Odată cu aceasta, pentru a se îngredi de o influență mai mare sau mai mică a elementului ales al Sfatului, asupra afacerilor administrative ale provinciei și pentru a se asigura în contra faptelor neașteptate, guvernul rus a decis să confere guvernatorului plinipotențiar dreptul să conteste hotărârile Sfatului în toate afacerile, afară de cele judiciare. În caz dacă guvernatorul care prezidă Sfatul, nu eră de acord cu părerea Sfatului, el putea să suspende hotărîrea Sfatului („veto suspensiv“). În asemenea caz afacerea dimpreună cu părerea guvernatorului se supunea monarhului²⁾.

Dar, ori cât de ciudat ar părea acest lucru, sporirea numărului membrilor Sfatului cu doi membri permanenți nu a ajutat întru nimic³⁾. Ca și înainte Sfatul se arată cu totul neputincios. Ședințele, din cauza lipselor, nu puteau avea loc și afacerile se încurcau.

Numai sub generalul Inzow, după ce acesta a amenințat că va raporta monarhului despre necesitatea „reînființării Sfatului“, Sfatul a început să elaboreze măsuri pentru înviorarea activității sale. Deasupra capului acestuia

1) *Arhiva Inaltului Sfat*, pach. 26, No. 183, an. 1820. Propunerea despre numirea în Inaltul Sfat a Consilierului militar Logvinov și cliucearului Cerchez ca membrii permanenți.

2) KASSO. *Rusia pe Dunăre*, Moscova, 1913, pag. 220. Spre regret în *Arhiva Inaltului Sfat* în prezent nu există dosarul referitor din pach. 25, No. 164, an. 1820: propunerea deplin împuternicitului Basarabiei despre completarea, interpretarea sau schimbarea unor articole pentru organizarea Basarabiei.

3) Cu cei doi membri noi, quorum'ul Sfatului s'a mărit până la șapte prezenți.

atârna un fatum greu: și aceste măsuri, după cum vom vedea mai la vale, nu au putut să ajungă scopul.

Sfatul, în ședința dela 24 Ianuarie 1821, discută despre cauzele după cari nu se pot forma ședințe complete și a ajuns la următoarele concluzii.¹⁾

1. Mai întâiu relativ la ședințele de patru ori pe săptămână: luni, miercuri, joi și sâmbătă în afacerile litigioase.

Mareșalul nobilimii, cinci deputați și doi membri permanenți — în total opt. Deci s'ar putea constitui compectul din șapte membri. Dar mareșalul nobilimii provinciei, în etate de peste 60 ani, se prezintă foarte rar. Asesorul colegial Raly este bolnav de mult timp și zace în pat. Dacă se mai iau în considerație concediile temporare pentru ceilalți membri, va fi evident din ce cauză „în timp de 9 luni nu s'a constituit niciodată ședința completă. Iar chiar dacă și s'a constituit vre-o dată, aceasta pentru timp foarte scurt și cu un folos minimum pentru serviciu“.

2. Marți și Vineri—zile stabilite pentru ședințele deliberative în afacerile fiscului și administrative. Acestea sunt ședințe generale la cari ar trebui să fie prezent șeful provinciei sau în lipsa lui guvernatorul civil, vice-guvernatorul și doi președinți ai tribunalelor. Din aceleași cauze și din cauză că sunt ocupați cu funcțiunile lor acești demnitari deasemeni vin rar la ședințe. Din cauza lipsei numai a unuia din aceștia, chiar dacă ceilalți ar fi prezenți nu ar putea să se constituie ședința completă. În cursul ultimelor nouă luni nu s'a putut constitui nici odată ședință completă din 7 membri.

Afara de aceste cauze ale târăgării afacerilor se mai arată încă: 1) lipsa de cultură a populației, mai ales a mazărilor, ruptașilor, negustorilor, burghezilor și agricultorilor, cari își susțin reclamațiile și cari nu știu să-și exprime clar cererile lor; 2) lipsa oamenilor cari să știe deciziunile și cari ar putea să fie apărători; 3) lipsa oamenilor cari ar ști ambele limbi și totodată și legile pământului.

Sfatul recomandă a se lua următoarele măsuri:

1) *Arhiva Inaltului Sfat*, phch. 26 No. 238.

1) Fiecare membru în caz de împiedicare, comunică Sfatului, iar în caz de necomunicare, Sfatul raportează șefului suprem al provinciei;

2) Dacă în curs de o săptămână, cel care s'a îmbolnăvit nu se însănătoșează, Sfatul trimite pe un medic acasă la cel bolnav. Dacă medicul va găsi că bolnavul nu poate în timp de 10 zile să frecventeze ședințele, Sfatul invită la ședință pe candidat (supleant).

Dacă se va îmbolnăvi unul din membrii din partea coroanei, mai jos de mareșalul nobilimii¹⁾ și nu are înlocuitor, după ce va fi vizitat în aceeași ordine de medic, se va chema la ședință, cu aprobarea șefului suprem al provinciei, „pe unul din membrii instituțiilor principale ale provinciei“.

3) Numai boala poate să împiedece pe cineva să lipsească dela ședință.

4) Adunarea tuturor membrilor trebuie să aibă loc nu mai târziu de ora 9 dimineața.

5) La adunarea generală să se pretindă ca să se adune toți membrii măcar dela mareșalul nobilimii și mai jos. În caz de împiedicare se vor trimite comunicări în scris. Iar în caz contrar, se va proceda după cum s'a arătat mai sus.

6) În caz dacă și în urma măsurilor de mai sus, nu s'ar putea constitui ședințe complete de patru ori pe săptămână: luni, miercuri, joi și sâmbătă, atunci ar trebui să se completeze numărul membrilor lipsă cu vice-guvernatorul și președinții ambelor tribunale pe rând.

Sfatul a acceptat aceste măsuri și ele apoi erau sancționate de locțiitorul guvernatorului plenipotențiar Inzow, dar cu condițiunea ca mareșalul nobilimii provinciei să fie scutit de obligațiunea a frecventa în mod regulat ședințele, deasemeni și membrii coroanei cari sunt ocupați cu funcțiunile lor.

Aceste măsuri n'au ajutat întru nimic. Haosul continua.... O serie de ședințe după aceasta n'a putut să aibă loc. Mai des veneau la ședințe membrii: spătarul Rosetti, consilierul de curte Pruncul, stolnicul Donici, asesorul colegial Fedoseev; consilierul militar Logvinov

1) Mareșalul ocupă locul mai jos decât cel a guvernatorului civil.

și clucerul Cerchez. De obicei nu frecventau ședințele următorii: guvernatorul civil Katakazy, vice-guvernatorul Krupensky, președintele tribunalului civil Nedoba, președintele tribunalului corecțional Curic, Mareșalul nobilimii Râșcan.

Odată s'a întâmplat că vice-guvernatorul Krupensky a venit la casa Sfatului, a întrebat de un membru al Sfatului, dacă a venit sau nu, și primind răspuns negativ, fără a intra în sala ședințelor, a plecat. Un asemenea procedeu din partea membrului coroanei desigur nu a putut să contribuie la păstrarea prestigiului cuvenit al acestei instituțiuni.

Deci putem spune, în concluziune, că viața postbelică, neașezată, haotică a Basarabiei cerea munca cea mai incordată în domeniul intereselor publice și ale dreptului public. Ea îngreuiă Sfatul Suprem cu chestiuni referitoare. Dar deputații nobilimii au fost neputincioși de a deveni stăpânii situației, necunoscând de loc legislațiunea rusă. Technica administrativă, îi învingea.

CAPITOLUL VIII.

În drum spre suprimarea autonomiei.

Așezământul organizării provinciei Basarabiei se pune în practică în timpul când postul de guvernator civil eră ocupat de Katakazy. Potrivit propunerii Împăratului, experiența trebuia să arăte, ce va trebui să fie păstrat și mai departe și ce, din contra, nu este bun și trebuie suprimat. Dar fără a aștepta o revizuire completă a acestui act, guvernul rusesc, treptat, luând măsuri răslețe, făcea spărturi în această lege.

Astfel în ziua de 1 Aprilie 1819¹⁾ s'a înființat în târgul Reni tribunalul comercial pentru provincia Basarabiei, pe aceleași baze ca și la Odessa, organul judecătoresc ne prevăzut de regulament.

1) *Colecțiunea completă a Legilor* No. 27750. Este greu a spune, dacă Sfatul a avut vre o înrăurire asupra creeri acestui organ. În concordanță cu spiritul practicei Sfatului în genere, trebuie să credem că nu. Spre regret este cu totul imposibil a se lămuri aceasta, deoarece în arhivă nu s'a păstra dosarul ce se referă la aceasta, *pach. 26 No. 195* din 1820 sub titlu: „Propunerea generalului de divizie Inzov cu alăturarea copiei statutului și a bugetului pentru deschiderea în Reni a unei judecătorii comerciale” (având 207 foi).

Ceva mai târziu, în 1823, s'a extins asupra proceselor din Basarabia termenul de zece ani a prescripțiunii rusești. Potrivit Înaltului Ordin se recunoaște ca invalidă ori ce pretențiune asupra dreptului de proprietate, care se află în mâini străine, dacă în termen de zece ani nu s'a intentat acțiune¹⁾

Dar o călcare mai serioasă a Așezământului din 1818 a fost făcută în anul următor, 1824. În acest timp, generalul Bahmetiev a fost înlocuit din postul guvernatorului plenipotențiar al Basarabiei cu contele Mihail Voronțov, care purta titlul de guvernator-plenipotențiar al Novorosiei și Comisar Suprem („Namestnic“) al Basarabiei până la 1828, iar dela acest timp, titlul de „Guvernator-plenipotențiar al Novorosiei și al Basarabiei“.

Contele Voronțov, intrând în funcțiunea de guvernator plenipotențiar al Basarabiei²⁾, a hotărât să pună tot zelul pentru ca să se schimbe ordinea numirii în funcțiunea de „ispravnici“ și „zasedateli“ semstviali. În loc ca să fie aleși din partea nobilimii, el credea mai nimerit să fie numiți din partea Coroanei, cu sancționarea Comisarului Suprem („Namestnic“). El a făcut o propunere, în acest sens prin Ministerul de Interne la Consiliul de Miniștri. Consiliul de Miniștri a fost de acord cu această propunere. La ședința Consiliului din 2 Septembrie 1824, s'a adus la cunoștință că Impăratul a sancționat părerea Consiliului³⁾.

Sunt interesante motivele cari au determinat această modificare. Le expun în scurt.

Proiectul Așezământului înființării provinciei Basarabiei a fost pus în vigoare numai temporar, ca un mijloc de a face cunoștință atât cu ceiace este avantajos, cât și cu ceiace este defect în acest act și în cursul timpului a se introduce modificările necesare. Peste un an s'a crezut de cuviință a se prelungi încercarea Așezământului, așa că el, nici „nu este sancționat în mod

1) *Colecțiunea completă a Legilor*, No. 29486, și *Arhiva Înaltului Sfat* pach. 28, No. 317, an. 1823.

2) *Arhiva Înaltului Sfat*, pach. 28, No. 320, an. 1823: Intrare în funcțiune contelui Voronțov.

3) *Colecția completă a Legilor*, No. 30.048.

hotărît“ de către Împărat. Potrivit acestui Așezământ, nobilimii i s'a conferit dreptul de a alege din sânul ei pe unii funcționari, în acest număr și pe funcționarii polițienești zemstviai. Acest drept este extins, potrivit cu Voința Înaltă din 1 Aprilie 1819, adusă la cunoștința generalului Bahmetiev de către Secretarul de Stat contele Nesselrode, și asupra numirii ispravnicilor în ținuturile Bender, Akkerman și Ismail, cu toate că în aceste ținuturi sunt puțini nobili.

Cu toate aceste contele Voronțov, făcând cunoștința cu starea polițienească din provincie a găsit că ea se află „într'o stare foarte proastă și chiar cu totul defectuoasă; că nu există o margină diferitelor ilegalități, abuzuri, violențe și desordine și că toate eforturile autorităților superioare pentru ameliorarea acestei stări sunt inutile, căci succesul este stânjenit mereu de faptul că nu se poate avea încredere în ispravnici și zasedateli aleși de nobilime“... Contele Voronțov îi învinuiește de lipsa de cinste și de neștiința limbii ruse. „Acest din urmă fapt se va simți mai ales atunci, când potrivit cu propunerea Ministerului Finanțelor Înalt Confirmată se vor mută în Basarabia din guberniile cu puțin pământ 20.000 țărani ai statului“.

Punerea în disponibilitate a celor vinovați nu în-dreaptă situația, căci candidații ce îi înlocuesc, fiind aleși de nobili, nu sunt de loc mai buni decât cei cari au plecat. Alegerile deci sunt foarte incomode. „La ultima adunare a alegătorilor aceștia au fost în număr de 100, iar locurile cari depind de ei, au fost în număr de 84. Așa dar eră inutil a se opri la calitățile morale ale candidaților, căci pentru fiecare loc nici nu erau doi candidați măcar. Afară de aceasta, adunare numeă în ținuturile Bender, Akkerman și Ismail, unde sunt numai 5 nobili, din cari 4 nu posedă proprietate, nobili din alte ținuturi, din persoane cu totul necunoscute guvernului“.

Ispravnicii apasă populația și cauzează prejudicii serviciului. Astfel: 1) Ispravnicul de Ismail a fost singur antreprenorul poștei de cai în ținutul său. 2) Cel de Bender „nu este altcineva decât persoana de încredere a Kamergherului Balș și probabil se îngrijește numai de

moșiile lui Balș, cari se află în acel ținut“. 3) Cel de Akkerman, „ce nu știe limba rusă, cu toate că în acest ținut locuitorii sunt exclusiv ruși, a avut îndrăzneala să introducă concesiunea dijmei, suprimată de autoritățile superioare ale provinciei; în loc ca s'o adune numai depe fân și orz, sileă pe locuitori să-i dea în natură de pe toate plantele; iar zasedateli protejau pe hoții localnici.“ 4) Cel de Hotin admitea diferite corvezi ilegale și impozite în timpul călătoriei împăratului. Afară de aceasta, din delăsare, nu a luat măsuri împotriva răspândirii ciumei, din care cauză a rezultat o primejdie mare pentru populația. 5) Cel de Iași, „fiind chiar cel mai bun pîntre toți,“ deasemeni este dat judecății pentru unele nereguli. 6) Cel de Orhei este vinovat de mai multe nălcări, în serviciu și în delapidare de bani publici.

Modificarea ordinei de alegere a ispravnicilor zemstviali și a zasedateliilor, contele Voronțov o consideră ca „primul pas“ spre alte modificări ale Așezământului înființării provinciei Basarabiei. Dar totodată declară că nu are în vedere să introducă diferite schimbări cu orice preț, mai ales în ce privește privilegiile diferitelor stări sociale.

Cerând să fie aplicată măsura de mai sus, contele Voronțov, totuși avea în vedere să numească în funcțiunile zemstviale mai ales pe locuitorii „de baștină basarabeni, cu condițiunea însă, ca să fie aleși dintre ei oameni cunoscuți și de nădejde“.

În Consiliul de Miniștri, la discuțiile asupra propunerii contelui Voronțov a fost luat în considerație, că dacă numirea din partea coroanei a funcționarilor zemstviali a fost recunoscută ca necesară în alte provincii ale imperiului, cu atât mai mult aceasta este necesar în Basarabia, unde „nobilimea, compusă în mare parte din boeri neînsemnați moldoveni, este foarte mică la număr.“ „Mulți dintr'înșii n'au dovedit încă pe deplin origina lor nobilă, iar alții fiind chiar nobili, dar fiind, ca și în trecut, foarte săraci, nu au fost în stare să capete cunoștințe necesare nici să-și formeze reguli morale, cari ar trebui să călăuzească pe un om cu adevărat nobil pe tărâmul funcțiunii de stat“.

S'a supus apoi limitării simțitoare competența judecătorească a Sfatului Suprem, datorită faptului că s'a admis dreptul de apel asupra hotărîrilor date de acest Sfat.

Dar, înainte de a extinde pentru întreg imperiul o ordine de apel în afacerile civile și corecționale, au avut loc unele schimbări noi, cari au călcat Așezământul organizării oblastiei Basarabiei, și cari au pregătit terenul pentru introducerea procedurii noi.

Potrivit Așezământului din 1818 în afacerile unde sunt implicați nobilimea și funcționarii, adică în afacerile despre cinstea și viața nobilului, guvernatorul civil înainta deciziunile tribunalului regional la Ministerul Justiției sau procurorului general, pentru ca în aceste afaceri să hotărască Consiliul de stat sau să fie supuse Împăratului. Dar în 1819 s'a dat un Înalt Decret prin care se dispune, că asemenea afaceri să fie înaintate contelui Capodistria. În această ordine au ajuns la contele Capodistria până în 1824 trei afaceri. Din aceste, într'o afacere (despre Șubovici) monarhul a pronunțat grațierea, iar în celelalte două (despre Conopelschi și Gurinovici-Tocarjevschi) împăratul a decis să fie supuse Senatului.

În privința afacerii a treia, Ministrul Justiției principele Lobanov-Rostovschi a întâmpinat o oarecare dificultate¹⁾. Dânsul credea că deciziunea înaltă despre supunerea afacerii Conopelsci Senatului se referă numai la această afacere și nu calcă regula generală. Deaceia dânsul s'a adresat Ministerului de Interne și își exprimă părerea, că ar fi oportun ca în viitor toate deciziunile despre nobilii și funcționarii în cari aceștia sunt pedepsiți cu interdicție civică, să fie înaintate Senatului și propune ca să se ceară pentru aceasta sancțiunea împăratului.

Comitetul de Miniștri în ședința din 26 Februarie 1824 s'a exprimat de acord cu propunerea Ministrului Justiției, găsind util ca de acum înainte „toate hotărârile despre nobilii și funcționarii oblastiei Basarabiei trebuie să fie supuse Senatului Ocârmuitor“. În ședința din 15 Aprilie a aceluiaș an i s'a făcut cunoscut Comitetului că părerea lui s'a sancționat de împărat.

1) *Arhiva Înaltului Sfat*: Pach. 35, No. 8.

O altă prevestire a supunerii Sfatului Suprem către Senat a fost admiterea apelării deciziunilor Sfatului în afaceri civile, depunându-se apelul la Comitetul provizoriu din Petersburg.

Acest comitet a fost înființat în ziua de 16 Martie 1822, în urma reclamațiunilor lui Balș asupra Sfatului Suprem și în urma raportului contelui Capodistria ¹⁾. Potrivit Așezământului din 1818, pâna la înființarea instanței supreme pe lângă Senatul Ocârmuitor pentru afacerile din Basarabia, deciziunile trebuiau să fie executate. Iar cei nemulțumiți puteau să apeleze la monarh, prin intermediul ministrului raportor. Pe această cale reclamațiunea lui Ghica asupra deciziunii nedrepte a Sfatului, în urma raportului contelui Capodistria a fost supusă deliberării Comitetului provizoriu de mai sus. Iar deciziunile comitetului în această afacere, precum și în două litigii ale lui Balș cu Iamandi și Varfolomeev au fost sancționate de împărat.

Pe baza acestor precedente, directorul Ministerului de Interne, baronul Campenhausen, a hotărît să ceară permisiunea monarhului ca această practică sporadică să fie perpetuizată, și anume, să se ordone ca „toate apelurile părților litigante la hotărârile Sfatului Suprem” să fie supuse comitetului fără deciziunile speciale ale monarhului și, ca comitetul, să aibă dreptul a cere dela instanțele provinciei dosare, iar apoi părerile sale să le supue prin Comitetul de miniștri, monarhului. Afară de aceasta, baronul Campenhausen cerea să se admită pentru facerea acestor apeluri termene ce existau de mult în imperiu—de un an și de o jumătate de an. Această propunere a fost sancționată de împărat în ziua de 13 August 1823.

În executarea acestora Ministerul de Interne a propus să se trimeată apelurile potrivit ordinei stabilite, nu pe cale directă în Comitet, ci prin Ministerul de Interne.

După propunerea Guvernatorului plenipotențiar, Sfatul Suprem a întocmit un aviz special despre aceste pentru a fi adus la cunoștința publică.

1) *Arhiva Înalțului Sfat*, pach. 28, No. 333 an. 1823, despre supunerea tuturor apelurilor la hotărârile Sfatului în Comitet.

În ziua de 3 August 1825 în locul ordinii temporare a apelului s'a editat una nouă cu caracter de permanență ¹⁾. Toate apelurile părților litigante asupra hotărîrilor tribunalului civil al provinciei trebuiau să fie introduse în Departamentul al doilea al Senatului. Senatul trebuia să se călăuzească la darea hotărîrilor în aceste afaceri de legiuirile locale și de obiceiuri.

Comitetul basarabean temporar a fost suprimat. Instituindu-se ordinea de trecerea afacerilor din tribunalul civil al provinciei la Senat, activitatea Sfatului Suprem în afaceri juridice, atât civile cât și penale, se sistau.

I se păstrau în competența numai partea dispozitivă și afacerile statului.

Sfatul Suprem în ziua de 13 Octombrie 1825 ²⁾ a decis să suspende primirea afacerilor litigioase și s'a îngrijit de traducerile din moldovenește în rusește. Și „cu toate că înșiși translaatori sunt răspunzători pentru exactitatea traducerilor lor“, totuși Sfatul impune în special funcționarilor ai secțiunilor moldovenească și rusă „să supravegheze înțelesul traducerilor, pentru ca ele să poată fi înțelese“.

Sfatul este conștient, cât de importante sunt regulile noi, denumindu-le „*reînființarea Sfatului*“ ³⁾.

Este caracteristic că ședința fixată înainte de aceasta pe ziua de 9 Octombrie, pentru a ascultă propunerea guvernatorului plenipotențiar, nu a putut avea loc din cauza bolii unor membri și a lipsei lor la ședință.

CAPITOLUL IX.

Legiuirea relativă la administrarea Basarabiei din 1828.

În 1825 s'a suit pe tron Împăratul Nicolae I, care a fost străin de ideile liberale ale Împăratului Alexandru I. În politică el mai mult sau mai puțin se

1) *Colecțiunea completă a Legilor*. No. 30.439.—1825.

2) *Arhiva Înaltului Sfat*, pach. 35, No. 8. Jumătatea a doua a dosarului.

3) Cursivul este al meu.

îndreptă direct spre țintele sale, fiind partizan al centralismului extrem.

Se obișnuiește a crede că suprimarea autonomiei din 1828, a avut loc numai din cauză că împăratul Nicolae a fost partizanul concepțiilor politice cu totul contrarii decât predecesorul său împăratul Alexandru ¹⁾. Acest lucru nu este just. Părerile împăratului Nicolae au accelerat numai căderea autonomiei. Și până la dânsul edificiul eră destul de sdruncinat. După cum știm din cele ce preced, încă din 1822 se admitea apelul hotărîrilor Sfatului Suprem la centru (la Comitetul Provizoriu), iar prin ordinul din 3 August 1825 deasupra tribunalului provinciei s'a pus direct departamentul al II-lea al Senatului. Astfel încă sub împăratul Alexandru I, a fost suprimată una din cele mai de seamă părți ale autonomiei Basarabiei— așa zisa autogovernarea ei judiciară. În domeniul administrativ drepturile ei au fost în genere mai puțin largi, deoarece aici Sfatul deseori se întâlnea cu dreptul public, și acesta se afla sub influența directă a legiuirilor interne rusești. Dar și aici în anul 1824 a avut loc lovitura.

Ea nu constă în călcarea competenței, ci în suprimarea dreptului nobililor de a alege în funcțiunile administrative în județ (ispravnici zemstvăli și membrii permanenți).

Astfel elementele fundamentale ale autonomiei au suferit pagubă încă înainte de suirea pe tron a împăratului Nicolae I și lui îi mai rămânea foarte puțin de făcut.

Îi mai rămânea: 1) Să suprimă dreptul nobililor de a alege în funcțiuni administrative, 2) a suprima facultatea votului consultativ în legiferarea a organului suprem al provinciei; 3) să limiteze întrebuințarea limbii locale și 4) a limita aplicarea legiuirilor locale în litigii.

1) În special așa crede d. I. NISTOR. *Istoria Basarabiei*. Cernăuți, 1923, pag 266, și KASSO. *Dreptul Bizantin în Basarabia*, Moscova 1907, pag. 10, care explica căderea autonomiei prin faptul că Nicolae I introducea la hotarele de west o altă politică, decât predecesorul său.

Aceasta nu este adevărat, după cum a observat bar. NOLDE, deoarece „în provincia Baltică și în Finlanda, Nicolae I a păstrat fără atingere drepturile și privilegiile“ („*Schițele dreptului public rusesc*“, St. Petersburg, 1911, pag. 444).

Această problemă a fost îndeplinită de dânsul.

Împrejurările cari au dus spre desnodământul final sunt următoarele.

Revizuirile instituțiilor Basarabiei (în 1819 revizuirea tribunalelor provinciei de către doi membri ai Sfatului Suprem, în 1823 revizuirea tuturor instituțiilor de către guvernatorul general contele Voronțov¹⁾ și abuzurile constatate la aceste revizii, probabil convingeau guvernul rusesc de necesitatea de a lua măsuri radicale în privința autonomiei.

În acest timp, conducerea Basarabiei a trecut în mâinile unui șir de guvernatori cari nu-și vedeau de treabă. Așa a fost Timkovsky dela 1825 până la 1828; Turghenev dela 17 Ianuarie până la 30 Iulie 1828; Prajevsky dela 1828 până la 1829 și Sorokunsky dela 1829 până la 1833. Unul din contemporanii lor, A. Storojenko, care a vizitat Chișinăul la finele deceniului al doilea desenează astfel ordinea administrativă din acele timpuri: „Guvernatorul, afară de abuzuri, nu putea să facă nimic folositor fără aprobare“. El constată „o de-sordine generală în conducerea provinciei; nu există nici justiție și nici dreptate... Procese neterminate sunt fără număr, deasemeni și sumele cheltuite din punga statului“²⁾.

Dar în timpul guvernatorilor inactivi, deasupra lor eră guvernatorul plenipotențiar activ, cum a f st contele Voronțov. Continuându-și linia de conduită începută încă sub domnia anterioară prin desființarea principiului electiv al ispravnicilor zemstvăli, el a elaborat un proiect nou al conducerii administrative a provinciei.

La finele anului 1826 contele Voronțov a fost chemat la Petersburg și se află acolo până la 5 Martie 1828. În lipsa lui, funcțiunea guvernatorului general, eră îndeplinită de către contele Panin. După întoarcerea sa la Odessa, în ziua de 5 Martie 1828, contele Voronțov a adus în buzunar o legiuire nouă pentru administrarea

1) *Arhiva Inaltului Sfat*, pach. 28, No. 322, an. 1823. Propunerea contelui Voronțov despre înființarea comitetului pentru revizuirea socotelor pe timpul administrării Basarabiei de către locțiitorul deplin împuternicitului

2) Citez după articolul d. Ion HALIPA în „*Lucrările Comisiunei Arhivelor Guberniale din Basarabia*“, vol. II, pag. 41.

Basarabiei, sancționată de împărat, prin care se suprimă autonomia.

Involuntar se cere o comparație. La elaborarea Așezământului din 1818, ori cum ar fi, au participat localnicii. Publicarea lui a avut loc în împrejurări solemne. Împăratul a venit pentru aceasta la Chișinău unde a fost publicat rescriptul înalt despre introducerea Așezământului în Basarabia.

În 1828 — cu totul altceva. Proiectul se elabora în biroul Petersburgului, se revizuiă de Consiliul de Stat și când a fost gata a fost adus aproape „ex abrupto” pe capul populației¹⁾.

Legea nouă pentru administrarea provinciei Basarabiei („Uciřejdenie”) a fost sancționată de împărat în ziua de 29 Februarie 1828 și publicată de Senat în ziua de 16 Martie 1828, cu o lună înainte de proclamarea războiului împotriva Turciei²⁾. Războiul care a avut de urmare proclamarea libertății comerțului și care datorită acestui fapt a servit de începutul unei ere economice noi, între Moldova și Muntenia, a adus în Basarabia suprimare deplină, sau aproape deplină, a particularităților ei naționale.

Spore deosebire de Așezământul înființării provinciei Basarabiei, unde regulile pentru administrarea provinciei se introduceau numai pentru verificarea lor cu timpul și prin experiență fără sancționarea lor definitivă, legiuirea nouă din contră, subliniază în mod hotărît ideea că la baza ei s’au pus „considerentele definitive ale autorităților superioare locale despre instituirea administrației în Basarabia” și că ea este „complectă”, cu toate că după mărimea sa, ea, în realitate, constituie o pătrime sau o cincime din regulamentul anterior.

În articolele introductive (dispozițiuni preliminare) a Legiurii există o dispozițiune foarte importantă, și anume că asupra provinciei Basarabiei se extinde legea rusă despre administrarea guberniilor, pe atât pe cât în legea din 1828 nu sunt excepțiuni. Prin aceasta, de îndată și aproape în întregime, se introduce în Basarabia așeza-

1) *Notele Societății de Istorie din Odessa*, vol. XXII, pag. 210 și 220-221.

2) *Colecțiunea completă a Legilor*, No. 1834

rea administrativă rusă, deoarece Legiuirea despre Basarabia conține mai curând copierea pe scurt a acestei așezări, decât excepțiuni la ea. Așezământul din 1818 se suprimă în totul.

Șeful suprem al Basarabiei trebuie să se denuiească de acum înainte „Guvernatorul general al Novorosiei și al Basarabiei”.

În introducerea Legiunii se confirmă drepturile și prerogativele populației, de care se bucurau până acum. Unele modificări sunt făcute numai în privința țăranilor ce se mută din Rusia. Lor nu li se recunoaște dreptul de dispensă de serviciul militar.

Țăranii ce s’au mutat în Basarabia și ce se vor mută în viitor nu puteau să fie robi. Dar ca o excepție s’a admis că nobilii ruși ce s’au stabilit în Basarabia pot să aibă ca robi, afară de ȣigani, și oameni dela curte, dar pentru servicii personale și în curte și nu pentru a-i legă de pământ. Această dispozițiune este o cedare oarecare nobilimii rusești, care mutându-se în Basarabia se află în situația greă. În vederea diferenței între construcția socială rusă și cea din Basarabia (în această din urmă nu există robie) nobilimea rusă nu putea să aibă robi, chiar dacă ar fi fost aduși din Rusia. Cedarea de mai sus s’a dat institutului muribund al robiei, de care nobilimea rusă în acest timp se ținea încă tare.

Apoi urmează dispozițiuni despre administrarea Basarabiei. Conducerea supremă a provinciei este încredințată guvernatorului general al Novorosiei și al Basarabiei.

Direcțiunea provinciei se institue la Chișinău. Direcțiunile județene sau ținutale — în județele Hotin, Iași, Orhei, Bender, Akkerman și Ismail, în orașele Hotin, Bălți, Chișinău, Bender, Akkerman și Ismail.

Direcțiunile municipale se înființează în orașele de mai sus, deasemeni și în orașele Chilia și Reni.

În capul administrației provinciei, în calitate de conducător al provinciei se află guvernatorul civil care se numește de împărat. Administrația provinciei este compusă din următoarele organe: 1. Sfatul Oblastiei, 2. Direcțiunea oblastiei, 3. Palatul haznălei („Kazennaia Pala-

ta”), 4. Tribunalul Corecțional al provinciei, 5. Tribunalul civil provincial și 6. Tribunalul conștiinței („Sovestnâi sud”).

Sfatul provinciei se compune din președinte și 7 membri. Președintele este guvernatorul general. Membrii lui sunt: guvernatorul civil, mareșalul nobilimii a provinciei, vice-guvernatorul, doi președinți ai tribunalelor corecțional și civil al provinciei, doi membri permanenți, care se numesc de Senatul Ocârmuitor, după propunerea guvernatorului general. În lipsa guvernatorului general, președintele Sfatului Oblastiei este guvernatorul civil.

Numai după compunerea Sfatului Oblastiei se vede cât de mult diferă el de fostul Sfat Suprem al provinciei. O amintire slabă a principiului electiv de odinioară a membrilor, o prezintă numai mareșalul nobilimii a provinciei. Toți ceilalți membri ai consiliului se numesc de Coroană. Dar mai clar se vede diminuarea rolului și a importanței Sfatului provincial în competența ce i s'a conferit.

El nu are nici o influență asupra litigiilor. Sfatul are în sarcină deliberarea în chestiuni mai importante de dispoziție administrativă și de gospodărie. Legea enumără exemplele acestor chestiuni: 1) Dispunerea de sume în limita de 10% a provinciei potrivit bugetului aprobat, 2) întocmirea bugetului și înființarea impozitelor agricole, 3) delegarea creditelor pentru ameliorarea stării populației, a industriei și a agriculturii, 4) înființarea drumurilor noi și repararea celor vechi, 5) construirea edificiilor în orașe în contul sumelor provinciei, 6) prevenirea abuzurilor ce ar putea să se nască în provincie, 7) înființarea impozitului pe drumuri în natură, 8) supravegherea regularității veniturilor și a cheltuelilor în orașe și 9) asigurarea aprovizionării populației în caz de secetă.

Sfatul, ca atare, este cu totul lipsit de ori ce inițiativă. Toate chestiunile intră în consiliu pentru deliberare numai în urma propunerii guvernatorului general, a guvernatorului civil, a guvernului provinciei și a mareșalului nobilimii provinciei. Deoarece aceste persoane erau în acelaș timp și membrii Sfatului, se creă de fapt

o inegalitate între membrii Sfatului: ceilalți nu se bucurau de dreptul inițiativei. În realitate, relativ la cei doi membri permanenți ai Sfatului, există o dispozițiune expresă, că ei „în timpul liber de ședințe în Sfat, pot fi întrebuințați de guvernatorul general pentru afaceri importante în instrucție și alte afaceri în Basarabia“ și deci i se supun lui

Sfatul nu este numai lipsit de dreptul inițiativei în acel cerc strâmt al chestiunilor de dispoziție și de gospodărie, cari îi sunt conferite; el este chiar limitat și în ceiace privește autoritatea sa.

Dispozițiunile Sfatului, bazate pe înțelegerea exactă a legiurilor existente și cari nu cer să fie soluționate de autoritatea supremă, totuși pot fi oprite în executarea lor de către guvernatorul general. În acest caz chestiunea se pune în discuția Ministerului corespunzător.

Bugetul asupra celor 10% din sumele provinciei se întocmea anual la Palatul haznalei și după revizuirea lui în Sfatul provinciei se propunea de guvernatorul general spre aprobare Ministerului de Interne.

Sfatul Oblastiei era pus sub supravegherea procurorului provinciei (care era acum „procuror“ și nu „procurator“), pe aceleași principii cari se prevedeau pentru funcțiunea lui în Legiuirea despre gubernii.

Sfatul Oblastiei se convoacă numai de două ori pe an: în luna lui Maiu și Noembrie. În restul timpului, în caz de necesitate el poate fi convocat de guvernatorul general sau de cel ce-i ține locul.

Chestiunile urgente el trebuia să stăruie să le termine în curs de o lună.

Din toate aceste dispozițiuni se vede, că în acea formă în care a fost proiectat Sfatul, el a fost o instituție născută moartă. În guberniile interne ale imperiului, funcțiunile lui erau îndeplinite sau de Direcțiunea Gubernială sau de Palatul haznalei. Și este cu totul neînțeles de ce legiuitorul a păstrat în așezarea Basarabiei această umbră a trecutului. Din punctul de vedere al tehnicei administrative, ea a fost un atribut de prisos la lanțul organelor așezării guberniilor. Din punctul de vedere al conservării particularităților

locale ale teritoriului Basarabiei, Sfatul provincial contrazicea în mod vădit asemenea tendințe. Câtiva funcționari nu au putut să creeze nici măcar o iluzie a autonomiei provinciale. Este mai just deci a crede că Sfatul provincial este o inerție lipsită de suflet, conservarea unui organ, care și-a pierdut conținutul intern, pentru crearea aparenței, că trecerea la noua ordine nu este prea bruscă.

Instituția următoare în ordinea administrării Basarabiei este Direcțiunea oblastiei. Ea se compune din guvernatorul civil patru consilieri și dintr'un asesor. Consilierii și membrul asesor se numesc în funcțiunile lor în urma propunerii guvernatorului general prin Ministerul de Interne de către Senat.

Pe lângă Direcțiunea oblastiei se află următoarele instituțiuni: 1) Serviciul asistenței sociale, care funcționează în baza regulilor existente în guberniile interne ale Rusiei; 2) Adunarea deputaților nobilimii, compusă din Mareșalul provincial al nobilimii și din deputații feicăruj județ, după alegerea nobilimii pe timp de trei ani; 3) Direcțiunea sanitară; 4) Serviciul arhitectonic, compus dintr'un arhitect și doi ajutori numiți de guvernatorul general; 5) Procurorul provinciei și doi ajutori al lui („gubernschie striapcie“) numiți de Ministerul Justiției.

Palatul haznalei („Kazionnaia Palata“) este compus din vice-guvernatorul, trei consilieri, administratorul financiar al provinciei, controlorul provinciei și un membru asesor. Vice-guvernatorul se numește de Împărat, iar ceilalți de către Senat în urma propunerii Ministerului de Finanțe. În lipsa guvernatorului, îl înlocuește vice-guvernatorul. Pe lângă Palatul haznalei există: 1) Serviciul de hotărnicie, în capul căruia se află inginerul hotarnic al provinciei, care se numește de Senat în urma propunerii guvernatorului general și 2) Direcțiunea Forstmaistră ce depinde de guvernatorul general.

Fiecare din tribunalele provinciei—corecțional și cel civil se compune dintr'un președinte, doi consilieri din partea guvernului, doi membri permanenți aleși din partea nobilimei și doi membri permanenți din partea comer-

„cianților. Președinții se numesc de către împărat, iar consilierii de Senat în urma propunerii guvernatorului general.

Tribunalul de conștiință („Sovestnâi sud“) se compune dintr'un judecător, doi membri permanenți din partea nobilimii și doi din partea comercianților și a locuitorilor. Judecătorul se alege de nobilime. Nobilimea alege cinci candidați, din cari guvernatorul general numește în funcțiune pe unul.

Afară de aceasta, în provincie se mai află și următoarele instituții provinciale, cari sunt subordonate direct diferitelor Minister: 1. Direcțiunea Poștelor, subordonată Direcțiunii Poștelor centrale, 2. Direcțiunea carantinelor subordonată Ministerului de Interne, 3. Direcțiunea vămilor și 4. Direcțiunea lacurilor sărate subordonate Ministerului Finanțelor.

Direcțiunea județeană se compune dintr'un organ administrativ sub denumirea „tribunalul zemstviial“ și un organ judiciar sub denumirea de „tribunalul județean“.

Tribunalul zemstviial se compune din ispravnicul („zemskii nacialnic“) și patru membri permanenți. Toți aceștia se numesc de către guvernatorul general.

Tribunalul județean se compune dintr'un judecător județean ce se numește de Senat, un membru permanent din partea guvernului ce se numește de către guvernatorul general, doi membri permanenți din partea nobilimii și doi din partea mazârilor, rușășilor și a locuitorilor rurali. Pe lângă tribunalul județean există: tribunalul tutelar al nobililor (cu excepția județelor Bender, Ismail și Akkerman unde acest tribunal nu există) și inginerul hotarnic județean.

Afară de aceasta, în județ mai sunt și următorii funcționari: 1) administratorul financiar județean; 2) procurorul județean („uezdnâi striapcii“) și 3) medicul cu doi ajutoari.

Direcțiunea orășenească (municipală) are în sarcină justiția, gospodăria și poliția. Pentru justiție se institue „maghistraturi“ compuse din primar (burgomaistru) și patru ratmani din partea stărilor sociale. Pe lângă „maghistraturi“ se află judecătoria orală (starostele și judecă-

torii aleși din partea stărilor sociale) și tribunalul tutelar, care este prezidat de primar și compus din doi membri a „maghistratului” orașului și starostele orașului.

Gospodăria este încredințată Consiliilor Urbane (Dume orășenești) și Direcțiunilor de Meserii. Consiliul Urban se compune din primarul orașului și cinci consilieri din partea stărilor sociale. Direcțiunea meseriilor constă din burgomaistru, starostele orașului din partea societății și capii meseriașilor din partea fiecărei specialități.

În orașele Chilia și Reni în locul „maghistratului” și a Consiliului Urban se înființează Primăriile (Rathuși) cari trebuie să întrunească într’însele și justiția și gospodăria.

În fine, poliția este conferită Direcțiunii orașului. Numirea în funcțiunile polițienești depinde de guvernatorul general. Pe lângă poliți existau pompierii și comisiuni de chirii.

De îndată după enumerarea organelor noi, introduse în Basarabia, legiuirea nouă dă și unele dispozițiuni generale despre ordinea de funcționare a acestor organe. Art. 54 spune următoarele: „Atât obiectul atribuțiunilor, modul de funcționare și răspunderea tuturor instituțiunilor și a funcționarilor în conducerea provinciei Basarabiei, cât și ordinea ierarhică, se fixează de dispozițiunile comune a Imperiului”. Pentru ca să nu rămână nici o îndoială ce fel de dispoziții sunt aceste, se explică mai la vale: „adică de acele reguli, cari sunt în vigoare și în viitor se vor institui în guberniile interne ale imperiului”.

Guvernatorul general se supune Senatului.

Toate instituțiile provinciei trebuiau să se supună de acum înainte: 1. în privința administrativă—Senatului, Ministerelor și Guvernatorului general, 2. în privința gospodăriei—Ministerului, 3. în privința justiției—Senatului, care devine ultima instanță jurisdicțională, 4. în privința supravegherii ordinei cancelariilor—direct guvernatorului general.

Relativ la limbă, Legiuirea din 1828 dă următoarea dispozițiune: „Toate afacerile în instituțiile provinciei Basarabiei se lucrează în limba rusă, iar în caz de necesitate, cu traducerea în limba moldovenească” (§ 62).

Această dispozițiune scurtă, care introduce limba

rusă în cancelarie, ca limbă obligatorie, înlocuește toate dispozițiunile anterioare despre dreptul de a se folosi de limba locală.

Mai departe relativ la întrebuințarea legiurilor locale se spune următoarele: „În litigii se ia în considerație ca baza legiurile provinciei, iar în acele cazuri unde aceste sunt insuficiente se ia în considerație și legiurile ruse; dar litigiile în județele Ismail și Akkerman, deoarece în aceste nu sunt moldoveni, trebuie să fie instruite și hotărâte pe baza legilor ruse“.

Astfel forța legiurilor locale se păstrează nu în întreg teritoriul Basarabiei, ci cu excepția a două județe, și dreptul rus devine un izvor subsidiar.

Legiurile locale au trecut peste încercările timpului și au rămas în vigoare și atunci când toate celelalte urme ale autonomiei basarabene au dispărut. Caracterul acestui drept a fost explicat în mod strălucit în urmă de Kasso în lucrarea sa „Dreptul Bizantin în Basarabia“ ¹⁾. În ceiace privește însă cele două județe menționate mai sus, ele au avut o altă soartă decât a presupus legiuitorul. În 1856 ele au fost unite cu România, într'însele s'a extins codul Napoleon și și-a păstrat puterea și în urmă, după ce în anul 1878 aceste județe din nou au fost răpite de Rusia.

Relativ la reguli de care trebuie să se călăuzească în activitatea sa Sfatul Oblastiei există o notă generală, că acesta, în raporturile generale față de funcționari și autorități, deasemeni și în privința acelor atribuțiuni ale sale, cari nu sunt specifice pentru Basarabia, acționează și se călăuzește de reguli comune.

După cum am mai menționat la enumerarea funcțiunilor Sfatului provincial el este lipsit de votul consultativ în legiferare. Într'adevăr, articolul 71 care se referă la acest caz, spune: „Toate dispozițiunile Sfatului Oblastiei ce conțin ceva nou, care necesită sancționarea împăratului, se prezintă în ordine acelui Minister, la care aparține după obiect“. Nu este deci participarea în inițiativa legislativă. Sfatul nu este un organ ajutător cu vot

¹⁾ Moscova 1907.

consultativ în legiferare pentru Consiliul de Stat, ci o instituție ordinară administrativă, care raportează la Minister oridecâteori are nevoie.

Aceasta este faza nouă a „autonomiei“, această este legiuirea din 1828.

În ziua de 2 Aprilie 1828 (cu No. 8617) Guvernatorul general al Novorosiei și al Basarabiei contele Voronțov s'a adresat Sfatului Oblastiei Basarabia cu propunerea de a pune în aplicare legiuirea nouă despre administrarea Basarabiei ¹⁾. Dânsul propunea: 1) să se puie în disponibilitate cinci deputați aleși de nobilime, cari nu mai intră în compunerea Sfatului; 2) să i se trimeată un borderou de afacerile în curs; 3) să se predea toate afacerile civile tribunalului civil al oblastiei și 4) a se îngrijii de soluționarea imediată a afacerilor mai importante.

În ședința Sfatului provinciei din 6 Aprilie 1828 cinci deputați au fost puși în disponibilitate. Aceștia sunt: Stamo, Ianov, Stamati, Canano și Botezat. Cancelaria urmă să fie lichidată complet, deoarece Sfatul provincial nu-și avea cancelaria proprie. Pentru conducerea afacerilor lui, trebuiau să fie delegați funcționari sau ai cancelariei guvernatorului civil sau ai celei a Direcțiunii provinciei.

Un simbol bun al rolului căzând a Sfatului a fost și căutarea unei încăperi mici „din trei camere, din cari într'una ar putea să fie o masă pentru 7 membri și masa pentru funcționarul superior, numit pentru afacerile Sfatului, în altă cameră ar putea să se ocupe funcționarii mici, iar în a treia ar putea să fie oamenii de serviciu“²⁾, aceasta în locul casei mari de mai înainte a succesorilor boerului Cheșca.

În primul rând Sfatul provinciei s'a ocupat de discuțiunea § 66 a legii noi despre Sfat, în care se spune că Sfatul Oblastiei are în sarcină să se ocupe cu căutarea mijloacelor de ameliorarea stării poporului, a industriei și a agriculturii. Continui mai departe cu însăși

1) *Arhiva Înalțului Sfat*, pach. 51, No. 11. Despre reorganizarea Înalțului Sfat în Sfatul Oblastiei.

2) *Ibidem*, pag. 41--42.

cuvintele jurnalului Sfatului: „Pentru a înfăptui aceasta, *Sfatul nu are nici o cunoștință în aceste chestiuni*; nu numai că nu are nici un regulament pentru călăuzire dar nici lucrări particulare, cari ar putea să arate izvoarele pentru studierea acestei materii și luarea măsurilor îngrijitoare pentru binele populației Basarabiei. În această necesitate s'a consultat catalogul cărților rusești, cari se vând la Moscova, în librăria Universității Imperiale din Moscova“¹⁾ și s'a găsit necesar a se cumpăra o serie de cărți, ca de exemplu: agricultura practică a lui Millis, manualul pentru arat - Rossy, despre lăcustă, despre industria mătăsii, despre zootehnie etc.²⁾ Apoi a venit rândul cărților juridice. Membrii Sfatului erau îngrijorați foarte mult, că proprietarul librăriei Glazunov nu le răspunde de mult și cereau chiar să fie silit prin poliție ca să răspundă³⁾).

Astfel începea să intre în atribuțiunile sale funcționăria, ruptă de viața Basarabiei, având despre ea, probabil, o idee foarte vagă și tinzând să umple acest gol prin cunoștințele din cărți de caracter general. Autonomia s'a terminat. Ea a murit.

Sfatul Oblastiei a mai existat ca o reminiscență a autonomiei până la 1873.

În Iulie 1863, Velio care îndeplinea pe atunci funcțiunea de guvernator civil al Basarabiei a făcut un raport împăratului despre inutilitatea Sfatului provincial. El îl găsește de prisos și „statul suportă numai cheltuieli inutile, plătind la doi membri permanenți ai acestui consiliu 1500 ruble anual“. „Sfatul — spune autorul — în prezent se ocupă numai de: a) foarte puține chestiuni despre drepturile locuitorilor la titlul de „odnodvoret“; b) întocmirea bugetului de cheltuieli din capitalul de 10 la sută ce a existat până la 1862; această atribuțiune însă cu repartizarea eventuală a cheltuelilor din capitalul de 10 la sută asupra altor surse va trebui să înceze; și c) de treburile consiliului direcțiunii asistenței

1) Cursivul este al meu.

2) *Ibidem*, pag. 258. Cursivul este al meu.

3) *Ibidem*, pag. 286—287.

sociale, compunând astfel în afaceri o instanță de piosos, care nu aduce nici un folos direcțiunii¹⁾.

Însă Sfatul Oblastiei a fost suprimat mult mai târziu, anume în ziua de 28 Octombrie 1873²⁾ Atunci însăși provincia s'a denumit „gubernie“.

CAPITOLUL X.

Cauzele suprimării autonomiei Basarabiei.

După tratatul de București din 1812 care anexă Basarabia la Rusia, nu se prevedeă nici o obligațiune din partea Rusiei pentru guvernarea Basarabiei. Deci autonomia Basarabiei n'a fost produsul relațiilor internaționale. Ea a fost conferită de sus, de către împ. Alexandru I, care eră de părere, în prima jumătate a domniei sale, că participarea populației în hotărîrea treburilor statului eră cel mai bun mod de guvernare. Autonomia eră provocată, afară de aceasta și de condițiunile interne ale însăși vieții Basarabiei. Războiul, care a oboșit și a slăbit economicește Basarabia, a creat haosul. Eră foarte greu de a schimba acest haos în ordine cu însuși ajutorul forțelor administrației rusești. Guvernul rusesc știă să meargă pe linia celei mai mici rezistențe. După războiul cu Napoleon din 1812, guvernul conferia supușenia rusă la toți prizonieri de războiu cari dor au aceasta, fără deosebire de naționalitate, pentru a se împlini lipsa naturală a oamenilor. Supunându-se aceleași legi de acomodare la condițiunile vieții, guvernul recurgea la modurile mai elastice de conducere în pământurile nou anexate, pentru a introduce acolo liniște și ordine³⁾.

1) „Lucrările Comisiunii Savante a Arhivelor Guberniale a Basarabiei“ vol. II, 1902, Chișinău, pag. 60—61.

2) *Colecțiunea completă a Legilor*, No 52.721. D-l Ion Halipa greșește referind desființarea Sfatului Oblastiei la anul 1865. Vezi „*Lucrările Comisiunii Arhivelor*“, Ibidem, p. 60

3) Cât de necesară eră această elasticitate se poate judecă după faptul că chiar în 1825, prin urmare peste 13 ani după anexarea Basarabiei la Rusia, se aflau tulburătorii liniștei și a ordinii. Vezi *dosarul Înaltului Sfat*, pach. 16, No. 140: despre divulgatorii zvonurilor ca autoritățile aș dat ordin a ridica din Oblastea fete pentru trimiterea lor la fabrici.

În această cale, ocupat cu lupta, contra lui Napoleon și alte probleme interne, guvernul a păstrat în Basarabia în primele timpuri ordinea de drept locală, moldovenească. Peste câțiva ani el a avut posibilitatea să trateze cu o mai mare „atenție“ Basarabia. Momentul a fost considerat ca oportun pentru a extinde în Basarabia în mare parte ordinea de drept rusă. Așezământul din 1818 inaugurează această etapă. Dominarea integrală de mai înainte a ordinii juridice moldovenești se înlocuiește cu dualism, în care importanța covârșitoare o capătă legislația rusă. Legea din 1828, care suprimă autonomia, a fost numai punctul culminant logic al dualismului din trecut.

Ce cauze însă au provocat suprimarea autonomiei Basarabiei? Kasso ne spune în această privință: „Nu a fost atâțare, dar mult timp s’au regretat drepturile căpătate în mod accidental și tot atât de accidental pierdute“¹⁾. Dânsul nu analizează însă împrejurările create și nu explică, de ce s’a întâmplat așa, că „n’a fost atâțare“. Cu toate acestea, explicația este foarte necesară, dacă vom avea în vedere că în viața Basarabiei se observă luptă. Într’o altă lucrare a sa, acelaș autor, face trimitere la politica regionalistă a împăratului Nicolae I²⁾. Nesorozitatea acestei păreri, am relevat-o mai sus.

Baron B. Nolde explică suprimarea autonomiei cu lipsa de pregătire și numărul mic al nobilimii Basarabiei³⁾. Și aceasta explicație deasemeni nu este suficientă deoarece nu răspunde la întrebarea, pentru ce nu eră pregătită nobilimea basarabeană? Dacă nu eră pregătită pentru conducerea acestei provincii în genere — aceasta nu este exact, deoarece aceiași nobilime a fost înainte clasa conducătoare a Moldovei. Dacă n’a fost pregătită pentru conducerea Basarabiei cu ajutorul legislației rusești, această idee, justă în trăsături generale, necesită explicații mai departe. Nu se putea oare învăța legislația

1) KASSO.—*Rusia pe Dunăre și înființarea Oblastiei Basarabia*, Moscova, 1913, pag. 225.

2) KASSO. *Dreptul bizantin în Basarabia*, Moscova, 1907, pag. 10.

3) BAR. B. NOLDE.—*Schițele dreptului public rus*. St. Petersburg, 1911, pag. 444.

rusă și limba rusă, cu atât mai mult că pe atunci nu se cereau cunoștințe perfecte nici de una și nici de alta?

Lipsa de pregătire eră provocată de o cauză cu un caracter mai general. Basarabia, înainte de anexarea ei la Rusia, se află în corpul Moldovei. Construcția administrativă a acesteia din urmă era ecoul noțiunilor administrative feudale, și se răzima în mare parte pe dreptul consuetudinar. Regimul politic al Moldovei a fost regimul monarhiei de stări sociale, cu acele modificări a lui, cari i se dictau de dependența sa de Turcia. Domnul a fost limitat și de sus și de jos. De sus — de către sultan, iar de jos de către pătura conducătoare a boerilor. Chiar și atunci când Domnul se numea de către sultan și nu se alegea de ei și atunci el nu putea să nu iă în considerație voința și dorințele boerilor. Din mijlocul boerimii se umpleau toate funcțiunile principale de administrare și justiție.

Aproape toate statele europene au trecut printr'o schemă anumită a guvernării, etapele căreia sunt: 1) statul feudal — care întrunea puterea cu proprietatea, 2) monarhia de stări sociale, bazată pe participarea lor în guvernare și 3) monarhia regală, absolutistă, nelimitată.

Absolutismul, triumfător pretutindeni, aducea cu sine dominarea legii, deasupra dreptului consuetudinar. Activ și reformator absolutismul, treptat, pas cu pas, dislocă din viață dreptul consuetudinar, foarte puțin flexibil și rigid.

Moldova la începutul secolului al XIX-lea se află încă în sfera activității noțiunilor juridice de stări sociale și sub dominațiunea dreptului consuetudinar.

Rusia se află pe o altă treaptă politică. Dela începutul secolului al XVIII-lea (iar în parte și mai înainte chiar, ea a intrat în fășia autorității nelimitate a țarului și sub acțiunea legislației. Incă sub Petru cel Mare, la începutul secolului XVIII, ea cunoaștea așa zisul absolutism luminat, care tindea, cu ajutorul legii, să reglementeze întreagă viață a omului. Absolutismul luminat a fost repetat și sub Ecaterina a II-a.

Intr'un cuvânt, în momentul anexării Basarabiei la Rusia, în această din urmă exista deja aproape cincizeci

de volume a „Colecțiunii complete a Legilor“, întocmită în mod cronologic.

• Anume această întâlnire în istoria Basarabiei la începutul secolului al XIX-lea a două sisteme politice diferite, diferite prin complexitatea și activitatea lor,—a și predestinat soarta decisivă a autonomiei basarabene. Boerimea moldovenească n'a fost mai rea decât oricare altă boerime, dar ea n'a putut să nu fie învinsă. Educată în dreptul consuetudinar, ea firește s'a arătat nepregătită pentru conducerea Basarabiei cu ajutorul legislației largi ruse. Această legislație impunea, deoarece dădea răspunsuri la toate cazurile vieții. Afară de aceasta ea a fost scrisă într-o limbă care era foarte puțin înțeleasă de boerime. Funcționarii ruși, știutori ai legilor, trebuiau să pară nobilimii basarabene magi și vrăjitori. Deaceia soarta autonomiei Basarabiei trebuie considerată predestinată încă dela editarea Așezământului din 1818, chiar atunci când acest act a deschis în Basarabia drumul dreptului public rusesc. Din punctul de vedere politico-național, actul din 1818, în comparație cu legea provizorie din 1812, n'a fost lărgirea drepturilor și prerogativelor locale, după cum s'ar parea. Din contră, limitarea lor.

Spre confirmarea faptului că ideea despre ciocnirea a două sisteme politice diferite în Basarabia este justă, —este locul de a cită o ilustrațiune. Ispravnicii moldovenești ai Basarabiei au fost copia fidelă a funcțiunii voevozilor monarhiei de stări sociale a Moscovei. Voevozii s'au introdus la începutul secolului al XVIII-lea ¹⁾ Voevodul se numea pe un județ. În cererea sa către monarh voevodul de obicei scria: „rog a-mi se da posibilitate să mă mai hrănesc“. În instituțiunile de care depindea numirea în funcțiunea de voevod („Razriad“ și „Pricaz Cazanskago Dvorța“ —Direcțiunea curții Kazan) a fost stabilită plata, ce se cerea dela pretendentul la postul de voevod într'un județ sau altul. Suma plătită, apoi era scoasă cu procente de către voevod din impunerii asupra populației. Posturile se dădeau pe un termen relativ scurt, pe timp de doi, trei ani. Voevozii ce se

1) Vezi KIZEVETTER. *Administrația locală din Rusia*, 1905, și alte lucrări despre administrația locală rusească.

numeau în Siberia când plecau la locul de funcțiune se inspectau în Verhotur, averea lor se înregistra. Când voevodul venea înapoi acasă după ce demisiona, averea lui se compara cu cea din trecut. Totul ce era de prisos peste ceiace era permis, se confiscă în folosul statului. Inspecția se făcea foarte amănunțit, „se perchiziționau rușele, sania, mantale, saci, geamantane și cutii, haine, perne, saltele, butoaie și pâinea coaptă“. Și prin aceasta se suprimau oare abuzurile? Nu, deoarece *fiecare* voevod nou numit era dator, ca de îndată ce va sosi pe loc să spuie populației, că predecesorul său s'a făcut vinovat de hoții, și tâlhării, și că aceasta nu va mai fi în viitor. Iar competența voevodului a fost generală.

Oare acest voevod al monarhiei de stări sociale mutatis mutandis nu este el ispravnicul ales al Basarabiei din timpul autonomiei?

Și deci repetăm, ciocnirea diferitelor sisteme politice a decis soarta autonomiei Basarabiei. Ea a sucombat din cauză că legea a făcut incursiune peste hotarele Basarabiei care trăia atunci după dreptul consuetudinar, după cum aerul, când s'au scos stavilarele externe, de îndată umple orice loc gol. Natura nu suferă goluri. Legea nu suferă dreptul consuetudinar, care este față de lege nimic mai mult decât un gol, „vid“.

De sigur, în împrejurările concrete istorice, această cauză fundamentală se colora cu diferite condițiuni accidentale, de lupta națională moldo-rusă, de abuzuri, neglijență în serviciu și „boli“ dese a reprezentanților nobilimii, căderea prestigiului Sfatului Suprem, etc.

Toate aceste detalii însă nu pot să acopere cauza primordială a eșecului autonomiei Basarabiei. Ea a fost învinsă de *lege*. Faptul că victoria legii era inevitabilă trebuia să se simte în psihologia societății chiar atunci. Numai aceasta clarifică, de ce la suprimarea autonomiei „n'a fost ațătare“, ci numai „*regretul*“ drepturilor.

La existența acestui spirit de reconciliare a moldovenilor dintre Prut și Nistru a contribuit într-o măsură oarecare și politica internă a guvernului rusesc în privința naționalităților, sau mai bine zis o trăsătură specială a ei.

Asuprind manifestările vieții naționale ale diferitelor

naționalități, monarhia rusă a trebuit totodată să elaboreze un fel comun de a trăi, o egalitate oarecare, să rețină aceste naționalități nu numai cu teama forței și a pedepsei, dar și pe cale de creare a vieții comune. Acest mod constă în faptul că supușii țarului rus au fost egali pe atât pe cât se foloseau de limba rusă, studiau în școli ruse, făceau slujbă rusă și dezvoltau cultura rusă. Era important numai a trece prin focarul acestei culturi, a se împărtăși de ea în orice mod, pentru ca apoi să nu te întrebe cine ești și la ce naționalitate te referi. Drepturi egale la toți, indiferent de ce proveniență națională, cât timp fiecare se poartă și acționează ca un supus rus — aceasta a fost lozinca inconștientă sau semiconștientă a absolutismului. Supușii nu se divizau în clase superioare și inferioare potrivit criteriului originii naționale. A existat numai o singură excepțiune dela acest principiu general: evreii. Aceștia erau considerați aproape întotdeauna de monarhia rusă ca supușii de calitate a doua. Pentru ei se creia o situație specială.

Firește această egalitate avea un conținut strâmt. Căci față de monarhul absolut rus, toți au fost mai mult sau mai puțin lipsiți de drepturi. Dar și această egalitate relativă, egalitate în supunere, egalitate în folosința de acele drepturi puține pe care le avea cetățeanul rus în acel timp, totuși avea o însemnătate oarecare.

Ea atenua lupta națională, ea făcea ca să se uite această luptă, să se îndrepte privirile asupra lipsei generale de drepturi politice și să se vadă problema principală politică nu în luptă pentru cultura națională, ci pentru libertate politică.

Așa dar, așa zișii străinii sau alogenii („inorodți“) în Rusia se simțeau cetățeni ai aceleiași patrii. Ei pierdeau în ciuda privește drepturi naționale și cultura națională, dar în schimb câștigau în ciuda privește conștiința egalității cu toți. Ei erau la fel interesați în tendința spre libertate politică.

Ca și celelalte teritorii naționale cari aveau dreptul la dezvoltarea politică proprie, Basarabia în compunerea Rusiei și a pierdut drepturile naționale. Dar pentru că fiecare moldovean se bucura de toate drepturile cetățeanului rus pe

cât el se împărtășia de cultura rusă, — pentru această cauză, slăbiă între moldoveni capacitatea de luptă națională și totodată creștea capacitatea de luptă social-politică cu absolutismul. Se poate zice că această este soarta generală a întregii Rusii. Basarabia nu făcea excepție.

Cele ce preced, ne lămuresc de ce în Basarabia nu numai în timpul apropiat la suprimarea autonomiei, ci și mult mai târziu nu se observa luptă pentru libertatea națională

Poate să se nască la aceasta o întrebare involuntară: de ce oare în condițiuni analoage (în aparență) lupta națională se manifestă mai activ în provincii ca Polonia și Finlanda? Se poate răspunde la aceasta, că în cazul nostru acționau cauze speciale atât juridice cât și social-politice. Ambele țări traiau sub regimul legilor, nu obiceiurilor, și prin aceasta se distingeau de țările române. Pe de altă parte în Polonia după rebeliune din 1830 guvernul rusesc protejă pe țărani în detrimentul proprietarilor agricoli mari, care fapt înarmă pe aceștia din urmă împotriva guvernului și întreține între ei fierbere națională. În Finlanda, condițiuni speciale s'au creiat de împrejurările anexării ei la Rusia: Finlandei i se garanta încă atunci, în 1809, existența politică separată și administrația a parte.

În Basarabia însă, Rusia nu se depărtă de politica sa tradițională a protejării nobililor și proprietarilor agricoli mari. Iar boerimea a fost atunci expresiunea opiniei politice în țară. Pe de altă parte după condițiunile anexării Basarabiei la Rusia, Basarabiei nu i se garantau drepturi după cum s'au garantat în Finlanda. Așezarea politică autonomă, a fost *dăruită* de monarh, iar nu a fost condiționată de actele anexării.

Distribuirea dosarelor Statului Suprem al Basarabiei după materie.

No. pa- cetelor	Numărul dosarelor în- scrise în registru	DOSARE ADMINISTRATIVE (în înțelesul larg al cuvântului)							Dosare judiciare			
		Admini- strative	Despre dreptu- rile și îndatori- rile populației	Fiscale și ale statului	Economice	Financiare, bu- getare, conta- bilitatea, regi- stratura	Statistice	Totalul dosare- lor administra- tive	Civile	Corecțio- nale	De hotărâ- nichi	Totalul do- sarelor ju- diciare
1	14	4	—	—	—	—	—	4	10	—	—	10
2	10	7	—	—	—	1	—	8	2	—	—	2
3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	44	15	8	4	4	1	2	34	8	2	—	10
5	21	9	6	6	—	—	—	15	5	1	—	6
6	39	8	3	17	—	3	—	31	6	2	—	8
7	39	7	—	22	—	4	—	33	6	—	—	6
8	25	—	—	25	—	—	—	25	—	—	—	—
9	5	—	—	5	—	—	—	5	—	—	—	—
10	11	—	—	11	—	—	—	11	—	—	—	—
11	8	1	—	7	—	—	—	8	—	—	—	—
12	4	—	—	4	—	—	—	4	—	—	—	—
13	4	—	—	4	—	—	—	4	—	—	—	—
14	46	7	—	—	—	1	—	8	8	30	—	38
15	43	—	—	—	—	—	—	—	—	43	—	43
16	79	1	—	—	—	—	—	1	1	77	—	78
17	49	3	—	—	—	1	—	4	1	44	—	45
18	47	—	—	—	—	1	—	1	—	46	—	46
19	57	5	1	—	—	—	—	6	—	51	—	51
20	72	1	—	—	—	—	—	1	—	71	—	71
21	29	2	—	—	—	—	—	2	—	27	—	27
22	46	32	1	1	2	9	—	45	1	—	—	1
23	54	33	2	4	6	6	—	51	2	—	1	3
24	36	18	2	5	2	3	—	30	3	3	—	6
25	40	20	2	5	2	8	—	37	—	3	—	3
26	76	41	—	4	5	8	—	58	7	9	2	18
27	38	18	1	2	2	5	—	28	8	2	—	10
28	54	26	3	2	3	9	—	43	9	1	1	11
29	38	16	3	6	—	6	1	32	5	1	—	6
30	44	21	1	2	7	3	—	34	10	—	—	10
31	44	12	—	4	8	5	—	29	14	1	—	15
32	30	13	1	3	4	4	—	25	2	3	—	5
33	75	34	2	6	16	10	—	68	7	—	—	7
34	5	—	1	2	1	1	—	5	—	—	—	—
35	10	7	—	—	3	—	—	10	—	—	—	—
36	78	30	1	7	24	4	—	66	8	4	—	12
37	4	—	1	—	—	2	—	4	—	—	—	—
38	8	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—
39	12	1	1	1	—	7	—	2	—	—	—	—
40	27	2	9	10	—	3	—	27	—	—	—	—
41	31	1	17	5	1	3	—	30	—	—	1	1
42	77	—	63	3	1	6	—	77	—	—	—	—
43	34	—	12	—	—	22	—	34	—	—	—	—
44	23	1	13	8	—	1	—	23	—	—	—	—
45	44	1	25	10	—	8	—	44	—	—	—	—
46	80	4	49	15	—	10	2	80	—	—	—	—
47	10	—	—	—	—	10	—	10	—	—	—	—
48	10	—	—	—	—	10	—	10	—	—	—	—
49	11	—	—	—	—	11	—	11	—	—	—	—
50	12	—	—	—	—	12	—	12	—	—	—	—
51	10	1	—	5	3	1	—	10	—	—	—	—
Total	1707	402	222	215	94	199	26	1158	123	421	5	549

Tabla de materii

	Pag.
Prefața	3
Cap. I. Administrația în Basarabia în 1806 – 1812	5
Administrarea Basarabiei până la răpirea ei de Rusia. Instrucțiunile date senatorilor Kușnicov și Krasno-Milașevici	
Cap. II Legiuirea interimară din 1812.	11
Legiuirea interimară din 1812 Instrucțiunea dată guvernatorului civil Scarlat Sturdza. Exercițarea funcțiunii guvernatorului civil de către generalul Harting	
Cap. III. Lupta între generalul Harting și boerimea moldovenească	23
Conflictul între boerii moldoveni și Harting Apărarea lui de Mitropolitul Gavril Bănulescu-Bodoni. Consecințele.	
Cap. IV. În drum spre noul act despre autonomie.	28
Înaltul ordin pe numele generalului Băhmetiev din 21 Maiu 1816. Confirmarea autonomiei în 1816. Înființarea Direcțiunii Generale a coloniștilor sudului.	
Cap. V. Așezământul administrativ al guberniilor interne ale Rusiei	33
Reforma administrației locale a Ecaterinei a II-a în 1775 și evoluția instituțiilor sub urmașii ei.	
Cap. VI Așezământul organizării oblastiei Basarabiei din 1818	41
§ 1. Principii generale. § 2 Drepturile stărilor sociale § 3 Funcțiunile guvernatorului civil, ispravnicilor și procuratorilor. § 4. Biurul de hotărnicii. § 5. Caracteristica generală.	
Cap. VII. Activitatea Sfatului Suprem al Basarabiei	64
Arhiva Înaltului Sfat. Afacerile Sfatului. Dosarul Pruncului Funcționăria. Lupta moldo-rusă. „Insulta națiunii“. Tărăgănirea afacerilor.	
Cap. VIII. În drum spre suprimarea autonomiei.	80
Funcțiunea judecătorească a Sfatului Suprem Numirea ispravnicilor și zasedatelor din partea guvernului.	
Cap. IX. Legiuirea relativă la administrarea Basarabiei din 1828	86
Împrejurările ce însoțeau introducerea Legiurii. Drepturile locuitorilor. Sfatul Oblastiei și așezarea administrativă a Basarabiei Reminiscențele autonomiei în timpurile posterioare.	
Cap. X. Cauzele suprimării autonomiei	99
Obiceiul moldovenesc și legile ruse Politica guvernului rus în Basarabia.	
Anexa	106

De acelaș autor.

La Bessarabie

et les relations russo roumaines

(la question bessarabienne et le droit international). Paris. Librairie universitaire *J. Gamber*, éditeur. 7 rue Danton 1927. Pag. 410

Cu ocazia jubileului Unirii (1918—1928) premiată de
„Fundațiunea Regele Ferdinand I”.

DIN RECENZII:

Revue Historique du sud-est européen. *N. Iorga*. 1927 No. 7—9.

Une analyse juridique de tout premier ordre... Exposition claire, parfaitement documentée et conclusions fermes.

Arhiva pentru știința și reforma socială. 1927 No. 1—2. *Șt. Ciobanu*.

Lumina nouă .. competența autorului în materie de drept internațional, utilizarea unui bogat material științific, expunerea clară a chestiunii...

Convorbiri Literare. 1927. Maiu—August *Tommaso Tittoni* „*Basarabia, Romania și Italia*”.

Monografia c-a mai complectă ce s'a scris despre Basarabia... Boldur apără cu strășnicie drepturile României

Revista Critică, director *George Pascu*. Iași. 1928. No. Octombrie—Decembrie. *I. Hudița*.

...O lucrare de mare valoare istorică... Cartea D-lui Boldur, documentată foarte serios, a fost primită de istoricii străini cu mare încredere. Autorul acestor rînduri a avut ocazia să audă de curînd pe mai mulți istorici franceji declarînd că și-au schimbat multe păreri greșite în chestiunea Basarabiei în urma lecturii acestei cărți.

Graiul Românesc. 1927. No. 6. Iunie *Em. b.*

Nici odată Basarabia... n'a fost apărută mai liniștit și mai temeinic. . Suntem mai tari și mai mândri ..

Les Dernières Nouvelles (rusește), Paris, 1927, 7 april. *P. N. Miliucov.*

„Trebuie să remarcăm... cunoștințele vaste ale autorului atât în chestiunile istorice cât și în cele juridice legate cu cheștiunea Basarabiei... Partizanii unirii Basarabiei din Europa au căpătat în persoana autorului un bun aliat... La cartea D. S. va trebui să recurgă ori cine, interesat întrucâtva în chestiune, și trebuie să recunoaștem că în seria lucrărilor de acest fel, lucrarea d-lui Boldur și din meritele sale sfințifice și din buna sa credință comparativă prezintă o excepție plăcută“.

Cuvântul. 1927. No. 728. *Pamfil Șeicaru.* „Cealaltă Basarabie“.

Alexandru Boldur unește vastitatea unei documentări cu eleganța unei dialectici seducătoare, severitatea metodei cu fluiditatea stilului, animând dela pagina la pagina, dela capitol la capitol interesul. Alexandru Boldur reînnoește tradiția lui Hâșdeu în cultura națională și cea dintâi obligație a Statului Român este crearea cathedrei universitare pentru acest învațat profesor basarabean.

Cuvântul. 7 Aprilie 1927. *Nae Ionescu.* „Pentru Alexandru Boldur“.

Boldur a scris o carte asupra Moldovei de peste Prut, care e nu numai o operă științifică de mare merit, dar—ceea ce e mai bun încă—prima justificare teoretică a drepturilor noastre asupra Basarabiei, pe care o putem prezenta Europei

Dimineața 1927. Martie. *Victor Godeanu.*

Boldur tratează juridic cheștiunea basarabeană .. cu o demonstrație impresionantă.

Universul 1927. 5 Octombrie.

Studiul acesta obiectiv și documentat se impune conștiinței publice.

Viitorul. 1927. 12 Martie. No. 5711. *Petronius.*

D. A. Boldur dovedește prin chiar chipul cum a redat problema Basarabiei, în legătură cu istoria și cu dreptul internațional, cu câte valori — unele ignorate — se poate mândri neamul nostru. O lucrare de savant...

Adevărul. 1927. Martie. *Vlădescu — Racoasa,*

O măiestrie suverană din toate punctele de vedere... Caracterul științific al lucrării susținut cu o logică de fier dela prima până la ultima pagină, și cu ajutorul unei bogății surprinzătoare de date, se impune cititorului ca o însușire cardinală... D-l Boldur răscolește întreaga noastră evlăie pentru el și prin pregătirea lui superioară este o mândrie pentru viața noastră intelectuală.

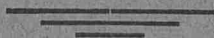
De acelaș autor.

La Bessarabie et les relations russo-roumaines, Paris, 1927.

Societatea Națiunilor și știința dreptului internațional, Chișinău, 1927.

Unirea (1918—1828). Analiza psihologică a evenimentelor. Chișinău, 1928.

Istoria Relațiunilor Ruso-Române politice. Manualul pentru studenți. Chișinău, 1928 (nu e în vânzare) și altele în limba rusă.

Prețul 100 lei.